

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra literární kultury a slavistiky

**Bulharsko, Byzanc a turkické kočovné kmeny východní Evropy mezi
maďarskou a mongolskou invazí**

10. – 14. století

Bc. Radan Báder

Diplomová práce

2023

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Radan Báder**
Osobní číslo: **H21391**
Studijní program: **N0222A120033 Historie**
Specializace: **Historie – Kulturně historická studia slovanských zemí**
Téma práce: **Bulharsko, Byzanc a turkické kočovné kmeny východní Evropy mezi maďarskou a mongolskou invazí (10.-14. století)**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování

Student/ka zpracuje zvláštní fenomén středověké jihovýchodní a východní Evropy: turkické kočovníky, kteří se pohybovali ve východoevropských stepích od 10. do 14. století. Práce si bude všimnout především těchto aspektů:

1. vztahy kočovnického světa k Balkánu a Byzanci;
2. pokusy o christianizaci turkických kmenů zvláště ze strany balkánských křesťanských států a Byzance;
3. vstup turkických nomádů do vnitropolitických záležitostí balkánských států.

Práce využije nejen dostupnou sekundární literaturu, ale rovněž pramennou základnu byzantský, jihoslovanské a staroruské provenience.

Cíl práce: analyzovat úlohu turkických kočovných kmenů (Pečeněhové, Oghuzové, Polovci) v politickém a společensko-kulturním systému středověkého Balkánu.

Přínos práce: problematika středověkého Balkánu stojí zcela mimo pozornost české historické vědy. Daná práce má zaplnit tuto mezeru, kriticky přehlédnout dosavadní literaturu, systematizovat dochované prameny a případně poukázat na dosud nereflektované aspekty soužití nomádů a usedlého středověkého obyvatelstva různých kulturně civilizačních úrovní.

Poznámka ke zpracování: vzhledem k dosavadní slabé zpracovanosti dostupných a dochovaných pramenů nelze vyloučit, že tematika práce může být v dílčích aspektech vůči původnímu zadání obsahově posunuta.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Prameny:

1. Anna Komnena, Paměti byzantské princezny, Praha 1996.
2. Gr'cki izvori za b'lgarskata istorija. Sofija: B'lgarskata Akademija na Naukite, 1965, t. 6.
3. Gr'cki izvori za b'lgarskata istorija. Sofija: B'lgarskata Akademija na Naukite, 1968, t. 7.
4. Gr'cki izvori za b'lgarskata istorija. Sofija: B'lgarskata Akademija na Naukite, 1983, t. 9.

Literatura:

Amitai, Reuven – Biran Michal (eds.). *Mongols, Turks and others. Euroasian Nomads abt the Sedentary World*. Boston 2005.

Angelov, Dimit'r. *Vizantija. Političeska istorija*. Stara Zagora 1994.

Andrejev, Jordan – Pantev, Andrej. *B'lgarskite chanove i care ot chan Kubrat do car Boris III*. Veliko T'rnovo 2004.

Božilov, A. Ivan. *K'm chronologojata na b'lgarsko-madžarskata vojna při car Simeon, 894-896*. Voenno-istoričeski sbornik, 1971.

Božilov, A. Ivan. *Familijata na Asenevci*. Sofija 1985.

Curta, Florina – Kovalev, Roman (eds.). *The Other Europe in the Middle Ages. Avars, Bulgars, Khazars and Cumans*. Boston 2008.

Nikov, Pet'r. *Tataro-b'lgarskite otnošenije prez srednite vekove s ogled k'm caruvaneto na Smileca*, Sofija 1921.

Petrov, P. *V'zstanovjavaneto na b'lgarskata država*, Sofija 1985.

Pletneva A. S. *Pečenegi, torki i polovcy južnorusskich stepej*. Moskva 1985.

Vasáry, István. *Cumans and Tatars. Oriental Military and the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*. Cambridge 2005.

Vedoucí diplomové práce:

doc. Mgr. Michal Téra, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2023**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.

vedoucí katedry

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

V Pardubicích dne 16. 6. 2023

Radan Báder

Poděkování

Na prvním místě bych chtěl poděkovat svému vedoucímu práce, panu doc. Michalu Térovi, díky jehož konzultacím by zřejmě tato práce nevznikla. Neexistuje slovo, které by vyjádřilo můj hluboký dík. Nesmazatelnou pečeť v práci zanechal i bulharský historik, pan doc. Dimitar Dimitrov za poskytnutí cenných rad a podnětů k tématu. Dále bych chtěl poděkovat paní Štampachové, která mě prováděla spleťtým vývojem řeckého jazyka. Na závěr musím poděkovat své rodině, která mi je vždycky oporou ve všech.

Anotace

Předkládaná práce se zabývá tematikou komplikovaných vztahů Byzantské říše, Bulharska a turkických kočovníků (Pečeněhové, Uzové, Kumáni) v časovém horizontu 900-1320. Důraz je kladen nejenom na nájezdy, války a politické soupeření, ale i na celkový dopad na dějiny jihovýchodní Evropy.

Klíčová slova

Byzantium, Bulgaria, Turkičtí nomádi, diplomacie, válka, Pečeněhové, Uzové, Kumáni, nájezdy

Title

Bulgaria, Byzantium and the Turkic nomadic tribes of Eastern Europe between the Hungarian and Mongol invasions (10th-14th centuries).

Annotation

The present work deals with the complicated relations between the Byzantine Empire, Bulgaria and the Turkic nomads (Pechenegs, Uzis, Cumans) in the period 900-1320. The emphasis is not only on raids, wars and political rivalries, but also on the overall impact on the history of southeastern Europe.

Keywords

Byzantium, Bulgaria, Turkic nomads, diplomacy, The Pechenegs, Ouzoi, Cumans, incursions

Obsah

ÚVOD.....	7
1. ETNOGENEZE TURKICKÝCH KOČOVNÍKŮ – PEČENĚHŮ, OGHUZŮ A KUMÁNŮ	8
1.1. Prolog.....	8
1.2. Pečeněhové.....	8
1.2.1. Struktura společnosti	12
1.2.2. Původ názvu	13
1.2.3. Závěr.....	14
1.3. Oghuzové	14
1.3.1. Prameny.....	14
1.3.2. Původ.....	15
1.3.3. Oghuzská říše	15
1.3.4. Původ Seldžuků.....	16
1.4. Kumáni-Polovci-Kypčakové.....	16
1.4.1. Kimakové a Kypčakové	17
1.4.2. Kimakský kaganát	18
1.4.3. Kypčakský chanát.....	19
1.4.4. Uspořádání státu	20
1.5. Nástin náboženství turkických kočovníků	21
1.6. Závěrečná rekapitulace.....	22
2. PRVNÍ BULHARSKÁ ŘÍŠE, BYZANC A PEČENĚHOVÉ.....	24
2.1. Bulharsko na křižovatce dějin.....	24
2.1.1. Migrace Pečeněhů do černomořských stepí	26
2.1.2. Pečeněhové versus Maďaři.....	28
2.1.3. Rekapitulace	30
2.2. Maďaři a Pečeněhové ve víru velmocenské politiky	31

2.2.1.	Byzantská říše a Pečeněhové po roce 927	41
2.2.2.	Pečeněhové a rusko-byzantská válka	43
2.3.	Pád První bulharské říše	46
2.4.	Závěr	48
3.	NA ŽIVOT A NA SMRT – PEČENĚHOVÉ, UZOVÉ, KUMÁNI A BYZANTSKÁ ŘÍŠE	49
3.1.	Prolog	49
3.2.	První nájezdy Pečeněhů na byzantské území	51
3.3.	Pečeněhové a Kyjevská Rus	54
3.4.	Vpády Pečeněhů a Uzů na byzantské území po roce 1041	56
3.4.1.	Tažení Izáka I. Komnénéna proti Pečeněhům	62
3.4.2.	Vojenství Pečeněhů (a vůbec turkických kočovníků)	64
3.4.3.	Vpád Uzů	67
3.4.4.	Uzové a Kyjevská Rus	69
3.5.	Kumáni ve víru dění	70
3.5.1.	Nástup Alexia I. Komnénéna na trůn a vpády Pečeněhů	70
3.5.2.	Válka s Pečeněhy	71
3.5.3.	Útok Pečeněhů roku 1087	73
3.6.	Na život a na smrt (1081-1097)	74
3.6.1.	Konečné střetnutí a konec Pečeněhů jako samostatného etnika	80
3.7.	Závěr	82
4.	BYZANC, DRUHÉ BULHARSKÉ CARSTVÍ A KUMÁNI	84
4.1.	Prolog	84
4.2.	Válka Alexia I. Komnénéna s Kumány roku 1095	84
4.3.	Vpády Kumánů za vlády následníků Alexia I. Komnénéna	88
4.3.1.	Sporný původ Asenovců	90
4.3.2.	Kumáni v boji za osvobození bulharských zemí od byzantské nadvlády	92

4.4. Car Kalojan a Kumáni.....	94
4.5. Válka s Latinským císařstvím	95
4.6. Bulharsko-kumánské vztahy po smrti Kalojana	99
4.6.1. Ivan Asen II. (1218-1241) a Kumáni	99
4.6.2. Vpád Mongolů a migrace Kumánů do Uher	100
4.6.3. Kumáni ve středověkém Srbsku.....	102
4.6.4. Terterovci	103
4.6.5. Šišmanovci	104
4.7. Závěrečná rekapitulace.....	105
ZÁVĚR	106
Resumé.....	107
Prameny a literatura	109
Prameny	109
Literatura.....	110

ÚVOD

Předkládaná práce zkoumá komplikované vztahy mezi stepním prostorem na jedné straně, a Bulharskem a Byzantskou říší na straně druhé. Hlavními protagonisty této práce jsou turkičtí kočovníci, pro něž se někdy používá termín pozdní kočovníci. Jedná se o Pečeněhy, Uzy (Oghuzy) a Kumány. Všechna tři etnika významným způsobem ovlivnila chod dějin ve východní a jihovýchodní Evropě. Chronologický rámec zabírá poměrně široké období, přibližně kolem roku 900 začínáme a rokem 1323 končíme. V tomto roce nastoupila poslední bulharská středověká dynastie Šišmanovců, čímž započala poslední éra buharských středověkých dějin.

Předně je třeba říct čím se tato práce nezabývá. Nejedná se o dějiny Byzance a Bulharska v daném období, neboť by nás to svedlo na zcestí. Z toho důvodů se zabývám jednotlivými událostmi pouze v případě souvislosti s tématem, případně pro dokreslení situace. Velké časové rozpětí mě donutilo k větším skokům, avšak jak bylo řečeno výše, zařadil jsem do téměř každé kapitoly jakýsi úvod, jenž má čtenáře uvést do dění.

Kvůli úspoře místa se soustřeďuji pouze na vztahy Bulharska a Byzance, ostatních si všímám jen potud, pokud daná událost měla vliv na situaci ve výše zmíněných státních útvarech. Chronologický přístup se částečně kryje s tématickým, avšak pro přehlednost jsem se snažil držet časové osy. Dále je nutné říct, že nemohlo být zmíněno vše. Některých záležitostí jsem se věnoval pouze okrajově, například se to týká zapojení Pečeněhů ve válkách v 70. letech 11. století, v takzvaném krizovém období po smrti Romana IV. Diogena a dalších věcí.

V práci je citováno velké množství pramenů s citovaným originálem, neboť si myslím, že povaha této práce vyžaduje slyšet hlasy již dávno mrtvých generací. Historické prameny, které jsou dostupné v češtině jsem nepřekládal, pouze jsem našel originál a přepsal ho do poznámky. Zbytek jsem překládal vlastními silami za pomoci všech možných moderních překladů s přihlédnutím k originálu, neboť se již téměř rok zabývám klasickou řečtinou, která mi byla velmi nápomocna při této práci. Jestli se mi podařilo splnit můj úkol, nechám na čtenáři.

1. ETNOGENEZE TURKICKÝCH KOČOVNÍKŮ – PEČENĚHŮ, OGHUZŮ A KUMÁNŮ

1.1. Prolog

Otázka etnogeneze turkických kočovníků není vůbec jednoduchá. Většina kočovníků turkického původu neměla svoje písmo¹, tudíž nám nemohli o sobě zanechat nějaké informace, které by historik mohl použít k rekonstrukci jejich historického příběhu. Z tohoto důvodu musíme sáhnout po pramenech cizích, o nichž bude ještě podrobněji řečeno v této i následujících kapitolách. Pro začátek uvádím, že se nevěnuji etnogenezi turkických kmenů (turkického etnosu) jako celku, nýbrž jenom těch kočovníků, které zasáhly do dějin východní a jihovýchodní Evropy v 10. – 14. století, tj. Pečeněhů, Oghuzů a Kumánů-Kypčaků-Polovců. Následující stránky budou věnovány otázce formování těchto kmenů před vstupem do aktivní politiky ve východní a jihovýchodní Evropě. Nyní se můžeme přesunout k prvnímu etniku – Pečeněhům.

1.2. Pečeněhové

Když Pečeněhové vstupují do evropského dění, jsou už konsolidovaným kmenovým svazem a uznávanou politickou silou, což samozřejmě neuniklo pozornosti civilizovaného světa, který s nimi začal udržovat čilé styky. O jejich politickém významu vypovídá mimo jiné i fakt, že o nich existují zmínky i v západní Evropě, kde se dostali například do *Písně o Rolandovi*, známého hrdinského eposu.²

Nejvíce informací o nich přirozeně pochází od autorů z těch politických útvarů, které s nimi často přicházely do styku, to znamená Byzanc, Kyjevská Rus a islámský svět. Dále můžeme najít zmínky i v dalších pramenech (v arménských, syrských, a dokonce existuje zmínka i v tibetském pramenu),³ ale informace, které jsou v nich obsaženy, jsou příliš kusé

---

¹ První písemné památky jsou runové nápisy u Orchonu a Jeniseje v Mongolské republice. Různé nápisy připomínají slavné vládcy a válečníky kaganátu Turkutů. Rozluštění velmi napomohl fakt, že na monumentech se nacházely i čínské nápisy.

KREISER, Klaus – NEUMANN, K. Christoph. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-012-8, s. 12

Zde je další literatura k tématu; МАЛОВ, Сергей. *Памятники древнетюркской письменности*. Тексты и исследования, Москва, Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1951.

² ПЛЕТНЕВА, Светлана. *Половцы*. Москва: Ломоносов, 2010. ISBN 978-5-91678-069-7, s. 18.

³ PAROŇ, Alexander. *The Pechenegs: Nomads in the Political and Cultural Landscape of Medieval Europe*. Leiden, Boston: Brill, 2021. ISBN 978-90-04-44109-5, s. 3.

a sotva nám pomůžou osvětlit jejich původ. To samé rovněž platí o latinských pramenech, které nám o rané fázi Pečeněhů neřeknou téměř nic.

Existuje několik hypotéz o původu Pečeněhů. První se týká zmínky v *Knize Suej-šu*, v oficiálních dějinách dynastie Suej v Číně (581–618), napsané pod vedením Wei Zhenga v letech 629–631. V tomto díle je zmínka o etnonymu Pej-ju, které je součástí konfederace Tinglingů, jenž se nacházela východně od Fu-linu (zřejmě Byzanc), a pravděpodobně až na západ ke Kaspickému moři. Jak uvádí Alexandr Paroň, proti této teorii hovoří filologické i čistě historické předpoklady.⁴ Podle informací *Knihy Suej-šu* by jádro území mělo ležet v černomořské stepi, což znamená v oblastí zájmů Byzance, a tedy by nás o tom byzantské prameny s největší pravděpodobností informovali.⁵ První písemná zpráva, které se považuje za vcelku spolehlivou, pochází z druhé poloviny 8. století. Jedná se o tibetský překlad špionážního hlášení: „*Severozápadně od nich* [kmen i-byil-kor – pravděpodobně se nacházeli jižně od horského pásma Tarbagataje] *jsou kmeny Pečeněhů (Be-ča-nag), majících pět tisíc bojovníků. Vedli válku proti Horům (Ujgurům).*“⁶ Pod názvem *Hor* se podle některých skrývají Ujguři, jiní je spojují dokonce s Oghuzy.⁷ Každopádně s jistotou nemůžeme tvrdit, že pod jménem (*Be-ča-nag*) se opravdu skrývají Pečeněhové.⁸

Jeden z nejdůležitějších pramenů o Pečenězích je dílo císaře-spisovatele Konstantina VII. Porfyrogennéta, píšícího v 10. století, které je známo pod latinským názvem *De administrando imperio (O správě říše)*. Císař napsal toto dílo pro svého syna Romana (pozdějšího císaře Romana II.), kterému je také věnováno, jak ostatně napovídá řecký název (*Mému synovi Romanovi*).⁹ V podstatě se jednalo o příručku, která mu měla pomoci zorientovat se v geopolitické situaci. Četné kapitoly věnované Pečeněhům svědčí o tom, že se jednalo o silný faktor na politickém kolbišti té doby. Pro nás je teď důležité, že se císař zmiňuje o jejich původu: „*Je nutné vědět, že Pečeněhové se nazývají rovněž Kangar, ale ne všichni, pouze lidé třech témat* [hord, celkově jich bylo osm – pozn. R. B.]: *Iabdierti a Kuardcicuru (Kuardzidzur) a Chabuxingyla, protože jsou odvážnější a vznešenější než ostatní, neboť toto znamená přízvisko Kangar.*“¹⁰

⁴ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 85.

⁵ Tamtéž.

⁶ ZIMONYI, István. *Muslim Sources on the Magyars in the Second Half of the 9th Century: The Magyar Chapter of the Jayhani Tradition*. Leiden, Boston: Brill, 2016, s. 68.

⁷ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 85–86.

⁸ Tamtéž.

⁹ Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν.

¹⁰ Ἰστέον, ὅτι καὶ Κάγγαρ ὀνομάζονται οἱ Πατζακῖαι, ἀλλ' οὐχὶ πάντες, πλὴν ὁ τῶν τριῶν θεμάτων λαός, τοῦ Ἰαβδιηρτί καὶ τοῦ Κουαρτζιτζοῦρ καὶ τοῦ Χαβουξιγγυλά, ὡς ἀνδρειότεροι καὶ εὐγενέστεροι τῶν λοιπῶν τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἢ τοῦ Κάγγαρ προσηγορία.

V další kapitole (kap. 38 pojednávající o původu „Turků“)¹¹ císař dodává: „(...) Pečeněhové, dříve zvaní Kangar (a jméno Kangar jim bylo dáno podle šlechtnosti a statečnosti). (...) Když mezi Turky [= Maďary – pozn. R. B.] a Pečeněhy, tehdy nazývajících se Kangar, došlo k bitvě, vojsko Turků bylo poraženo a rozděleno na dvě části.¹²

Konstantin bohužel neobjasňuje, jak vzniklo toto rozdělení, avšak mnozí badatelé se domnívají, že je to staré pojmenování takzvaných Protopečeněhů, tj. přímých předků Pečeněhů. Otázka interpretace těchto úryvků je značně problematická, což vedlo mnohé historiky k více či méně přesvědčivým hypotézám, které nejdou podložit.¹³ Problém představuje etnonymum *Kangar*, o jehož původu nepanuje shoda. „Kangar“ se objevuje v historických análech několikrát, ale jeho vazby na Pečeněhy poměrně pokulhávají.

Slovo může pocházet z íránských jazyků nebo má altajský původ.¹⁴ Právě íránský původ vede mnohé k závěru, že Pečeněhové představují poturčená íránská etnika.¹⁵ Turkizace íránských kočovníků se týká i dalších turkických kočovníků jako byli kočovní Prabulhaři. V posledních letech v Bulharsku vznikají teorie, které poukazují na jejich íránský původ a jejich následné poturčení.¹⁶ Například sovětský vědec Sergej Pavlovič Tolstov považoval Pečeněhy za potomky íránských kmenů.¹⁷ Podobný názor měl také ukrajinsko-americký historik Omeljan Prick¹⁸ a další badatelé. Oponenti této hypotézy, jako byl například

---

Константин Багрянородный, *Об управлении империей. Текст, перевод, комментарий*, Литаврин Геннадий – Новосельцев, Анатолий (edd.), Москва 1991, s. 158.

¹¹ Jedná se o Maďary, které Konstantin Porfyrogennétos označuje pojmem „Turci“. Podobně jsou označovány i u jiných autorů, například u al-Masúdího. Otázka vzniku tohoto omylu lze vysvětlit tím, že Maďaři žili v blízkosti turkických kmenů, což je velmi ovlivnilo a ztížilo jejich rozeznání od dalších kočovníků cizinci. Maďaři často bojovali s Pečeněhy, o čemž bude ještě řeč v následující kapitole.

¹² ‘Οἱ δὲ Πατζινακῖται, οἱ πρότερον Κάγγαρ ἐπονομαζόμενοι (τοῦτο γὰρ τὸ Κάγγαρ ὄνομα ἐπ’ εὐγενείᾳ καὶ ἀνδρείᾳ ἐλέγετο παρ’ αὐτοῖς), [...]. Ἀναμεταξὺ δὲ τῶν Τούρκων συναφθέντος πολέμου καὶ τῶν Πατζινακῖτῶν, τῶν τηνικαῦτα Κάγγαρ ἐπονομαζομένων, τὸ τῶν Τούρκων φοσσᾶτον ἡττήθη καὶ εἰς δύο διηρέθη μέρη’.

Константин Багрянородный, *Об управлении империей...*, cit. d., s. 158.

¹³ ПЛЕТНЕВА, Светлана. *Кочевники южнорусских степей в эпоху средневековья (IV – XIII века): Учеб. пособие*. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 2003. ISBN 5-9273-0303-x, s. 115.

¹⁴ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 92.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Protože etnogeneze Prabulharů není předmětem této práce, uvádím zde pouze příslušnou literaturu: Рашо Рашев, *Прабългарите през V – VII век*, София 2005. Тодор Чобанов, *Наследството на Сасанидска Персия у българите на Долния Дунав*, София 2006. Живко Войников, *Произход и преселения на древните българи (в търсене на нов поглед върху стария въпрос)*, София 2012.

¹⁷ Sergej Tolstov rovněž považoval i Oghuzy za potomky íránských kmenů.

ТОЛСТОВ, Сергей. Огузы, печенеги, море Даукара заметки по исторической этнонимике восточного Приаралья. In: ТОЛСТОВ, Сергей (ed). *Советская этнография*, Москва: Издательство Академии наук СССР 1950, s. 49-54.

¹⁸ Bohužel není zde místo podrobně pojednat, proto zde odkazují na literaturu; PRITSAK, Omeljan. *The Pechenegs: A Case of Social and Economic Transformation*, Berlin, Boston: De Gruyter 1976.

sovětský orientalista-turkolog Sergej Kljaštornyj¹⁹ namítají, že by taková radikální kulturní přeměna zanechala nějaké stopy.²⁰

Samozřejmě nelze vyloučit, že Pečeněhové byli zčásti íránského původu, což ale pro nás nemá až takový význam, neboť splývání různých etnik není nic neobvyklého a o to více to platí pro kočovníky.²¹ Můžeme se podívat na Maďary, kteří také byli ovlivněni sousedními íránskými etniky, což se zčásti projevilo i ve slovní zásobě (například slovo *kard* – „meč“ je íránského původu, dodnes existující slovo v osetinském jazyce, který patří do východoíránské jazykové větve, v perském jazyce znamená „nůž“).²² Rovněž je možné, že na etnogenezi Pečeněhů se podílela i další etnika, jako například ugrijské kmeny.²³

Každopádně, jak je řečeno výše, tato různorodost nebyla neobvyklá.²⁴ Naprosto klíčovou roli měl jazyk, a i když se dochovaly pouze zlomky, tak panuje shoda, že se jednalo o turkický jazyk.²⁵ Navíc to potvrzují i písemné prameny jako *Alexiada*, kde Anna Komnena píše:

„(...) *Jeden z předních skytských [Skythové je označení Pečeněhů – pozn. R. B.] velitelů tušil, jak se budou věci vyvíjet, a chtěl se raději už předem zachránit; proto vyjel s několika druhy ke Kumánům, kteří mluvili stejným jazykem jako oni. (...)*“²⁶

Také al-Masúdí řadí Pečeněhy k turkickým kmenům. Arabský učenec píše: „*V blízkosti Chazarů a Allánů – od nich na západ – žijí čtyři turecké národy, které odvozují svůj původ od společného předka a jsou zčásti kočovníky, zčásti usedlíky. Jsou to národy vzdorné a velice udatné, každý z nich má svého krále a země každého z nich se táhne na několik dní cesty; některé z nich dosahují k Černému moři. Při svých nájezdech napadají i území Říma a oblasti ležící blízko Španělska. Mají nadvládu nad všemi okolními národy, ale s vládcem Chazarů i s králem Allánů uzavřeli příměří. První z těchto národů se jmenuje Badžná, druhý je národ jménem Badžghard, třetí se nazývá Badžanak a je ze všech nejstatečnější; s ním sousedí i poslední národ, který se jmenuje Núkarda.*“²⁷

¹⁹ КЛЯШТОРНЫЙ, Сергей. Кангюйская этно-топонимика в орхонских текстах. In: ТОЛСТОВ, Сергей (ed). *Советская этнография*, Москва: Издательство Академии наук СССР 1951, s. 54-63.

²⁰ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 91.

²¹ Tamtéž.

²² KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha 2008. ISBN 978-80-7106-616-3, s. 29.

²³ ПЛИТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 13.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 92.

²⁶ στοχασάμενος τοῦ μέλλοντός Σκύθης τίς τῶν ἐκκρίτων ἡγεμῶν τῆνικαῦτα καθεστῶς προηπάκει τὴν σωτηρίαν καὶ ὀλίγους συμπαραλαβὼν πρόσεισι τοῖς Κομάνοις ὡς ὁμογλώττοις:

KOMNENA, Anna. *Paměti byzantské princezny*, Praha: Odeon 1996. ISBN 80-207-0527-9, s. 241.

²⁷ Abú al-Hasan Alí ibn al-Husajn ibn Alí al-Mas'údí, *Rýžoviště zlata a doly drahokamů*. Praha: Odeon, 1983, s. 170-171.

Interpretace tohoto úryvku není vůbec jednoduchá. Celá pasáž vyvolává množství otázek, rovněž identifikace jmen obsažených v úryvku je značně nejistá a autor zřejmě smíchal různé události. Každopádně panuje jistota, že pod termínem *Badžanak* se skrývají Pečeněhové, neboť pod termínem *Badžnak* se objevují v různých arabských dílech.²⁸ Pro nás je podstatné zařazení Pečeněhů k turkickému etnosu.

Z výše řečeného můžeme vyvozovat, že formování kmenového svazu Pečeněhů začalo v 8. století, kdy ve stepích od Džungárska (v dnešní severozápadní Číně, přibližně odpovídající ujugurské autonomní republice Sin-t'iang) do Povolží neexistovala žádná dominantní síla, která by vnutila stepním kočovníkům svou vůli.²⁹ Všechny tehdejší mocnosti, které by teoreticky mohly zasáhnout do dění ve stepním prostoru byly zaměstnány svými starostmi. Arabský chalífát vedl těžké války s Chazarskou říší, Čína v téže době sváděla kruté boje nejen s turkickými kočovníky (s tzv. Modrými Turky), ale také s tehdy se vzímající Tibetem.³⁰ Tato příznivá mocenskopolitická konstelace dopomohla Pečeněhům (a dalším etnikům) k relativně samostatnému rozvoji.

Dochované prameny nás zpravují o jejich vzhledu, o čemž nás informuje arabský diplomat, cestovatel Ahmed ibn Fadlán, který putoval do Povolžského Bulharska v 10. století, jež se dnes nachází přibližně na území Republiky Tatarstán v Ruské federaci. Píše o nich: „jsou tmaví bruneti s úplně oholenými tvářemi, a v porovnání s Oghuzy jsou chudí.“³¹

Z popisu, který nám zanechal arabský cestovatel, můžeme usuzovat, že Pečeněhové patřili k europoidní rase.

1.2.1. Struktura společnosti

Pečeněhové se nacházeli v takzvaném táborovém stádiu kočování, které je charakteristické rozvinutými společenskými vztahy – vojenskou demokracií. V čele hord stáli chánové – v byzantských pramenech jsou označováni titulem archónti – ve staroruských letopisech je používán slovanský titul kníže.³² Hordy se dělily na 40 částí, tj. v každé hordě bylo pět rodů. Tato struktura společnosti byla probádána etnografy a byla nalezena u dosud existujících národů, částečně u Karakalpaků (turkický národ žijící převážně v autonomní

---

²⁸ ГОЛУБОВСКИЙ, Петр. *Печенеги, Торки и Половцы: Русь и Степь до нашествия Татар*. Москва: Вече, 2018². ISBN 978-5-4484-0491-7, s. 39.

²⁹ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 93.

³⁰ Tamtéž.

³¹ КОВАЛЕВСКИЙ, Андрей (ed.). *Книга Ахмеда ибн-Фадлана о его путешествии на Волгу в 921–922. Статьи, переводы и комментарии*. Харьков: Издательство Государственного университета имени А. М. Горького, 1956, s. 130.

³² ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 20.

republice na severozápadě dnešního Uzbekistánu). V čele rodů stáli menší knížata. Role kmenových a rodových knížat se omezovala v podmínkách vojenské demokracie na roli vojevůdců. Díky císaři Konstantinovi se nám zachovala jména chánů, kteří stáli v čele hord: Vajcan/Bajcan³³ (horda Irtym), Kurkut (horda Gila), Kajdum (horda Xaravoe), Gjazi (horda Chopon), a další.³⁴

Císař nás dále zpravuje, že „*moc se předávala synovcům nebo dětem synovců, aby důstojnost nezůstávala stále v jedné větvi rodu, ale aby čest zdědili a dostali také i členové rodu z vedlejších linií. Nikdo z cizího rodu nepronikne a nestane se archontem.*“³⁵ Každá horda pravděpodobně působila do značné míry samostatně. I v rámci jedné hordy mohlo dojít k vydělení jednotlivců.³⁶

Ve vylíčeném systému nástupnictví předpokládáme přežitky matriarchátu. Je třeba zmínit, že matriarchální přežitky byli vůbec charakteristické pro kočovníky. Některé jejich rysy dobře sledujeme v polovecké/kumánské společnosti.³⁷

1.2.2. Původ názvu

O původu jména „*Pečeněh*“ existuje několik názorů. Jedna z teorií je, že název pochází od turkického jména Beče – tak zřejmě nazývali prvního vůdce pečeněžského kmenového svazu.³⁸ Je známo několik příkladů, kdy etnos nosí jméno podle svého vládce či vládnoucího rodu. Lze jmenovat například Oghuzy, jejichž legendární předek je Oghuz Chán, dále Seldžuky, o nichž bude pojednáno níže, a další, koneckonců i praotec Čech, Lech a další patří k podobným legendárním postavám.³⁹ Výslovnost jména „*Pečeněh*“, jenž se nachází ve staroruských letopisech, nebyla převzata Byzantinci, jejichž pravopis Πατζινακίται (vyslovuj Patzinakitaj) je poněkud jiný. Nelze vyloučit, že ruští Slované to předali tak, jak to

---

³³ Баїтцан – nevíme, jestli se beta vyslovovala jako b nebo v. V moderní řečtině, tzv. novořečtině by se to s vyslovovalo „v“, v klasické řečtině jako „b“. Bohužel nevíme, kdy nastal tento přelom ve výslovnosti.

³⁴ (...) τὸ Γύλα τὸν Κουρκοῦται, τὸ Χαραβόη τὸν Καιδοῦμ, τὸ Χοπὸν τὸν Γιαζή (...)

³⁵ Μετὰ δε θάνατον αὐτῶν διεδέξαντο τὰς ἀρχὰς οἱ τούτων ἐξάδελφοι. Νόμος γὰρ ἐν αὐτοῖς καὶ τύπος ἐκράτησεν παλαιός μὴ ἔχειν ἐξουσίαν πρὸς παῖδας ἢ ἀδελφούς αὐτῶν μεταπέμπειν τὰ αξιώματα, ἀλλ ἀρκεῖσθαι μόνον τοῖς κεκτημένοις τὸ καὶ μέχρι ζωῆς ἄρχειν αὐτούς, μετὰ δὲ θάνατον προχειρίζεσθαι ἢ ἐξάδελφον αὐτῶν ἢ ἐξαδέλφον παῖδας πρὸς τὸ μὴ καθόλουεῖς ἐν μέρος τῆς γενεᾶς διατρέχειν τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ{εις}τούς ἐκ πλαγίω καὶ κληρονομεῖν καὶ ἀπεκδέχεσθαι τὴν τιμὴν ἀπὸ ξένης δὲ γενεᾶς οὐχ ὑπεισέρχεταιί τις καὶ γίνεται ἄρχων.

³⁶ ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 20.

³⁷ Tamtéž, s. 21.

³⁸ ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 12-13.

³⁹ ГОЛУБОВСКИЙ, *Печенеги, Торки и Половцы...*, cit. d., s. 53.

bezprostředně slyšeli.⁴⁰ Část badatelů se domnívá, že původ lze hledat u tureckého slova *bidžnak* (zeť, švagr).⁴¹

1.2.3. Závěr

Když si zrekapitulujeme, co víme o původu Pečeněhů, tak výsledek je poněkud tristní. S jistotou můžeme pouze konstatovat, že se s určitostí jednalo o turkický etnos s možnou iránskou či ugrijskou příměsí. Lze předpokládat, že měli blízko ke svým příbuzným a rivalům – Oghuzům, k nimž se přesuneme nyní.

1.3. Oghuzové

1.3.1. Prameny

Oghuzové patří k dalšímu silnému turkickému etnosu který zasáhl do dějin východní a jihovýchodní Evropy, a z toho důvodu je mu věnována náležitá pozornost. Oghuzské kmeny Střední Asie celkem brzy upoutaly pozornost středověkých kronikářů, cestovatelů, geografů a lingvistů. Velký zájem o ně neprojeвили jenom východní, ale také západní učenci, kteří se zabývali hlavně obdobím křížových výprav.⁴² V 11. století se svědectví o nich dostávají i do syrských, gruzínských a arménských pramenů, což souvisí s rozmachem moci říše Seldžuků.⁴³

V byzantské historiografii jsou poprvé zmíněny císařem-spisovatelem Konstantinem Porfyrogennétem v díle *O správě říše* v souvislosti s bojem s Pečeněhy. V byzantských pramenech je znali jako Uzy (Ουζοι). V pozdějších pramenech z 12. až 13. století se o nich zmiňují Nikefóros Bryennios, jeho manželka Anna Komnénéa a Nikéatas Choniátés. Bohužel, ani jeden z nich se nezabývá jejich původem, což je ostatně příznačné pro byzantskou historiografii, která klade důraz na politickou či vojenskou stránku věci. Muslimská historiografie (arabsky či persky psaná) tyto mezery občas vyplňuje právě tím, co bychom dnes označili pojmem etnografie.⁴⁴

---

⁴⁰ БАРТОЛД, Василий. *Турки: Двенадцать лекций по истории турецких народов Средней Азии*. Москва, Берлин: Директ-Медиа, 2020. ISBN 978-5-4499-1873-4, s. 89.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² АГАДЖАНОВ, Сергей. *Очерки истории Огузов и Туркмен Средней Азии IX – XIII вв.* Ашхабад: Издательство ЫЛЫМ, 1969, s. 8.

⁴³ Tamtéž, s. 26.

⁴⁴ PARONÍ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 9–10.

Význam Oghuzů spočívá i v tom, že sehráli svou roli i v utváření moderních turkických národů, jako jsou Turci, Turkmeni nebo Azerové.⁴⁵

1.3.2. Původ

Na rozdíl od Pečeněhů se nám dochovala legenda o předkovi Oghuzů – Oghuz Chánovi, jenž se měl postavit svému otci Kara-chánovi a porazit ho. Konflikt měla způsobit Oghuz-chánova konverze k islámu, což bylo podle otce v rozporu s tradicemi předků. Kara-chán konflikt prohrál a zaplatil za svou porážku svým životem.⁴⁶ Příběh samozřejmě obsahoval mnoho legendárních prvků a nepochybně prošel v průběhu staletí mnoha obměnami. Legendu o původu prapředka Oghuzů obsahuje epos *Oghuz-name*, jehož konečný svod byl dokončen v mongolské epoše.⁴⁷ V pozdější době se k Oghuz-chánovi, jako ke svému slavnému předkovi odvolávala i osmanská dynastie.⁴⁸

Když pomineme tyto legendární podání, tak první zmínky o oghuzských kmenech se objevují již v orchonských nápisech, kdy je kmenový svaz „Devití Oguzů (Tokuz Oguz)“ uveden jako nepřítel turkického kaganátu.⁴⁹

V historickém osudu oghuzských kmenů se jeví jako rozhodující období osmé a deváté století. Byla to doba formování mocného oghuzského svazu, čemuž přála příznivá mezinárodní situace, kdy po pádu západoturkického kaganátu nastalo v oblastí Střední Asie mocenské vakuum.⁵⁰ V této době ovládli Oghuzové povodí Syrdarje, kam se přesunuli ze svého starého sídla, zvaného Stará Guzie, která se pravděpodobně nacházela v oblasti, ohraničené západním výběžkem Ťan-šanu, řekou Ču a Karatau. Přesná lokalizace kvůli kusým informacím není možná.⁵¹ Patrně se jednalo o jednu z prvních rezidencí Oghuzů ve Střední Asii.⁵²

1.3.3. Oghuzská říše

Právě v povodí řeky Syrdarji vzniká zárodek Oghuzské říše, která dominuje této oblasti až do 11. století. Centrem říše byl Jangikent/Yenikent při ústí Syrdarji do Aralského

---

⁴⁵ АГАДЖАНОВ, *Очерки истории Огузов и Туркмен...*, cit. d., s. 6.

⁴⁶ ГОЛУБОВСКИЙ, *Печенеги, Торки и Половцы...*, cit. d., s. 53.

⁴⁷ АГАДЖАНОВ, *Очерки истории Огузов и Туркмен...*, cit. d., s. 30.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ KREISER, Klaus – NEUMANN, K. Christoph. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-012-8, s. 15.

⁵⁰ АГАДЖАНОВ, Сергей. Огузская проблема и задачи ее изучения. In: *Тюркологический сборник*, Москва: Издательство НАУКА, 1975, s. 11.

⁵¹ АГАДЖАНОВ, *Очерки истории Огузов и Туркмен...*, cit. d., s. 38.

⁵² Tamtéž.

jezera. Vedle Staré Guzie figuruje i pojem Nová Guzie. Arabský geograf z 11. století Al-Idrisí ji líčí jako politické centrum oghuzského státu, v němž sídlí jejich panovník. Hlavním městem a zároveň zimním sídlem byl právě výše zmíněný Jangigent/Yenikent⁵³ V tomto státě došlo k procesu, kdy se kočovníci částečně usazovali a zčásti se začali věnovat zemědělství. Al-Idrisí se zmiňuje o množství měst, která byla na dobré úrovni.

Arabský diplomat Ahmed ibn Fadlán nás zpravuje o uspořádání státu: „*Krále Turků-Guzů nazývají jabgu a to je– titul vládce. (...) Jeho náměstka nazývají kuzerkinem.*“⁵⁴

Jabgu (možná se to vyslovovalo džabgu) v rámci turkické hierarchie titulů představoval nižší titul, o stupeň nižší, než byl kagan, avšak v praktické rovině to nemuselo nic znamenat, neboť oghuzská říše byla ve svém rozmachu na konci 9. a v 10. století respektovanou regionální silou. Následník trůnu nosil titul *inal*.⁵⁵ Mezi další vlivné osoby patřila funkce hlavního velitele vojska – *subaši*.⁵⁶

1.3.4. Původ Seldžuků

Přibližně v polovině 10. století došlo k události, kterou asi současníci příliš nevnímali, ale měla dalekosáhlé důsledky pro další vývoj. V této době se osamostatnil oguzský náčelník z kmene Kiniků, jménem Seldžuk (jméno znamená něco jako „malá bystřina“).⁵⁷ Původ Seldžuků z kmene Kiniků potvrzují mnohé středověké prameny. Například v díle *Divan lugat at-turk (Sbírka tureckých slov)* Mahmuda Kašgarského se přímo uvádí na původ Seldžuků z kmene Kiniků.⁵⁸ O jeho životě je velmi málo informací. Jsme informováni o jeho přesunu z kyrgyzských stepí do území při ústí řeky Syrdarji do Aralského jezera a později do okolí Buchary, kde Seldžukové přijímají islám. Byli to právě jeho potomci, kteří měli výrazně ovlivnit chod dějin.⁵⁹ Na závěr je také třeba zmínit, že od Oghuzů pocházejí také Osmani.⁶⁰

1.4. Kumáni-Polovci-Kypčakové

Poslední z turkických kočovníků, kteří zasáhli ve sledovaném období do dění ve východní a jihovýchodní Evropě, byli Kumáni. Různé krajiny je znaly pod různými jmény,

⁵³ АГАДЖАНОВ, Очерки истории Огузов и Туркмен..., cit. d., s. 38.

⁵⁴ Книга Ахмеда ибн-Фадлана о его путешествии на Волгу..., cit. d., s. 128.

⁵⁵ АГАДЖАНОВ, Очерки истории Огузов и Туркмен..., cit. d., s. 143.

⁵⁶ Tamtéž, s. 144.

⁵⁷ KREISER – NEUMANN. *Dějiny Turecka*, cit. d., s. 15.

⁵⁸ АГАДЖАНОВ, Очерки истории Огузов и Туркмен..., cit. d., s. 165.

⁵⁹ TAUER, Felix. *Svět islámu: Jeho dějiny a kultura*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1984, s. 130.

⁶⁰ БАРТОЛД, *Турки...*, cit. d., s. 92.

ale jednalo se o stejný etnos. Na Rusi byli známi pod jménem Polovci, latinský svět a Byzanc je znal pod termínem Kumáni. Východní hordy tohoto etnosu, kočujícího v zavolžských a přiuralských stepích až k řece Irtyš, byly nazývány Kypčaky. O názvu bude ještě pojednáno v dalších kapitolách. Pokud chceme odhalit jejich původ, musíme se ponořit hlouběji do historie.

1.4.1. Kimakové a Kypčakové

První zmínka o jednom z kimakských kmenů – Kypčaků – náleží zakladateli čínské historiografie S'-ma Čchienovi⁶¹ (asi 145 – asi 87 př. n. l.). V jeho díle *Zápisky historika*, kde líčí dobová tažení zakladatele státu Hunů Siung-nu Mo-teho, se zmiňuje o pokořených národech, mezi nimiž figuruje jméno Ciň-ča.⁶² Podle některých badatelů se pod tímto označením skrývají Kypčakové, kteří v té době měli sídlit na jižní Sibíři.⁶³ Na formování Kypčaků měl vliv další turkický kmen – Kimakové. Je nesporné, že Kimakové a Kypčakové patřili k turkickým kmenům, rovněž je jistá jejich blízká příbuznost. Zmiňují se o nich i arabští a perští geografové, byť jejich díla vznikla až v pozdější době, tj. od 9. do 10. století. Arabský geograf Ibn Chordadbech byl první, kdo v seznamu turkických kmenů zmínil Kimaky a navíc je oddělil od Kypčaků (v druhé polovině 9. století).⁶⁴ V tomto období vzrůstá o nich zájem v muslimských zemích, hlavně ve Střední Asii.

Kimakové v 7. století kočovali na územích severního Altaje a u středního a nižšího toku Irtyše. V této době se dostali pod nadvládu západoturkického kaganátu, a poté se částečně stali součástí nového hegemonu stepi, který téměř sto let představoval dominantní prvek v prostoru padlého východoturkického kaganátu – Ujgurského kaganátu. (745–840).⁶⁵ Jeho pád patrně umožnil krystalizaci jádra kimackého kmenového svazu, v jehož čele stál *šad* (princ)⁶⁶. Je velmi pravděpodobné, že začlenil do svazu i ty, které byli dříve součástí těchto říší, což vedlo k jeho výraznému posílení. Kmen Imak (Jemak, Kimak) stanul v čele svazu,

---

⁶¹ Jedná se o čínskou dobu řeckého Hérodota. Je dokonce přeložena do češtiny pod názvem *Kniha vrchních písařů*.

⁶² КУМЕКОВ, Булат. *Государство Кимаков IX – XI. вв. по арабским источникам*. Алма-ата: Издательство НАУКА Казахской ССР, 1972, s. 10.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 31.

⁶⁵ O tomto tématu pojednává například tato kniha: КРАДИН, Николай et al. *Кочевые империи Евразии: особенности исторической динамики*, Москва: Наука – Восточная литература, 2019. ISBN 978-5-02-039849-8.

⁶⁶ V hierarchii turkických titulů patří šad k nižším, o řád níže než jabgu.

a později i Kimakského kaganátu. V několika jiných prepisech toto kmenové pojmenování zní jak *kai*, což v překladu z mongolštiny znamená had.⁶⁷

1.4.2. Kimakský kaganát

Dominantní kmen Kimaků se usadil na území podél břehů Irtyše. Kypčakové, soudě podle informací, obsažených v *Chudud al-Alama (Hranice světa od východu na západ)*, anonymního geografického traktátu perského autora, zabrali samostatné území, které se rozkládalo západněji, přibližně v jihovýchodní části jižního Uralu, což potvrzují i čínské zdroje.⁶⁸

Lze předpokládat, že v desetiletích po pádu ujugurského kaganátu docházelo k postupnému formování Kimakského kaganátu. K dokončení procesu vzniku mohlo dojít na konci 9. století, neboť právě z tohoto období a počátku 10. století máme první zmínky o jejich státě v různých arabskojazyčných historicko-geografických děl (například Al-Jakubi).⁶⁹ Arabští historikové nás zpravují rovněž o složení kaganátu, když píšou, že v jeho rámci bylo sedm kmenů, mezi nimiž figurují i Kypčakové. Dále se mezi nimi nachází i kmen Tatarů⁷⁰, což by znamenalo, že Kimakové a zřejmě i Kypčakové měli částečný mongolský původ.

Ze spojení čínských a arabských zdrojů máme tedy doloženo, že Kypčakové byli součástí kaganátu.⁷¹ O síle a celkovém významu vypovídá i fakt, že se vládce nechal titulovat titulem „kagan“, tedy v porovnání s vládcem Oghuzů se jednalo o úplného suveréna nad svým panstvím. Kaganát zahrnoval území od řeky Irtyš ke Kaspickému moři, od tajgy po kazašské polopouště, tzn. přibližně na území dnešního Kazachstánu. Archeologický průzkum, podložený písemnými prameny nás přivádí k závěru, že významná část obyvatelstva kaganátu vedla polousedlý způsob života a byla v dobré míře obeznána se zemědělstvím.⁷² Al-Idrisí nás zpravuje o četnosti zdejších měst, která se mohla chlubit velkým bohatstvím.⁷³

Běžným jevem kaganátu byly periodicky se opakující nájezdy vůči sousedům, z pramenů je rovněž patrná snaha o expanzi směrem na jih, o čemž nás informuje al-Idrisí, který uvádí zabránění částí území Oghuzů na jihu, konkrétně se jedná o město Karantija,

⁶⁷ ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 33–34.

⁶⁸ Тамtéž, s. 33.

⁶⁹ КУМЕКОВ, *Государство Кимаков...*, cit. d., s. 115-116.

⁷⁰ Tataři byli původně mongolským kmenem, zatímco dnešní Tataři jsou turkickým národem.

⁷¹ ТУРГАРАЕВА, Гульфара. *История Казахстана (учебник: курс лекций)*. Алматы: Издательство Эверо, 2016. ISBN 978-601-310-597-0, s. 36.

⁷² ПЛЕТНЕВА, *Кочевники южнорусских степей...*, cit. d., s. 149.

⁷³ КАРАЕВ, Омүркул. *Арабо-персидские источники о тюркских народах*. Фрунзе (Бишкек): Издательство Илим, 1973, s. 20.

nacházející se na jihovýchodním břehu jezera Gagan (dnes nese název Alakol na východě Kazachstánu).⁷⁴ Nepřátelství občas střídala vzájemná spolupráce, nelze ji úplně vyloučit v událostech konce 9. století, kdy Oghuzové ve spojení s Chazary uštědřili drtivou porážku Pečeněhům, což je donutilo přesunout se na západ. O této události bude ještě v následujících kapitolách řeč. Participaci Kimaků na této události vyvozujeme na základě kusých zpráv arabsko-perských pramenů 10. – 11. století, v nichž se uvádí společné kočování Kimaků a Oghuzů u řeky Emby (ústí do Kaspického moře, západ dnešního Kazachstánu) a Uralu.⁷⁵

V kaganátu došlo ke zformování jakéhosi kmenově-úřednického systému, což značí jistou míru feudalizace společnosti. Kaganát se dělil na 12 ulusů, v jejichž čele stáli významní představitelé kmenů – aristokracie. Vládcí jednotlivých kmenů se nazývali *šad-tutukami*.⁷⁶ Za příkladnou službu mohli od vládce obdržet půdu, což vedlo k dalšímu vzrůstu moci šadů. Příjmy státu rovněž zajišťovaly čilé obchodní kontakty, hlavně s Volžským Bulharskem, Střední Asií, Oghuzy, Karluky a dalšími.

Ovšem žádný strom neroste do nebe, a tak i u této říše docházelo k postupnému slábnutí z několika příčin: Zaprvé, růst moci vládců jednotlivých údelů vedl i přes centralizační snahy kagana k úpadku jeho moci, zároveň jednotlivé kmeny si čím dál více začínaly počínat poměrně samostatně, což akceschopnosti státu rozhodně neprospívalo. S tím souvisí druhá příčina, která se týká migrace dalších kmenů.⁷⁷ Za toto stěhování byl patrně zodpovědný vznik nového státu v dnešní severní Číně – Říše Liao. Tvůrci této říše byli Kitanové, kočovníci mongolského původu.⁷⁸ Jejich expanze na západ donutila zde žijící kmeny k migraci, která dokončila zkázu kaganátu Kimaků, jejichž roli převzali Kypčakové, kteří založili Kypčacký chanát.⁷⁹

1.4.3. Kypčacký chanát

Na počátku 11. století, po pádu kaganátu Kimaků přibližně na území Kazachstánu vykrytalizoval nový silný státní útvar turkických kočovníků – Kypčacký chanát. Kypčakové zpočátku vytěsnili z dolního toku řeky Syrdarji a meziříčí Uralu a Volhy kmeny Oghuzů, aby se posléze stali novým hegemonem stepí. Jejich nadvláda nad stepí byla připomínána

---

⁷⁴ КУМЕКОВ, *Государство Кимаков...*, cit. d., s. 120.

⁷⁵ Tamtéž, s. 120

⁷⁶ ТУРГАРАЕВА, *История Казахстана...*, cit. d., s. 36.

⁷⁷ ТУРГАРАЕВА, *История Казахстана...*, cit. d., s. 122.

⁷⁸ Zde odkaz na literaturu: КРАДИН, Николай. *История киданьской империи Ляо*. Москва: Восточная литература, 2014.

⁷⁹ ТУРГАРАЕВА, *История Казахстана...*, cit. d., s. 37.

i novým pojmenováním, neboť do té doby se v písemných pramenech objevoval termín „Mafazat al-Oguz – Step Oghuzů“. Na počátku druhé čtvrtiny 11. století se poprvé objevuje nový název – „Dešt-i-Kypčak – Step Kypčaků“.⁸⁰

Přibližně ve 30. letech tohoto století perský autor Bajchani uvádí jejich polohu u hranic Chorézm. A jiný východní autor – Tádžik Nasiri Chusrau – v polovině 11. století nazývá přiuralské stepy už ne oghuzskými, jak tak činili jeho předchůdci, ale kypčackými.⁸¹

1.4.4. Uspořádání státu

Společenské uspořádání více méně kopirovalo strukturu jejich předchůdců Kimaků. Kypčacký chanát se dělil na dvě křídla, tj. na pravé a levé.⁸² Toto rozdělení na dvě křídla nacházíme v průběhu historie u mnoha turkických kočovnických státních útvarů (například u Hunů Siung-nu, kaganátu Turkutů, Kubratova Velikého Bulharska ad.).⁸³ V čele stáli členové vládnoucího rodu, hlavně synové vládce. Například u Hunů Siung-nu vládce východního křídla, které bylo v této říši považováno za „starší“, to znamená váženější, byl zároveň následníkem trůnu. Zde můžeme sledovat administrativně-správní kontinuitu u jednotlivých turkických státních útvarů, byť někdy s mírnými obměnami.⁸⁴

V mezinárodněpolitické rovině hrál Kypčacký chanát významnou roli ve středoasijském regionu, častým zjevem byly konflikty s Chorézmem a Karachinidy a dalšími.⁸⁵ Bohužel povaha této práce nám nedovoluje blíže prozkoumat tento zajímavý útvar, proto se o tom budu zmiňovat jenom v případě, že se to dotklo událostí, které jsou sledovány v této práci. Na závěr věnujme pár slov o jejich pádu.

Smrtelnou ránu chanátu zasadila, jako v případě i jiných říší, mongolská expanze, která započala za Čingischána v první polovině 13. století, a výrazně zamíchala kartami nejenom ve Střední Asii, ale i v dalších oblastech.⁸⁶

Pro zajímavost se můžeme zmínit o Kypčacích, kteří se dostali až do dalekého Egypta. Do této exotické země se dostávají spolu s dalšími turkickými a dalšími etniky jako otroci,

---

⁸⁰ ТУРГАРАЕВА, *История Казахстана...*, cit. d., s. 41.

⁸¹ ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 40.

⁸² ТУРГАРАЕВА, *История Казахстана...*, cit. d., s. 42.

⁸³ ЙОРДАНОВ, Стефан. За социално-политическата организация на Кубратова Велика България: I. Племенната общност на уногундурите, PATRIA ONOGURIA И ВЕЛИКА БЪЛГАРИЯ In: *Българите в Северното Причерноморие: изследвания и материали*, том пети. Велико Търново: Университетско издателство Св. Св. Кирил и Методий, 1996 s. 49-69.

⁸⁴ Тамtéž, s. 49-69.

⁸⁵ ТУРГАРАЕВА, *История Казахстана...*, cit. d., s. 42–43.

⁸⁶ ПЕТРУШЕВСКИЙ, Илья. Поход монгольских войск в Среднюю Азию в 1219–1224 гг. и его последствия. In: ТИХВИНСКИЙ, Сергей (ed.). *Татаро-монголы в Азии и Европе*, Москва: Наука 1977, s. 107-139.

aby se posléze stali elitním vojskem ajjúbovských sultánů – tzv. Mameluky. Jejich vliv postupem nabyl takového významu, že v polovině 13. století převzali moc v zemi a vytvořili Mamlucký sultanát.⁸⁷

Pro nás je směrodatné, že ne všichni Kypčakové setrvali ve Střední Asii, ale jejich část na počátku 11. století kočovala na západ, kde o několik desetiletí později vstupují do evropské politické arény, aby výrazně zamíchali kartami, o čemž budou následující kapitoly.⁸⁸ Nakonec si stručně podívejme na turkické stepní náboženství a zrekapitulujme si závěry.

1.5. Nástin náboženství turkických kočovníků

Náboženské představy patřily mezi pevnou součást archaických societ, turkické kočovníky nevyjímaje. Původní náboženství turkických kočovníků, tedy i Pečeněhů, Oghuzů a Kumánů byl tengrismus.⁸⁹ V centru uctívání stál bůh Nebes – Tengri, podle kterého je toto náboženství pojmenováno. Na rozdíl od světových náboženství neměl tengrismus žádnou propracovanou teologickou doktrínu, jednalo se o vsutku jednoduchý náboženský systém, a proto zřejmě přestál tolik staletí.⁹⁰ Charakteristickým rysem tohoto náboženství bylo pevné sepjetí s okolní přírodou. Právě uctíváním přírody a duchů předků dávali Turkité najevo svoji vděčnost a lásku za dary, které jim okolní svět poskytuje. Uctívání bohů jako například Jer-Sub (Země-Voda) velmi dobře potvrzuje pevné sepjetí s přírodou. Vládcové jednotlivých kmenů se odvolávali na vůli Tengriho.⁹¹ Musíme mít na paměti, že vládce v archaických společenských systémech (včetně v kočovníckých) nebyl pouze světský vladařem, ale zároveň sakrální osobou, což znamená, že plnil i náboženské úkony. Vojenské a vůbec politické úspěchy byly vykládány jako vůle nebes. V případě, že vládce kmenového svazu provázely neúspěchy, mohlo to dramaticky oslabit jeho postavení, a posléze nebylo vyloučeno ani jeho svržení.⁹²

---

⁸⁷ CURTA, Florin et. al. *The Other Europe in the Middle Ages: Avars, Bulgars, Khazars and Cumans*. Leiden, Boston: Brill, 2008. ISBN 978-90-04-16389-8 s. 382.

⁸⁸ ПЛЕТНЕВА, Половцы, cit. d., s. 40.

⁸⁹ БЕЗЕРТИНОВ, Рафаель. *Тенгрианство – религия тюрков и монголов*. Казань: Слово, 2004², s. 6. ISBN 5-98356-002-6

⁹⁰ Tamtéž, s. 9.

⁹¹ ТУРГАРАЕВА, *История Казахстана ...*, cit. d., s. 47.

⁹² Zde chybí citace záměrně

Kosmologie tengrismu rozdělovala vesmír na tři sféry; podzemní, pozemskou a nebeskou sféru. Všechny tři sféry prostupoval Světový strom, jehož prostřednictvím byl možný kontakt s předky na nebesích.⁹³

Uctívání Velkého boha Nebe – Tengriho můžeme pozorovat nejen u turkických kočovníků, ale i u Mongolů.⁹⁴ V průběhu doby, kdy se jednotliví turkičtí kočovníci stále více dostávají do kontaktů s vyspělými kulturami, nevyhnou se působení jejich misionářů, a následné konverzi. Na příkladu Oghuzů ve Střední Asii můžeme vidět postupný proces islamizace, která začíná patrně již v 8. století, ovšem její vliv bychom neměli přeceňovat, neboť vliv islámu zdaleka nedosahoval na celý jejich prostor.⁹⁵ Vliv islámu začal sílit až v 11. století, kdy oghuzské kmeny začaly expandovat do muslimského prostoru. Je nepochybné, že proces islamizace trval delší dobu, neboť dlouho přetrvávalo přežívání archaických kultů, které fungovaly zároveň s islámem. K turkickým kočovníkům pronikalo například i křesťanství, ale tomu bude věnováno místo v dalších kapitolách.

1.6. Závěrečná rekapitulace

Když si shrneme výše řečené, tak docházíme k těmto závěrům: Pečeněhové, Oghuzové a Kypčakové-Kumáni-Polovci byli nepochybně turkičtí kočovníci bez ohledu na různé příměsi. Všichni současníci i pozdější autoři se shodují v názoru, že mluvili turkickým jazykem, navzájem srozumitelným. Politické uspořádání ve výše zmíněných kaganátech vykazuje velkou míru kontinuity s předchozími i pozdějšími státními útvary turkických kočovníků. Seldžuk pocházel z kmenového svazu Oghuzů, než se vydělil z jeho řad. Původní náboženství turkických kočovníků (a Mongolů) byl tengrismus, jenž spočíval v uctívání boha Nebe – Tengriho.

Na závěr můžeme o výše zmíněných kočovnících konstatovat, že před aktivním vstupem do evropského dění se jednalo o organizovanou sílu, se kterou se muselo počítat. V případě Oghuzů a Kumánů/Kypčaků můžeme hovořit o poměrně vyspělých státních útvarech, které rozhodně vstupovaly do dění nejen ve Střední Asii. Ohledně pojmenování Kumánů/Kypčaků/Polovců v dalších kapitolách používám pouze pojmenování

---

⁹³ ТУРГАРАЕВА, *История Казахстана...*, cit. d., s. 47.

⁹⁴ БЕЗЕРТИНОВ, *Тенгрианство...*, cit. d., s. 6.

ISBN 5-98356-002-6

⁹⁵ АГАДЖАНОВ, Сергей. Огузские племена Средней Азии IX – XIII вв. (Историко-этнографический очерк) In: *Страны и народы востока*, выпуск X·1971, s. 179-189.

Kumáni/Polovci v závislosti na tom, na jakém území se momentálně pohybujeme, jestli na území Byzance nebo na Rusi.

Jsem si plně vědom toho, že se nejedná o zcela vyčerpávající pojednání o etnogenezi výše zmíněných kočovníků, ale na moji obranu musím říct, že to ani nebylo smyslem. Tato kapitola má především sloužit jako odrazový můstek k dalším kapitolám, k nimž se nyní přesuneme.

2. PRVNÍ BULHARSKÁ ŘÍŠE, BYZANC A PEČENĚHOVÉ

2.1. Bulharsko na křižovatce dějin

Když roku 852 nastupuje na trůn v Plisce chán Boris I. po svém otci Presijanovi, vstupuje První bulharská říše, vytvořená v roce 681 ze spojení slovanských kmenů a turkických Prbulharů a postupně se přetvářející v regulérní raně středověký stát, do další fáze svých dějin.⁹⁶ Předci Borise uhájili existenci bulharského státu za cenu neustálých válek se svým mocným sousedem – Byzantskou říší, která považovala Bulhary za cizí vetřelce, kteří uchvátili území, jež má po právu náležet byzantskému císaři, jako dědici říše Římské.⁹⁷ Boris I. patrně již při nástupu na trůn si zřejmě uvědomoval neudržitelnost svého postavení na mezinárodním poli, kdy jako reprezentant svého, byť silného, ale pohanského státu, byl značně omezen ve svých politických možnostech a dříve či později by zřejmě bulharská říše byla pohlcena svými mocnějšími sousedy. Upevnění svého státu mohl provést jedině tím, že přijme křesťanskou víru. Tato potřeba zřejmě posílila po řadě porážek, které utrpěl v první fázi své vlády, jako například neúspěch v Srbsku a porážka od východofranského císaře Ludvíka Němce v roce 853.⁹⁸ Jako rozhodující se ukázala porážka uštědřená byzantskou říší v roce 863.

V rámci uzavřené dohody byla k bulharské říši mimo jiné připojena Zagora, smlouva dále obsahovala významný požadavek, jenž měl natrvalo ovlivnit vývoj bulharských zemí – přijetí křesťanství v její ortodoxní podobě.⁹⁹ Na počátku roku 864 do Plisky dorazili byzantští duchovní, kteří pokřtili Borise s celou jeho rodinou a těch Bulharů, kteří se vyznačovali rodem, významem a bohatstvím, tj. bojaři – pojem turkicko-slovanského původu, jež v podstatě označuje elitu bulharského státu. Sám byzantský císař Michal III. se stal kmotr bulharského vládce, který také přijímá křesťanské jméno Michal.¹⁰⁰ Pohanský titul chán byl nahrazen slovanským titulem kníže.

Přijetí křesťanství v jeho ortodoxní podobě nepřinášelo jenom zesílené byzantské kulturní podněty, ale s tím související byzantský politický vliv. Nebylo vůbec vyloučené, že v delším časovém horizontu by Byzanc pohltila nový křesťanský stát. Tohoto nebezpečí si byl zřejmě Boris-Michal dobře vědom, proto vedl horečnatou diplomatickou korespondenci

---

⁹⁶ ГЮЗЕЛЕВ, Васил. *Княз Борис I.* София: Издателство Наука и изкуство, 1969, s. 52.

⁹⁷ Tamtéž s. 134.

⁹⁸ АНДРЕЕВ, Иордан – ПАНТЕВ, Андрей. *Българските ханове и царе от хан Кубрат до цар Борис III.* Велико Търново: Издателство Абагар, 2004. ISBN 954-427-216-X, s. 71-72.

⁹⁹ Tamtéž, s. 71-72.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 75.

s papežem v Římě. Nebudu zde do hloubky popisovat jeho diplomatické aktivity, řeknu pouze to, že díky jeho chytrému lavírování mezi cařihradským patriarchou a římským papežem se knížeti Borisovi podařilo dosáhnout co nejvíce ústupků. Nakonec se přece jenom vrátil do lůna východní církve, kde nový císař Basileios I., zakladatel nové makedonské dynastie, byl připraven k jistému kompromisu. Získání samostatného patriarchátu se sice Borisovi-Michalovi nepodařilo prosadit, ale získal vlastního arcibiskupa a s tím i církevní autonomii.¹⁰¹

Přijetí nové víry přirozeně našlo i své odpůrce, především v řadách významných bojarů, jenž se nechtěli vzdát víry svých předků. Netrvalo dlouho a vypukla vzpoura, kterou Boris-Michal potlačil se vší rozhodností.¹⁰²

K posílení samostatnosti bulharské církevní organizace výrazně napomohly i soudobé okolnosti. Když byli žáci Konstantina-Cyrila a Metoděje vyhnáni z Velké Moravy, Boris I. využil příležitosti a pozval je do Bulharska, kde dostali jeho plnou podporu při zavádění staroslovanské liturgie.¹⁰³ Potlačení pohanů a zavedení staroslovanské liturgie výrazně posílilo kulturní svéráznost bulharského státu a výrazně napomohlo dokončení jeho slavizace. Tuto dobu můžeme považovat za dokončení procesu slévání slovanského a turkického prabulharského živlu v jeden pevný celek.

V roce 889 kníže Boris předal vládu svému prvorozenému synovi Vladimírovi (889-893) a sám se uchýlil do kláštera.¹⁰⁴ Ovšem Vladimír nepokračoval v otcově christianizačním úsilí, ale obrátil se ke starým pohanským bohům, což donutilo Borise-Michala k návratu z kláštera do politického dění. Pohanská reakce byla zardoušena a sám Vladimír byl svým otcem, pokud budeme věřit latinským pramenům, oslepen.¹⁰⁵ Zde je úryvek z díle z tzv. Saského analisty (Annalista Saxo): (...) „Vzal s sebou ty, kdo se báli Boha, pronásledoval svého syna a bez obtíží ho chytil a vypíchl mu oči, uvrhnuv ho do vězení.“¹⁰⁶

Po Vladimírově svrhnutí se vládcem bulharské říše stal Borisův třetí syn Symeon, jenž byl původně určen na duchovní dráhu, ale osud rozhodl jinak.¹⁰⁷ O jeho nástupu na trůn nás informuje latinský pramen z 12. století: 928 [špatně uvedený rok, ve skutečnosti nastoupil

---

¹⁰¹ RYCHLÍK, JAN. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-553-6, s. 54.

¹⁰² ГЮЗЕЛЕВ, Княз Бориз I., cit. d., s. 109.

¹⁰³ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 82-84.

¹⁰⁴ ГЮЗЕЛЕВ, *Княз Бориз I.*, cit. d., s. 458.

¹⁰⁵ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 89.

¹⁰⁶ ... Deum timentibus, filium persecutus, cum absque difficultate cepit oculisque erutis in carcerem misit (...)

Annalista Saxo In: Извори за българската история. Fontes latini historiae bulgaricae. Том XII. София: Българска академия на науките, 1965, s. 142.

¹⁰⁷ ЗЛАТАРСКИ, Васил. *История на българската държава през средните векове: От славянизацията на държавата до падането на първото царство*. Том 2, част 2, София: Издателство Наука и изкуство, 1971, s. 280.

v roce 893, v roce 928 již vládl jeho syn Petr]. „*Bulhar Symeon, který se z filozofa stal mnichem, a z mnicha vojákem, se stal bulharským carem.*“¹⁰⁸

Úryvek potvrzuje výše řečené, že Symeon rozhodně nebyl původně určen pro vládu. Díky jeho pobytu v Konstantinopoli, kde dosáhl na svou dobu, i v porovnání se západní Evropou, vynikajícího vzdělání, se velmi dobře orientoval v byzantské politice a získal další cenné znalosti, které později velmi dobře zúročil.

Ještě než si Boris nadobro oblékl mnišský šat, byl nucen čelit maďarským nájezdníkům, kteří byli tísněni Pečeněhy, k nimž se nyní přesuneme.

2.1.1. Migrace Pečeněhů do černomořských stepí

Již zmíněný Konstantin Porfyrogennétos nás ve svém díle *O správě říše* informuje o pečeněžských sídlech v 9. století: „*Necht' je známo, že Pečeněhové měli zpočátku své sídlo na řece Atil [Volha], a také na řece Geich (Ural), majíce hranici s Chazary, a takzvanými Uzy.*“¹⁰⁹

Podle Konstantina tedy Pečeněhové sídlili od Volhy po Ural, byť je otázka kam až na východ jejich území sahalo. Je otázkou, jestli kontrolovali obě strany řeky, na tom se různí badatelé neshodnou. Je také možné, že se jejich území táhlo dále na východ od řeky Ural.¹¹⁰ Každopádně pro Pečeněhy byla určitě důležitější západní hranice, kde se nacházely obchodní cesty na Volze, a tudíž možnost bohaté kořisti.¹¹¹

Expanzi Pečeněhů (a dalších kmenů) napomohlo oslabení chazarské říše, od 7. století hegemonu východní Evropy, jež v 9. století procházela vnitřními problémy, které ji velmi oslabili.¹¹² Konstantin ve 39. kapitole píše: „*Necht' je známo, že takzvaní Kabaři pocházejí z rodu Chazarů. Stalo se to, že u nich vypuklo (v Chazarské říši) povstání proti jejich vládě, a když se rozhořela občanská válka, dřívější moc je porazila. Někteří z nich byli vysídleni, jiní utekli a přišli a usadili se spolu s Turky [Maďary] v zemi Pačinakitů, spřátelili se a začali se nazývat Kabary.*“¹¹³

¹⁰⁸ „928. Simeon Bulgar ex philosopho monachus, ex monacho miles factus, rex Bulgarorum fit.“
Annales Parchenses In: Извори за българската история. Fontes latini historiae bulgaricae. Том XII.
София: Българска академия на науките, 1965, s. 117.

¹⁰⁹ Ἰστέον, ὅτι οἱ Πατζινακίται τὸ ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὸν ποταμὸν Ἀτηλὴ τὴν αὐτῶν εἶχον κατοίκησιν, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὸν ποταμὸν Γεῖχ, ἔχοντες τοὺς τε Χαζάρους συνοροῦντας καὶ τοὺς ἐπονομαζομένους Οὐζούς'.
Konstantin Bagrynorodnyj, *Об управлени империей. Текст, перевод, комментарий*, Литаврин Геннадий – Новосельцев, Анатолий (edd.), Москва 1991², s. 154-155.

¹¹⁰ PARON, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 85–86.

¹¹¹ ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 18.

¹¹² ПЛЕТНЕВА, *Хазары*. Москва: Издательство Наука, 1976. s. 45.

¹¹³ Ἰστέον, ὅτι οἱ λεγόμενοι Κάβαροι ἀπὸ τῆς τῶν Χαζάρων γενεᾶς ὑπῆρχον. Καὶ δὴ συμβάν τινα παρὰ αὐτῶν ἀποστασίαν γενέσθαι πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, καὶ πολέμου ἐμφυλίου καθιστάντος, ἢ πρώτη ἀρχή

Citovaný úryvek nám popisuje odpadnutí části Chazarů, kteří se připojili k Maďarům, čímž chazarská říše utrpěla další ránu, čehož neváhali využít její protivníci, včetně Pečeněhů. Této hrozbě se Chazaři snažili čelit spojenectvím s Uzy, o čemž nás zpravuje císař: „*Ale před padesáti lety zmínění Uzové, uzavřeli dohodu s Chazary a vytáhly do války proti Pačinakitům, přemohli je, a vyhnali z jejich vlastní země, kterou takzvaní Uzové ovládají dodnes.*“¹¹⁴

Ve 38. kapitole císař dodává: „*Pečeněhové, kteří se dříve nazývali 'Kangar' [...], rozpoutali válku proti Chazarům, a když byli poraženi, museli opustit svou zemi a usadit se v zemi Turků. [Maďarů].*“¹¹⁵

Uzové tedy v souladu se zájmy Chazarů zaútočili a porazili Pečeněhy, kteří byli nuceni se stáhnout. Vzdělaný císař dále pokračuje:

„*A Pačinakité, se obrátili na útěk, putující a hledající místo pro usídlení. A když dosáhli země, kterou nyní vlastní, našli na ní Turky [Maďary], porazili je ve válce a vytlačili; jakmile je vyhnali, usadili se a vládnu této zemi, jak bylo řečeno, až do dneška už v délce padesát pět let.*“¹¹⁶

Vítězství pro Chazary však brzy získalo hořkou příchut', neboť Pečeňové se přesunuli do černomořské stepi, tedy přímo do zájmové oblasti chazarské říše, kde brzy začali hrát dominantní úlohu.¹¹⁷ Právě ovládnutím východoevropské stepi byla zničena zemědělská základna chazarské říše, což způsobilo těžkou ránu chazarské ekonomice. Stát nevyhnutelně

αὐτῶν ὑπερίσχυσεν, καὶ οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀπεσφάγησαν, οἱ δὲ ἐξέφυγον, καὶ ἦλθαν καὶ κατεσκήνωσαν μετὰ τῶν Τούρκων εἰς τὴν τῶν Πατζινακιδῶν γῆν, καὶ ἀλλήλοις συνεφιλιώθησαν, καὶ Κάβαροι τινες ὠνομάσθησαν.

Константин Багрянородный, *Об управлении империей...*, cit. d., s. 154.

¹¹⁴ ‘Πρὸ ἐτῶν δὲ πενήκοντα οἱ λεγόμενοι Οὐῆσοι μετὰ τῶν Χαζάρων ὁμονοήσαντες καὶ πολεμον συμβαλόντες πρὸς τοὺς Πατζινακίτας, ὑπερίσχυσαν, καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας χώρας αὐτοὺς ἐξεδίωξαν, καὶ κατέσχον αὐτὴν μέχρι τῆς σήμερον οἱ λεγόμενοι Οὐῆσοι.’

Константин Багрянородный, *Об управлении империей. Текст, перевод, комментарий*, Литаврин Геннадий – Новосельцев, Анатолий (edd.), Москва 1991², s. 154.

¹¹⁵ “Οἱ δὲ Πατζινακῖται, οἱ πρότερον Κάγγαρ ἐπονομαζόμενοι [...] πρὸς Χαζάρους οὖν οὗτοι κινήσαντες πόλεμον καὶ ἡττηθέντες, τὴν οἰκίαν γῆν καταλείψαι καὶ τὴν τῶν Τούρκων κατοικήσαι κατηναγκάσθησαν.

Константин Багрянородный, *Об управлении империей. Текст, перевод, комментарий*, Литаврин Геннадий – Новосельцев, Анатолий (edd.), Москва 1991², s. 158.

¹¹⁶ ‘Οἱ δὲ Πατζινακῖται φυγόντες περιήρχοντο, ἀναψηλαφῶντες τόπον εἰς τὴν αὐτῶν κατασκήνωσιν, καταλαβόντες δὲ τὴν σήμερον παρ’ αὐτῶν διακρατουμένην γῆν καὶ εὐρόντες τοὺς Τούρκους οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ, πολέμου τρόπῳ τοὺς νικήσαντες καὶ ἐκβαλόντες αὐτοὺς ἐξεδίωξαν, καὶ κατεσκήνωσαν ἐν αὐτῇ, καὶ δεσπόζουσιν τὴν τοιαύτην χώραν, ὡς εἴρηται, μέχρι τὴν σήμερον ἔτη πενήκοντα πέντε.’

Константин Багрянородный, *Об управлении империей...*, cit. d., s. 154.

¹¹⁷ ‘Οἱ δὲ Πατζινακῖται φυγόντες περιήρχοντο, ἀναψηλαφῶντες τόπον εἰς τὴν αὐτῶν κατασκήνωσιν, καταλαβόντες δὲ τὴν σήμερον παρ’ αὐτῶν διακρατουμένην γῆν καὶ εὐρόντες τοὺς Τούρκους οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ, πολέμου τρόπῳ τοὺς νικήσαντες καὶ ἐκβαλόντες αὐτοὺς ἐξεδίωξαν, καὶ κατεσκήνωσαν ἐν αὐτῇ, καὶ δεσπόζουσιν τὴν τοιαύτην χώραν, ὡς εἴρηται, μέχρι τὴν σήμερον ἔτη πενήκοντα πέντε.’

Константин Багрянородный, *Об управлении империей...*, cit. d., s. 154.

směřoval k zániku a stal se pouhým pasivním svědkem dění na území východní Evropy. Území kdysi mocné říše se už jenom rozkládalo na území současné Kalmykie.¹¹⁸

2.1.2. Pečeněhové versus Maďaři

Přesun Pečeněhů výrazně zasáhl i další etnikum – Maďary. Ač se to na první pohled nezdá, konflikt mezi oběma kočovnými národy výrazně ovlivnil i etnickou skladbu střední Evropy. Císař Konstantin se rovněž věnuje Maďarům, o nichž ve 38. kapitole píše: „*Věz, že národ Turků [Maďarů] měl starobylé sídlo u Chazarie, v oblasti nazývajících se Lebedia – podle jména jejich prvního vojvody. Tento vojvoda se nazýval osobní jménem Lebedias, ale z titulu své hodnosti/důstojnosti byl titulován jako vojvoda, stejně jako ostatní po něm. Tak v této oblasti, nyní nazývajících Lebedii, teče řeka Chidmas, která se také nazývá Chingilus.*“¹¹⁹

O poloze Lebedie panují značné dohady. Není vyloučeno, že řeka Chidmas (Chingilus) je řeka Inhulec (Ingulec), pravý přítok Dněpru nebo Ingul – levý přítok Jižního Bugu.¹²⁰ Podle bulharského historika Christo Dimitrova se Lebedia nacházela mezi řekami Donem a Dněprem.¹²¹ Podle Konstantina Porfyrogennéta se nacházela v blízkosti chazarské říše, a ne v jejím rámci. Kagan pravděpodobně nechal hordu vojvody Lebedia projít přes svou zemi a dal jim možnost usídlit se u západní hranice kaganátu, kde patrně měli tvořit nárazníkové pásmo zaměřené proti dunajskému Bulharsku.¹²² Jak uvidíme výše, Maďaři byli ve větší či menší míře v podřízeném postavení vůči Chazarům.

O vyhnání Maďarů z Lebedie nás opět učený císař: „*Když mezi Turky [Maďary] a Pačinakity, tehdy se nazývajících Kangar, proběhla bitva, vojsko Turků bylo poraženo a rozdělilo se na dvě části. Jedná část se usídlila na východě, v krajích Persie. – oni se i nyní po starém způsobu nazývají Sabartami-Asfalami, a druhá část se usídlila v západním kraji společně se svým vůdcem Lebediem, v místech zvaných Atelkuzu, v nichž nyní žijí Pečeněhové.*“¹²³

¹¹⁸ ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 18.

¹¹⁹ “Ὅτι τὸ τῶν Τούρκων ἔθνος πλησίον τῆς Χαζαρίας τὸ παλαιὸν τὴν κατοίκησιν ἔσχεν εἰς τὸν τόπον τὸν ἐπονομαζόμενον Λεβεδία ἀπὸ τῆς τοῦ πρώτου βοεβόδου αὐτῶν ἐπωνυμίας, ὅστις βοεβόδος τὸ μὲν τῆς κλήσεως ὄνομα Λεβεδίας προσηγορεύετο, τὸ δὲ τῆς ἀξίας, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ μετ’ αὐτόν, βοεβόδος ἐκαλεῖτο. Ἐν τούτῳ οὖν τῷ τόπῳ, τῷ προρρηθέντι Λεβεδία, ποταμὸς ἐστὶν ῥέων Χιδμάς, ὁ καὶ Χιγγιλοῦς ἐπονομαζόμενος.” Константин Багрянородный, *Об управлении империи*..., cit. d., s. 158-159.

¹²⁰ ПЛЕТНЕВА, *Кочевники южнорусских степей* ..., cit. d., s. 104.

¹²¹ ДИМИТРОВ, Христо. *Българо-унгарски отношения през средновековието*, София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 1998. ISBN 954-430-549-1, s. 25.

¹²² ПЛЕТНЕВА, *Кочевники южнорусских степей* ..., cit. d., s. 104.

¹²³ “Ἀναμεταξὺ δὲ τῶν Τούρκων συναφθέντος πολέμου καὶ τῶν Πατζινακιδῶν, τῶν τηνικαῦτα Κάγγαρ ἐπονομαζομένων, τὸ τῶν Τούρκων φοσσατον ἡττηθη καὶ εἰς δύο διηρέθη μέρη. Καὶ τὸ μὲν ἐν μέρος πρὸς

Ohledně významu pojmu Atelkuz (Etelköz) panuje vcelku shoda a znamená to „Meziříčí“. Pokud budeme věřit císaři, tak se toto území rozkládalo mezi řeky Dunajem a Donem, ostatně jak se zmiňuje ve 42. kapitole.¹²⁴ Ohledně Safartů-Asfalů panuje značná nejistota, k zmíněnému usazení v Persii vůbec nemuselo dojít, většina badatelů tvrdí, že cílem migrace této skupiny mohla být Arménie. Například László Várady předpokládal jejich emigraci do perského Chorásánu.¹²⁵

Po vytlačení Maďarů z Lebedie si chazarská říše zachovala alespoň zpočátku určitý vliv nad Maďary.¹²⁶ Učený císař nás ve 38. kapitole nás o tomto poměru informuje: „Za nedlouho zmíněný kagan, archont Chazarie, oznámil Turkům, aby k němu poslali Lebediu, svého prvního vojvodu. Tudíž Lebedia, objeviv se u kagana Chazarů, ptal se po důvodu, kvůli kterému kagan poslal poselstvo, požaduje, aby k němu Lebedios přišel. Kagan mu řekl: ‚My jsme tě pozvali kvůli tomu, abychom tě vybrali, poněvadž jsi ušlechtilý, rozumný, známý statečností a první mezi Turky [Maďary], archontem tvého národa a aby ses podřídil slovu a našemu velení.‘ V odpovědi řekl: ‚Tvému vztahu ke mně a tvé volby si velmi cením a vyjadřuji tobě patřičnou vděčnost, ale jelikož já nejsem schopný k takové moci, nemohu se ti podříditi. Ostatně, kromě mě, je tady jiný vojvoda, nazývající se Almuc [Almuš] a mající syna jménem Arpád. Ať se raději jeden z nich, buď ten Almuc [Almuš], nebo jeho syn Arpád stane knížetem a je poslušný tvému slovu.‘ (Kagan) spokojený takovou řečí, dal zmíněný kagan Lebediovi svoje lidi a poslal je s ním k Turkům [Maďarům]. Když o tom rokovali s Turky, Turci dávali přednost, aby se archontem spíše stal Arpád než jeho otec Almuc [Almuš], jako důstojnější, žádanější pro jeho rozum, uvážlivost a statečnost a schopnost k takové vládě. A tak i učinili a udělali ho archontem, podle zvyku – ‚zakanu‘ ho Chazar vyzdvihl na štítu. Do tohoto Arpáda Turci nikdy neměli jiného archonta, a od těch časů dodnes mají archonta Turků z tohoto rodu.“¹²⁷

ἀνατολὴν εἰς τὸ τῆς Περσίδος μέρος κατόκησεν, οἱ καὶ μεχρι τοῦ νῦν κατὰ τὴν τῶν Τούρκων ἀρχαίαν ἐπωνυμίαν καλοῦνται Σάβαρτοι ἀσφαλοὶ, τὸ δὲ ἕτερον μέρος εἰς τὸ δυτικὸν κατόκησε μέρος ἅμα καὶ τῷ βοεβόδῳ αὐτῶν καὶ ἀρχηγῷ, Λεβεδιά, εἰς τόπους τοῦς ἐπονομαζομένους Ἀτελκούζου, ἐν οἷς τόποις τὰ νῦν τὸ τῶν Πατζινακιδῶν ἔθνος κατοικεῖ. Константин Багрянородный, *Об управлении империей...*, cit. d., s. 158-159.

¹²⁴ PARON, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 124.

¹²⁵ Tamtéž., s. 112.

¹²⁶ ДИМИТРОВ, *Българо-унгарски отношения...*, cit. d., s. 25.

¹²⁷ Ολίγου δὲ χρόνου διαδραμόντος, ὁ χαγάνος ἐκεῖνος ἄρχων Χαζαρίας τοῖς Τούρκοις ἐμήνυσεν τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀποσταλῆναι Λεβεδιά, τὸν πρῶτον αὐτῶν βοεβόδον. Ὁ Λεβεδιάς τοίνυν πρὸν τὸν χαγάνον Χαζαρίας ἐναφικόμενος ἀνηρώτα τὴν αἰτίαν, ἦν ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν αὐτὸν μετεπέμψατο. Ὁ δὲ χαγάνος εἶπεν πρὸς αὐτόν, ὅτι «Διὰ τοῦτό σε προσεκαλεσάμεθα, ἵνα, ἐπειδὴ εὐγενὴς καὶ φρόνιμος καὶ ἠνδρειωμένος ὑπάρχεις καὶ πρῶτος τῶν Τούρκων, ἄρχοντά σε τοῦ ἔθνους σου προβαλώμεθα, καὶ ἵνα υπείκης τῷ λόγῳ καὶ τῇ προστάξει ἡμῶν.» Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς πρὸς τὸν χαγάνον ἀντέφησεν, ὅτι (Τὴν περὶ ἐμέ σου σχέσιν τε καὶ προαίρεσιν μεγάλως ἐναποδέχομαι, καὶ τὴν εὐχαριστίαν ὁμολογῶ σοι προσήκουσαν, ἐπεὶ δὲ ἀδυνάτως ἔχω πρὸς τὴν τοιαύτην ἀρχήν, ὑπακοῦσαι οὐ δύναμαι, ἀλλὰ μάλλον ἔστιν

Tímto se do čela Maďarů dostal Arpád, podle něhož byla pojmenována i dynastie, která vládla následně i v Uherském království až do roku 1301, kdy v osobě krále Ondřeje III. (1290-1301) arpádovská dynastie vymírá po meči.¹²⁸ Podle Josefa Markwarta, německého historika a orientalisty, tato událost proběhla poté, kdy se Maďaři stěhovali do Atelkuzu. Výběh místa byl určen na východní hranici oblasti, tedy řece Dněpru nedaleko od moře, protože cesta po souši přes step byla v moci nepřátelských Pečeněhů.¹²⁹ Podobný názor zastával i sovětský historik a archeolog Michail Artamanov, který předpokládal, že hlavní téma rozhovorů mezi Chazary a Maďary na počátku devadesátých let 9. století byl společný boj proti Pečeněhům.¹³⁰ Christo Dimitrov se rovněž předpokládá možné protibulharské i protiruské zaměření dohody.¹³¹

2.1.3. Rekapitulace

Když si zrekapitulujeme, co zatím víme, tak události patrně probíhali takto: Chazaři s Uzy porazili Pečeněhy, kteří se přesunuli na západ k oblastem obývaných Maďary (Lebedie), kteří po porážce museli ustoupit do oblasti Atelkuzu (Etelköz). Nedá se vyloučit jistá forma závislosti na chazarské říši, jež měla vliv na dění v maďarském kmenovém svazu, o čemž svědčí i vliv na zvolení Arpáda. Kabaři, původně součást chazarské říše se stali částí maďarského kmenového svazu a podíleli se na maďarské etnogenezi. Pod tlakem Pečeněhů byli nuceni se přesouvat dále na západ, čímž se dostali do přímého kontaktu se Symeonovou bulharskou říší a stali se součástí sporu mezi První bulharskou říší a Byzancí o hegemonii nad jihovýchodní Evropou.

ἕτερος ἀπ' ἐμοῦ βοέβοδος, λεγόμενος Ἀλμούτζης καὶ υἱὸν κεχτημένος ὀνόματι Ἀρπαδῆν" ἐκ τούτων μᾶλλον εἴτε ἐκεῖνος ὁ Ἀλμούτζης, εἴτε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρπαδῆς ἵνα γένηται ἄρχων, καὶ ἔστιν ὑπὸ τὸν λόγον ὑμῶν. Ἐν τούτῳ οὖν τῷ λόγῳ ἀρεσθεῖς ὁ χαγάνος ἐκεῖνος δέδωκεν ἀνθρώπους αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς Τούρκους ἀπέστειλεν, οἳ καὶ συλλαλήσαντες περὶ τούτου μετὰ τῶν Τούρκων, μᾶλλον οἱ Τούρκοι τὸν Ἀρπαδῆ γενέσθαι προέκριναν ἄρχοντα, ἥπερ Ἀλμούτζη, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ὡς ἀξιολογώτερον ὄντα καὶ περισπούδαστον ἔν τε φρονήσει καὶ βουλή καὶ ἀνδρεία καὶ ἰκανὸν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀρχήν, ὃν καὶ ἄρχοντα κατὰ τὸ τῶν Χαζάρων ἔθος καὶ ζάκανον πεποιήκασιν, σηκώσαντες αὐτὸν εἰς σκουτάριον. Πρὸ δὲ τοῦ Ἀρπαδῆ τούτου ἄρχοντα ἕτερον οἱ Τούρκοι οὐκ ἐκτήσαντο πώποτε, ἐξ οὗ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐκ τῆς τούτου γενεᾶς ἄρχων Τουρκίας καθίσταται. . Константин Багрянородный, *Об управлении империей*..., cit. d., s. 159-161.

¹²⁸ KONTLER, *Dějiny Maďarska*, cit. d., s. 70.

¹²⁹ ДИМИТРОВ, *Българо-унгарски отношения* ..., cit. d., s. 26.

¹³⁰ Tamtéž., s. 26.

¹³¹ Tamtéž.

2.2. Mad'ari a Pečeněhové ve víru velmocenské politiky

Pokřtění Bulharska a jeho vstup do rodiny křesťanských států mír rozhodně nepřinesl. Jak bylo řečeno výše, bulharský stát byl trpěn jenom proto, že Byzanc neměla dosud prostředky k jeho likvidaci. Když nastoupil Symeon I. na trůn v roce 893, netrvalo dlouho a vypukla další byzantsko-bulharská válka. Válka vypukla z několika příčin: v roce 894 císař Lev VI. nechal soustředit obchod s Bulharskem do Soluně, namísto do Konstantinopole, jak tomu bylo dříve, a uvalil na něho velká cla, což citelně zasáhlo bulharský obchod. Další příčina, která velmi trápila Byzantince, byl fakt vytlačování řeckého jazyka z bulharské administrativy a jeho nahrazování staroslověnštinou (v bulharském podání starobulharštinou). Právě v této době zřejmě vzniklo dílo *O pismenech* mnicha Chrabra, jež obhajovalo používání slovanského jazyka, což výrazně oslabilo byzantský vliv.¹³²

Symeon to nenechal bez odpovědi a zanedlouho vypukla válka.¹³³ Není vyloučeno, že ekonomické příčiny této války se někdy poněkud přeceňují, neboť někteří chápou její vyhlášení čistě z ekonomických pohnutek jako vůbec „první ekonomickou válku ve středověké Evropě.“¹³⁴ Není pochyb, že by válka mezi oběma rivaly stejně dříve či později vypukla, ale poškození bulharského obchodu byla dobrá záminka k vyhlášení války.¹³⁵ Navíc Symeon, který je považován za jednoho z největších panovníků bulharských dějin vůbec, měl velké ambice, které spočívaly v tom, že se jeho země měla vyrovnat Byzanci po všech stránkách.¹³⁶ Pokračovatel Theofana nás informuje, jak tato válka probíhala: „Symeon se rozhněval [na císaře Lva VI. ohledně výše ekonomického opatření] a pozdvihl zbraně proti Římanům [tj. Byzantincům]. Císař proti němu poslal vojevůdce Krinita [Nikita Krinit], potom co mu dal hodně vojska a vojevůdců. V Makedonii proběhla bitva a Římané utrpěli porážku. Byl zabit samotný Krinit, arménský Kurtikios a mnoho dalších.“¹³⁷

Byzantinci utrpěli porážku, což donutilo císaře jednat. Z důvodu války proti Arabům na východě začal císař Lev VI. vyvíjet diplomatickou aktivitu, aby našel spojence

¹³² АНГЕЛОВ, Димитър. *Византия: Политическа история*. Стара Загора: Издателство Идея, 1994. ISBN 954-8638-06-1, s.

¹³³ АНДРЕЕВ, – ПАНТЕВ, Българските ханове и царе ..., cit. d., s. 92-93.

¹³⁴ Tamtéž., s. 92-93.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž, s. 93.

¹³⁷ μανεῖς οὖν ὁ Συμεὼν ἦρε κατὰ τῶν Ῥωμαίων τὰ ὄπλα. ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν Κρηνίτην ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ στρατηλάτην ὄντα, λαφὼ πολλῶ καὶ ἄρχουσι καθοπλίσας αὐτόν. συμβολῆς δὲ ἐν Μακεδονίᾳ γενομένης ἤττωνται Ῥωμαῖοι, καὶ κατασφάττεται αὐτός τε ὁ Κρηνίτης καὶ ὁ Ἀρμένιος Κουρτίχης καὶ ἄλλοι πολλοί.

Theophanis Continuati Chronographia. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том IX. София: Българска академия на науките, 1964, s. 122.

proti Symeonovi a našel ho v Maďarech, což se ukázalo jako geniální tah, který výrazně zamíchal kartami.¹³⁸

V *Pokračování Theofana* se píše: „(...) „Symeon byl zaneprázdněn proti vojsku Nikefóra [Fóky], Turci [Maďaři] vpadli a zpusťovali celou bulharskou zemi. Dozvěděl se o tom, Symeon se obrátil proti Turkům. Ti přešli na druhý břeh [Dunaje], svedli bitvu s Bulhary a porazili je na hlavu, sotva se Symeon zachránil ve městě Distře [Drăstăr, dnešní Silistra na severu Bulharska]. (...)“¹³⁹

K této události došlo roku 895. Zdá se, že o této porážce se také stručně zmiňuje latinská kronika mnicha Sigeberta: „907. Maďaři porazili Bulhary a donutili je, aby jim platili daň.“¹⁴⁰ Latinský pramen nás informuje o porážce Bulharů, ale uvádí rok 907, který je s největší pravděpodobností chybný. Kronikář Sigebert měl jistě na mysli zmíněnou porážku, o které hovoří byzantské prameny.¹⁴¹ V tomto případě jsou prameny byzantské provenience daleko důvěryhodnější vzhledem k jejich zájmu o události bulharsko-byzantské války.

Fuldské letopisy jsou poněkud podrobnější: „896. Ve stejném roce Řekové uzavřeli mír [dohodu] s Avary, jak se nazývají Maďaři. Sousedé Řeků, Bulhaři, považovali toto jednání za nepřátelské, vyrazili do války proti nim a jak je pronásledovali, zpusťovali celou jejich zemi až k branám Konstantinopole. Aby se pomstili, Řekové se sobě vlastní vychytralostí/lstivostí poslali svoje lodě k Avarům [Maďarům] a převezli je přes Dunaj do království Bulharů. Převezeni tam, napadli bulharské plémě se silným oddílem a pobili velkou jeho část. Bulhaři, kteří se tehdy nacházeli na tažení [proti Byzanci v Thrákii], jakmile se dozvěděli, s největší rychlostí se vrátili zpět, aby osvobodili svoji vlast od nepřítele, který je napadl, ale byli poraženi v tam proběhlé bitvě. Když se znovu pokoušeli se stejným úsilím napravit svůj stav, znovu byli poraženi. Nejpozději nešťastníci, když nevěděli, jak by si mohli dodat odvahy a jak si pomoci, uchýlili se všichni ke svému starému vládci Michalovi [Boris-Michal,

¹³⁸ ЗЛАТАРСКИ. История на българската държава ..., cit. d., s. 293.

¹³⁹ τοῦ Συμεὼν οὖν ἐπὶ τὸ στράτευμα Νικηφόρου ἀσχολουμένον, οἱ Τοῦρκοι καταδραμόντες πᾶσαν τὴν Βουλγαρικὴν ἐλήϊσαντο γῆν. ὁ Συμεὼν ἐκμαθὼν κατὰ τῶν Τοῦρχων ἐτρέπετο. οἱ δὲ ἀντιπεράσαντες πόλεμον πρὸς Βουλγάρους συμβάλλουσι καὶ νικῶσι τούτους κατὰ κράτος, ὡς μόλις τὸν Συμεὼν ἐν τῇ Δίστρᾳ περισωθῆναι.

Theophanis Continuati Chronographia. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том IX. София: Българска академия на науките, 1964, s. 122–123.

¹⁴⁰ 907. Ungari Bulgares victos tributarios sibi faciunt. Sigeberti Gemblacensis Chronographia. In: Извори за българската история. Fontes latini historiae bulgaricae. Том XII. София: Българска академия на науките, 1965, s. 45.

¹⁴¹ Тамтѣж, s. 45.

otec Symeona], *který první je obrátil k pravdě křesťanské víry a poprosili ho, aby jim poradil, jak se vyhnout hrozícímu nebezpečí.*¹⁴²

Taktika císaře padla na úrodnou půdu, a zdálo se, že Symeon je připraven jednat o podmínkách míru. Do Preslavi (nové hlavní město, které nahradilo dřívější Plisku) dorazil byzantský posel Lev Chirofakt, známý také jako Lev Magistr, jenž měl jednat o podmínkách míru, jejichž hlavní bod představovala výměna zajatců. Symeon úmyslně jednání protahoval, aby získal čas změnit pro něho nepříjemnou situaci, v níž se nacházel po těžké porážce. A následně měl ukázat, že se během svého pobytu v mnohé od svých hostitelů naučil. Použil naprosto stejnou taktiku, jakou užívali Byzantinci. Bulhaři měli nepochybně také přehled o situaci ve stepi ve východní Evropě, musíme si uvědomit, že bulharská říše za Symeona se rozkládala i na území dnešního Rumunska, částečně zahrnovala i území dnešní Ukrajiny u Černého moře, byť je otázka, do jaké míry toto území kontrolovala. Symeon I. se obrátil k nepřátelům Maďarů, tedy na Pečeněhy. Dejme ještě slovo Konstantinovi Porfyronnétovi, jenž o těchto událostech rovněž informuje:

„(...) Pozváni Lvem, Krista milujícím a navždy nezapomenutelným císařem, překročili [přes Dunaj] a, bojujíce proti Symeonovi, na hlavu ho porazili, útočíce dotáhli do Preslavi a uzavřeli ho v pevnosti jménem Mundraga [pevnost Madara, jedno z náboženských center První bulharské říše], poté vrátili do vlastní země. V té době archontem měli Liüntiku, syna Arpáda. Avšak potom, když se Symeon znovu smířil s císařem Římanů a zajistil bezpečnost, navázal [kontakt] s Pečeněhy a uzavřel s nimi [dohodu] s cílem napadení Turků [Maďarů] a jejich zničení. Když Turci vytáhli na vojenské tažení, Pečeněhové společně se Symeonem vytáhli proti Turkům ničíce naprosto jejich rodiny a nemilosrdně odtud Turky vyhnali, chráníce svoji zemi. Když se Turci vrátili a našli svou zemi natolik prázdnou a poničenou, že se usadili v zemi, v které žijí dodnes. (...) A tak Turci, pronásledováni Pečeněhy, přišli a usadili se v zemi, v které žijí nyní. (...)“¹⁴³

¹⁴² „896. Pacem ergo Graeci eodem anno cum Avaris, (qui dicuntur Ungari), facientes; quod eorum [con]cives Bulgari in pravum vertentes, hostili expeditione contra eos insurgunt, et omnem regionem illorum usque portam Constantinopolitanam devastando insecurity. Quod ad ulciscendum Graeci astucia sua naves illorum contra Avaros mittunt, ac eos in regnum Bulgarorum ultra Danubium transponunt. Illi transpositi, manu cum valida gentem Bulgarorum ingressi, maximam partem caedendo neci tradiderunt. Hoc audientes positi in expeditione Bulgari, cum omni festinatione patriam deliberare ab infesto hoste recurrunt, consertoque ilico proelio, victi sunt: iterum pari tenore recuperare nitentes, secundo caruere victoria. Tandem miseri, inscii quam consolationis causam vel remedii potuissent invenire, currunt omnes ad vestigia (vetuli) illorum regis Michaelis, qui eos primum ad christianae religionis veritatem convertit, inquirentes quid eis imminente periculo evadendum consuleret.“

Annales Fuldenses. In: Извори за българската история. Fontes latini historiae bulgaricae. Том VII. София: Българска академия на науките, 1965, s. 48.

¹⁴³[...] παρὰ Λέοντος, [...] προσκληθέντες διεπέρασαν, καὶ τὸν Συμεὼν πολεμήσαντες κατὰ κράτος αὐτὸν ἤτησαν, καὶ ἐξέλασαντες μέχρι τῆς Πρεσθλάβου διήλθον, ἀποκλείσαντες αὐτὸν εἰς τὸ κάστρον τὸ

Citovaný úryvek líčí podobně jako předchozí citace od Pokračovatele Theofana vpád Maďarů, byť s menšími odchylkami. Symeon reaguje tím, že proti Maďarům uzavírá dohodu s jejich rivaly – Pečeněhy, kteří na ně udeřili v době, kdy Maďaři byli zaneprázdněni bojem proti Bulharům, čímž usnadnili postup Pečeněhů vůči jejich kočovným sídlům. Podle mého názoru lze věřit Konstantinovi o ničujících důsledcích vpádu Pečeněhů uspořádaným proti Maďarům. Právě tento drtivý úder donutil Maďary k migraci dále na západ, kde se posléze usadili v Panonii, kde jejich potomci žijí dodnes.¹⁴⁴

Počáteční úspěch Lva VI. se díky Symeonově obratné politice obrátil v prach. Dejme znovu slovo Pokračovateli Theofana: „[...] *Císař, jak bylo řečeno, poté naznačil Katakalona domestikem [domestikos ton scholon – velitel císařské gardy], poslal ho proti Symeonovi, posílaje spolu s ním i patricie a protovestiarie Theodosia. Byla převedena všechna vojska z východních themat [armáda z Malé Asie] a u Bulgarofygonu došlo k bitvě s Bulhary. Římané byli zle poraženi a všichni zahynuli. Společně s dalšími zemřel i protovestiaros Theodosios.*“¹⁴⁵

Úryvek pojednává o velké porážce byzantské armády, kterou utrpěla u Bulgarofygonu v létě roku 896, jež smyla ponížení uštědřené Maďary. Co následovalo po této porážce byzantští kronikáři neuvádějí. Informační prázdnotu do jisté míry zaplňují někteří arabští a syrští autoři (at-Tabarí, Ibn al-Atir, Abul-Faradží, Bar Cherbues).¹⁴⁶ Díky nim a pozdějším byzantským zprávám si můžeme domýšlet, že k nějaké mírové smlouvě došlo, která anulovala císařovo rozhodnutí o přemístění bulharského obchodu do Soluně. Se vši pravděpodobnosti k tomu došlo nejpozději roku 899.¹⁴⁷ Rozhodně lze výsledek války považovat díky diplomatickému umu a politickým schopnostem Symeona za velmi úspěšnou. Mladý kníže

---

λεγόμενον Μουνδράγα, καὶ εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἰπέστρεψαν. [...] Μετὰ δὲ τὸ πάλιν τὸν Συμεὼν μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων εἰρηνεῦσαι καὶ λαβεῖν ἄδειαν διεπέμψατο πρὸς τοὺς Πατζινακίτας, καὶ μετὰ αὐτῶν ὁμοφώνησεν τοῦ καταπολεμῆσαι καὶ ἀφανίσει τοὺς Τούρκους. Καίτε οἱ Τούρκοι πρὸς ταξίδιον ἀπῆλθον, οἱ Πατζινακίται μετὰ Συμεὼν ἦλθον κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ τὰς αὐτῶν φαμίλιας παντελῶς ἐξηφάνισαν, καὶ τοὺς εἰς φύλαξιν τῆς χώρας αὐτῶν Τούρκους ἀπ' ἐκεῖσε κακιγκάκως ἀπεδίωξαν. Οἱ δὲ Τούρκοι ἰποστρέψαντες καὶ τὴν χώραν αὐτῶν οὕτως εἰρόντες ἔρημον καὶ κατηφανισμένην, κατεσκῆψαν εἰς τὴν γῆν, εἰς ἣν καὶ σήμερον κατοικοῦσιν [...].

Константин Багрянородный, *Об управлении империи*..., cit. d., s. 162-164.

¹⁴⁴ ГОЛУБОВСКИЙ, *Печенеги, Торки и Половцы*..., cit. d., s. 64.

¹⁴⁵[...] ὁ δὲ βασιλεὺς, καθὼς εἴρηται, τὸν Κατακαλὼ προ-Ζειρισάμενος εἰς δομέστικον κατὰ τοῦ Συμεὼν τοῦτον δξαποστέλλει, συνεξαποστείλας abri καὶ Θεοδόσιον πατρίκιον καὶ πρωτοβεστιάρον. διαπερασάντων δὲ πάντων τῆς ἀνατολῆς θεμάτων τε καὶ ταγμάτων, καὶ πολέμου μετὰ Βουλγάρων συγκροτηθέντος περὶ τὸ Βουλγαρόφυγον, τρέπονται Ῥωμαῖοι κακῶς, καὶ πάντες ἀπώλοντο" οἷς συναπώλετο καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Θεοδόσιος. [...].

Theophanis Continuati Chronographia. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том IX. София: Българска академия на науките, 1964, s. 124.

¹⁴⁶БОЖИЛОВ, Иван – ГЮЗЕЛЕВ, Васил. *История на средновековна България VII–XIV век*, София: Издателство Анубис, 1999. ISBN 954-426-204-0, s. 353.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 353.

si dokázal poradit v těžké situaci a prosadit zrušení diskriminačních hospodářských opatření. Není vyloučeno, že dostal nějaké rady od svého otce Borise-Michala, jak uvádí uvedený latinský pramen.¹⁴⁸

Netrvalo dlouho a vypukly další boje s Byzantskou říší, ve kterých Symeon připojoval další oblasti ke své říši na její úkor.¹⁴⁹ Nemám v úmyslu líčit každé tažení, které probíhalo v následujících letech, a proto se v čase přesuneme o desetiletí později. V roce 912 umírá byzantský císař Lev VI. Filozof, jehož následníkem byl jeho nezletilý syn, budoucí císař-spisovatel Konstantin VII. Porfyrogennétos.¹⁵⁰ Moc držel regent Alexandr, bratr zemřelého císaře. Podle praxe bulharský kníže Symeon poslal své posly do Konstantinopole. Jejich prostřednictvím přivítal nového císaře a přál si jednat „o míru, přičemž oznámil, že jej bude respektovat, ale pokud se k němu samotnému bude chovat vlídně a s úctou, jako tomu bylo za císaře Lva.“¹⁵¹ Alexandr postrádal vlastnosti státníka a jednal s posly velmi neuváženě, poslal je zostuzené pryč doprovázené výhrůžkami Symeonovi a patrně si myslel, že ho zastraší. Ovšem toto píchnutí klackem do bulharského lva se mu mělo velmi vymstít. Nebudu zde líčit další zákruty, postačí říci, že takové jednání rozhodně k míru nepřispívalo a dávalo Symeonovi další záminky k agresivnímu chování vůči Byzanci.¹⁵² Nelze vyloučit, že v propuknutí války hrály roli již zmíněné velké ambice samotného bulharského vládce, které v podstatě spočívaly v tom, že se Bulharsko stane dominantní silou v regionu.¹⁵³

Válka vypukla v létě roku 913 a byla počátkem dlouhotrvající války. V průběhu bojů s Byzancí se také prohlásil za císaře (cara) Bulharů a Římanů, čímž se pyšnil i jeho nástupci, o čemž bude krátce pojednáno níže. Císařská diplomacie nezahálela a začala jednat. Jejím cílem bylo vytvořit protibulharskou koalici, která ambiciózního bulharského vládce srazí na kolena. V souvislosti s utvářenou koalicí proti Symeonovi, Byzantinci vyvíjeli horlivou činnost, aby zapojili Pečeněhy do koalice.¹⁵⁴ Z byzantských pramenů známe misi Ioanna Vogy, jež měla získat Pečeněhy na byzantskou stranu.

„Poněvadž Bulhar Symeon znovu pustošil Thrákii, císařovna a hodnostáři byli znepokojeni jak zastavit jeho drzost. Tehdy Ioannés Vogas se chtěl stát patriciem, slibuje,

¹⁴⁸ БОЖИЛОВ – ГЮЗЕЛЕВ, История на средновековна България ..., cit. d., s. 353.

¹⁴⁹ БОЖИЛОВ, Иван. Цар Симеон Велики (893–927) Златният век на Средновековна България, София: Издателство на Отечествения Фронт, 1983, s. 96-97.

¹⁵⁰ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. Българските ханове и царе ..., cit. d., s. 97.

¹⁵¹ БОЖИЛОВ – ГЮЗЕЛЕВ, История на средновековна България ..., cit. d., s. 355.

¹⁵² АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. Българските ханове и царе ..., cit. d., s. 97.

¹⁵³ БОЖИЛОВ – ГЮЗЕЛЕВ, История на средновековна България ..., cit. d., s. 355-358.

Plány Symeona a další věci týkající se jeho osoby a vlády rozebírá Ivan Božilov v již citované knize: БОЖИЛОВ, Иван. Цар Симеон Велики (893–927) Златният век на Средновековна България, София: Издателство на Отечествения Фронт, 1983.

¹⁵⁴ БОЖИЛОВ, Иван. България и печенезите (896-1018). In: *Исторически преглед*, 1973, № 2, s. 40.

že přivede Pečeněhy. Protože jeho přání bylo splněno, vzal mnoho darů a vyrazil k zemi Pečeněhů. Odtamtud vzal rukojmí a dopravil je do hlavního města, jakmile Pečeněhové souhlasili přejít [Dunaj] a bojovat proti Symeonovi.“¹⁵⁵

V díle *O správě říše* se tvrdí: „Věz, že i v zemi bulharské se usadil národ Pečeněhů směrem k oblasti Dněpru, Dněstru a jiných řek, nacházejíce se na tom místě. Když je odsud [z Konstantinopole] poslán vasilik¹⁵⁶ [císařský vyslanec] s lodí, může, aniž by se vydával do Chersonu, kratší cestou a rychleji najít tytéž Pečeněhy zde“ (...)¹⁵⁷

Tento úryvek jasně potvrzuje již výše řečené. Dílo otevřeně dokládá, že byzantská diplomacie hledala cesty, jak se dostat k potencionálním partnerům. Ačkoliv Byzantinci těmito „barbary“ opovrhovali, rozhodně neváhali využít je pro své vlastní cíle. Míse Ioanna Vogy vzbuzuje několik sporných otázek. Na prvním místě stojí otázka chronologie – jakého roku se tato diplomatická míse uskutečnila? Na druhém místě stojí otázka, kolikrát byli Pečeněhové navštíveni?¹⁵⁸ Můžeme skutečně považovat v té době Pečeněhy za byzantské spojence? A jestli ano, projevilo se to v následujících událostech? Tyto otázky budou následně podrobněji rozebrány.

Ani jeden byzantský pramen nás nezpravuje o roku, ve kterém probíhaly rozhovory s Pečeněhy, a proto se musíme obrátit k jiným zdrojům. *Lavrentijský letopis* nás zpravuje o příchodu Pečeněhů k Dunaji v roce 915: „V roce 915 přišli Pečeněhové poprvé na ruskou zem a uzavřeli mír s Igorem. A přišli k Dunaji.“¹⁵⁹

Jedná se o první kontakt Pečeněhů s tehdy se formující Kyjevskou Rusí, jež musela taktéž reagovat na situaci ve stepi.¹⁶⁰

Pokračujme v předešlé citované pasáži: „Ve stejnou dobu táhl Symeon a plenil Thrákii. Řekové poslali pro Pečeněhy. Když Pečeněhové přišli a chtěli [táhnout] na Symeonovi,

---

¹⁵⁵Τοῦ δὲ Βουλγάρου Συμεῶν τὴν Θράκην πάλιν ληϊζομένου ἐν φροντίδι οὔσης Αὐγούστης καὶ τῶν ἐν τέλει ὅπως αὐτόν τῆς ἀλαζονείας παύσωσιν, ἠτησαὼ ἠτήσαὼ Ἰωάννης ὁ Βογᾶς γενέσθαι πατρίκιος, ὑποσχόμενος ἀγαγεῖν Πατζινάκους. τῆς αἰτήσεως τυχὼν δῶρα τε πολλὰ λαβὼν εἰς τὴν τῶν Πατζινάκων χώραν ἀπῆει, καὶ δὴ ὁμήρους ἐκεῖθεν λαβὼν ἤγαγεν ἐν τῇ πόλει, συνθεμένων τῶν Πατζινάκων διαπερᾶσαι καὶ τὸν Συμεῶν καταπολεμῆσαι. *Leo Gramaticus* In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том IX. София: Българска академия на науките, 1964, s. 124.

¹⁵⁶Zde je opět otázka, jak to číst, neboť jsou možné obě možnosti vasilik nebo basilik. V tomto případě se držím ruského překladu, který uvádí „vasilik“. Anglický a bulharský překlad rovnou uvádějí císařský vyslanec, o termínu „vasilik“ v překladu mlčí.

¹⁵⁷Ὅτι καὶ εἰς τὸ μέρος τῆς Βουλγαρίας καθέζεται λαὸς τῶν Πατζινακῶν, ἐπὶ τὸ μέρος τοῦ Δάναπρι καὶ τοῦ Δάναστρι καὶ τῶν ἐτέρων τῶν ἐκεῖσε ὄντων ποταμῶν. Καὶ βασιλικοῦ ἀποστελλομένου ἐντεῦθεν μετὰ χελανδίων, δύναται καὶ χωρὶς τοῦ εἰς Χερσῶνα ἀπελθεῖν ἐνταῦθα συντόμως χαὶ ταχέως εὐρίσκειν τοὺς αὐτοὺς | Πατζινάκτας, (...) .σ. 160 – svazek 9

¹⁵⁸БОЖИЛОВ, *България и печенезите ...*, cit. d., s. 42-43, s. 42.

¹⁵⁹„V létu 915. Pridoša Pečenezí. Pervoje na Ruskuju zemlju. I sotvorivše mǐrǔ sǔ Igoremǔ. i pridoša k Dunaju.“ Лаврентьевская летопись In: Полное собрание русских летописей. Том 1. Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1926-1928², s. 30.

¹⁶⁰ГОЛУБОВСКИЙ, Печенеги, Торки и Половцы..., cit. d., s. 53.

*pohádali se řeční vojevůdci. Jakmile Pečeněhové viděli, že se hádají mezi sebou, vrátili se domů. Bulhaři se pak utkali s Řeky a Řekové byli pobiti.*¹⁶¹

Z úryvku vyplývá, že Pečeněhové byli ponoukáni Byzantinci, aby zaútočili na Symeona. Je možné, že tuto akci sjednal výše zmíněný Ióannés Vogas? Obvykle se jeho mise klade k roku 914, tedy rok před jejich objevením na Dunaji. Toto datování se zakládá na řadě událostí, líčených kronikáři. Na prvním místě vyprávějí o tažení cara Symeona ke Konstantinopoli v roce 913, poté hned informují o příkazu, se kterým byl pověřený již zmíněný I. Vogas, dále vyprávějí o obsazení Odrinu (dnešní Edirne v egejské Thrákii v evropské části Turecka) v roce 914, aby následně vyjmenovávali opatření, plánované radou svolanou císařovnou Zoe, a nakonec líčí samotnou bitvu u Acheloj (20. srpna 917).¹⁶²

Bohužel tak seřazené události nemají logické spojení mezi sebou. Především nemůžeme souhlasit s vložení mise I. Vogy před obsazením Adrianopole Bulhary v roce 914. Mezi uzavřením dohody Byzance s Pečeněhy a jejich objevením se na Dunaji uplynulo skoro tři roky. Jak jsme již zmínili, není pochyb, že získání Pečeněhů za spojence byl cíl Byzance.¹⁶³

Podle byzantských kronikářů bezprostřední příčina, která donutila Byzantince poslat misi k Pečeněhům, byla: *protože Bulhar Symeon znovu pustošil Thrákii* (τοὺ δὲ Βουλγάρου Συμεὼν τὴν Θράκην πάλιν ληϊζομένου). Ovšem jaké pustošení mají na mysli? Pokud bereme v úvahu obležení a následné obsazení Adrianopole (Odrinu, dn. Edirne), to by znamenalo očekávat příchod Pečeněhů k Dunaji brzo po této události.¹⁶⁴ Avšak v pramenech, s kterými disponujeme, není ani náznak jejich objevení v bulharských zemích v roce 914. Navíc byzantští letopisci nám nepodávají žádné informace o vojenských operacích cara Symeona v Thrákii od dobytí Adrianopole (září 914) do bitvy u Acheloje (srpen 917).¹⁶⁵ Z toho tedy vyplývá, že mise Ioanna Vogy se rozhodně neuskutečnila před rokem 914. V kronice Lva Gramatika nalézáme zajímavou informaci: „*Císařovna Zoe, když viděla drzost Symeona a jeho vpády na křesťany, uspořádala shromáždění s hodnostáři, aby vyměnili rukojmí*

---

¹⁶¹ „В сѣмъ времена прииде Семѣнъ пленѣа Фракѣю . Греки* послаша по Печенѣги . Печенѣгомъ пришедшимъ . и хотѣшимъ на Семѣна . расваривше^с П Гре^скыя воево^{дѣ} . видѣвше Печенѣзи аѣко сами на сѣ рѣчѣ имуть . видоша въ своасы . а Болгаре со Грекы стоупишасъ и пересѣчени быша Грекы . V si vremena pride Semionъ , plenjа Frakiju . Greki poslaša po Pečenegi . Pečenegomъ prišedšimъ i choŕjaščimъ na Semeona . Rasvarivšes Grečskyja vovody . Vid’aše Pečengy jako sami na s rječ imut . Vidoša v svoasi . A Bolgare so Greki stoupišas i peresъčeni byša Greki.“

¹⁶² БОЖИЛОВ, *България и печенезите ...*, cit. d., s. 42-43.

¹⁶³ Tamtéž, s. 43.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

a uzavřeli mír s Agarjany [Araby], a přeměrovali celé východní vojsko, aby bojovalo proti Symeonovi a zničilo ho.“¹⁶⁶

Je možné, že v rámci těchto opatření bylo učiněno rozhodnutí zapojit Pečeněhy do svého boje proti Symeonovi, což by nám velmi usnadnilo dataci. Aby si uvolnily síly, vyjednávali Byzantinci o míru s Araby. Lev Grammatik pokračuje: „*A tak do Sýrie byl poslán patricius Ioannés Radénos, aby provedl výměnu [zajatců]*.“¹⁶⁷

Podrobné líčení rozhovorů s Araby, vedené zmíněným vyslancem Ioannem Radénem a dalším Michaélem Toxarou v Bagdádu nacházíme u některých arabských autorů, jako například v díle *Historie Bagdádu*, vytvořenou v roce 1059 Hatibem al-Bagdadím.¹⁶⁸ Podle nich, když poselstvo dorazilo do města Tekrit/Tikrít (na řece Tigris, dnes v centrálním Iráku, severozápadně od Bagdádu), chalífa nařídil jeho zadržení, aby se připravili na setkání. Poté, co tam I. Radénos a M. Toxaras strávili dva měsíce, přišli do Bagdádu 25. června 917.¹⁶⁹ F. Dölger uvádí uzavření míru mezi Byzancí a arabským chalífátem, o kterém hovoří kronikáři, k červnu 917.¹⁷⁰

Tudíž císařská rada, na níž bylo usneseno uzavření míru s chalífátem a organizování koalice proti Bulharsku, se mohla vztahovat k dubnu 917 (jestli přijmeme, že poselstvo vyrazilo hned po přijetí rozhodnutí). V takové situaci chersonský stratég I. Vogas byl poslán k Pečeněhům mezi dubnem a 20. srpnem 917.¹⁷¹ Ostatně toto datování nejlépe odpovídá logickému průběhu událostí. Je přirozené, že Byzanc se snažila udělat vše pro to, aby získala všechny možné síly, čímž by zvýšila svoje šance na úspěch, před zahájením aktivních vojenských operací.

Nyní můžeme přejít k další sporné otázce, jež se týká počtu návštěv I. Vogy u Pečeněhů. Na první pohled bychom mohli přijmout, že k nim cestoval dvakrát – jednou s nimi uzavřel spojenectví a podruhé je přivedl k Dunaji. Jakmile přijmeme tezi, že k misi došlo mezi dubnem a 20. srpnem 917, nezůstává skoro žádná reálná možnost pro druhé cestování k Pečeněhům. Přikláníme se k tomu, že chersonský stratégos šel k Pečeněhům

---

¹⁶⁶ Βλέπουσα δὲ Ζωὴ τὴν ἔπαρσιν Σιμεῶν καὶ τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν αὐτοῦ ἐπίθεσιν, βουλὴν μετὰ τῶν ἐν τέλει Βουλεύεται ἀλλάγιον καὶ εἰρήνην μετὰ τῶν Ἀγαρηνῶν διαπράξασθαι, διαπερᾶσαι δὲ πάντα τὸν τῆς ἀνατολῆς στρατὸν πρὸς τὸ καταπολεμῆσαι καὶ ἀφανίσει τὸν Συμεῶν. *Leo Grammaticus* In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том IX. София: Българска академия на науките, 1964, s. 161.

¹⁶⁷ (...) ἀπεστάλη οὖν ἐν Συρία ἐπὶ τὸ ποιῆσαι ἀλλάγιον Ἰωάννης πατρίκιος ὁ Ραδηνός (...) *Leo Grammaticus* In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том IX. София: Българска академия на науките, 1964, s. 161.

¹⁶⁸ БОЖИЛОВ, *България и печенезите ...*, cit. d., s. 42-43.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 44.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 45.

pouze jednou s cílem zapojit je do koalice. Ostatně podobnou myšlenku podporuje jedna fráze u některých kronikářů. Tito kronikáři oznamují, že bezprostředně před bitvou u Acheloi byla k Dunaji poslána byzantská flotila v čele s drungariem Romanem, o čemž se zmiňuje již citovaný Pokračovatel Theofana: „*Patricius Roman, drungarios flotily, byl vyslán spolu s celou flotilou k řece Dunaji, aby pomohl Lvu Fókovi, a také i Ióanu Vogovi, aby přivedl Pečeněhy, jak bylo řečeno.*“¹⁷²

Podstatná je část *ὡς εἴρηται* (jak bylo řečeno), která bez pochyby naráží na předchozí zprávu o cestě Ioanna Vogy, tudíž se zcela jistě jednalo pouze o jednu cestu, navíc ani z chronologického hlediska nedávají smysl dvě.¹⁷³

„*Když drungarios Roman nařídil Pečeněhům přejít [řeku], aby pomohl Lvu Fókovi proti Bulharům, avšak mezi Romanem a Ioanem [Vogou] vypukly hádky a spory. Když je [Pečeněhové] viděli, že se hádají a chovají nepřátelsky mezi sebou, Pečeněhové se vrátili do své země.*“¹⁷⁴

Úryvek líčí podobný důvod návratu Pečeněhů jako staroruský letopis, tj. spory v byzantské armádě, kdy byzantský pramen uvádí i jména. Pokud tedy přijmeme výše řečenou argumentaci, nedošlo k tomu v roce 915, jak uvádí staroruský letopis, nýbrž v roce 917, jež zastává bulharský historik Ivan Božilov. K odchodu mohl ovšem přispět i Symeon, který si určitě uvědomoval hrozbu vpádu do týlu, i vzhledem ke svým předchozím zkušenostem s Maďary. Ostatně o vztazích Bulharů a Pečeněhů existuje samostatná kapitola č. 5 v díle *O správě říše*, kde se uvádí: „(...) *Také Bulharům se bude zdát římský císař hrozivější a může jim vnutit potřebu klidu, pokud bude v míru s Pečeněhy, protože zmínění Pečeněhové jsou sousedy i těchto Bulharů, a když budou chtít, ať už kvůli soukromému prospěchu, nebo aby prokázali laskavost římskému císaři, mohou snadno táhnout proti Bulharsku a svou početní převahou a silou je přemoci a porazit. A proto se u Bulharů projevuje stálá snaha a starost o mír a porozumění s Pečeněhy. Tak jak byli [Bulhaři] jimi*

---

¹⁷² ἀπεστάλη δὲ καὶ Ῥωμανὸς πατρίκιος δρουγγάριος ὢν τῶν πλώϊ μων μετὰ παντὸς τοῦ στόλου ἐν τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ βοηθῆσαι Λέοντι τῷ Φωκᾷ ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ Βογᾶς καταγαγεῖν Πατζινάκας, ὡς εἴρηται.

Theophanis Continuati Chronographia. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том IX. София: Българска академия на науките, 1964, s. 129.

¹⁷³ БОЖИЛОВ, Иван. България и печенезите (896-1018). In: *Исторически преглед*, 1973, № 2, s. 45-46.

¹⁷⁴ Κελευσθέντος δὲ τοῦ δρουγγαρίου Ῥωμανοῦ τούτους διαπερᾶσαι κατὰ Βουλγάρων ὥστε συμμακῆσαι Λέοντι τῷ Φωκᾷ Ῥωμανοῦ δὲ καὶ Ἰωάννου εἰς ἐριδας καὶ λογομαχίας ἐλθόντων, ὁρῶντες αὐτοὺς οἱ Πατζινάκαι πρὸς ἀλλήλους διαμαχομένους καὶ συστασιάζοντας ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια. *Theophanis Continuati Chronographia.* In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том IX. София: Българска академия на науките, 1964, s. 129.

*mnohokrát poraženi a oloupeni, po této zkušenosti [vědí], že je dobré a výhodně nacházet se vždy v míru s Pečeněhy.*¹⁷⁵

Celá kapitola nám jasně dává najevo, že pro byzantskou diplomacii byli Pečeněhové nástrojem, jež může být v případě potřeby nasazen proti Bulharům. Této skutečnosti a vlivem předchozí zkušenosti s vpádem Maďarů si byl Symeon, jako důstojný žák byzantské školy, určitě vědom, a proto není vyloučeno, že výše zmíněné odtáhnutí Pečeněhů bylo jeho dílem. Mohl jim poskytnout různé dary a další věci. Samozřejmě se v tomto případě pohybujeme v rovině spekulací, byť na první pohled logických.

Uzavřením míru s Araby si Byzanc uvolnila ruce na východě říše, čímž mohla využít východní jednotky k boji s Bulhary. Shromáždění co největších sil a snaha o získání co nejvíce spojenců svědčí o tom, že elita Byzantské říše nepodceňovala svého soupeře a hrozbu brala vážně. Je samozřejmě otázka, jak by se změnil průběh války v případě aktivního působení Pečeněhů. Odpověď se již bohužel nedozvíme. Úsilí vyústilo ve zmíněnou bitvu u Acheloi, o níž se zmiňují různé prameny: *„Dvacátého srpna, pátého indiktu, u řeky Acheloi, začala válka [bitva] mezi Římany a Bulhary. A protože Boží soudy jsou nevyzpytatelné a nezjistitelné – Římané s celým svým vojskem se obrátili na útěk. Započal útěk a strašlivý řev. Šlapali jeden po druhém, další byli pobíjeni nepřáteli. Nastalo krveprolití, které staletí nepamatovali. Lev [Fókas] se zachránil, když utekl do Mesembrie [dnešní Nesebăr na černomořském pobřeží].“*¹⁷⁶

Bitva u Acheloi skončila drtivou porážkou byzantského vojska, která se navždy zapsala do bulharských dějin jako jedno z nejslavnějších vítězství bulharského národa. Za cara Symeona dosáhla První bulharská říše svého vrcholu, Byzantská říše musela uznat její sílu, a zřejmě proto byl v následující mírové smlouvě uzavřené na počátku vlády jeho syna Petra mimo jiné Bulharům přiznán titul „car“, byť Byzantinci ho uznali pouze za „cara Bulharů“, nikoli císaře (cara) „Římanů“, které náleželo pouze vládci sídlícímu

¹⁷⁵ Ὅτι καὶ τοῖς Βουλγάροις φοβερώτερος ἂν εἶναι δόξειεν ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς, καὶ ἀνάγκην ἡσυχίας ἐπιτιθέναι τούτοις δύναται ἐκ τοῦ μετὰ τῶν Πατζινακιδῶν εἰρηνεύειν, ἐπειδὴ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Βουλγάρους οἱ εἰρημένοι Πατζινακῖται πλησιάζουσιν, καὶ ἡνίκα βουλευθῶσιν, ἢ δι' οἰκεῖον κέρδος ἢ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων χάριτι εὐχερῶς δύνανται κατὰ Βουλγαρίας ἐκστρατεύειν καὶ ἀπὸ τοῦ περιόντος πλήθους καὶ τῆς ἰσχύος αὐτῶν ὑπερνεύειν αὐτοὺς καὶ ἡττᾶν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Βούλγαροι ἀγῶνα καὶ σπουδὴν διηνεκῶς ἔχουσι τοῦ εἰρηνεύειν καὶ ὁμονοεῖν μετὰ τῶν Πατζινακιδῶν. Ἐκ τοῦ γὰρ πολλάκις ὑπ' αὐτῶν καταπολεμηθῆναι καὶ πραιδευθῆναι τῇ πείρᾳ ἐγνώχκασιν καλὸν καὶ συμφέρον | εἶναι τὸ εἰρηνεύειν αἰεὶ πρὸς αὐτούς.

Константин Багрянородный, *Об управлениу империеῦ...*, cit. d., s. 40.

¹⁷⁶ μηνὶ δὲ Αὐγούστῳ εἰκάδι, ἐνδικτιώνος ε, ὁ πόλεμος μετὰ τῶν Ῥωμαίων τε καὶ Βουλγάρων πρὸς τῶν Ἀχελώω συγκροτήται ποταμῶ καὶ οἷα τὰ τοῦ θεοῦ κρίματα, ὡς ἀνεξερευνητα καὶ ἀνεξιχνίαστα, τρέπονται Ῥωμαῖοι πανστρατὶ καὶ γέγονε φυγὴ παντέλης καὶ φρικώδης ὀλοολυγὴ τῶν πολεμίων ἀναιρουμένων, αἵματος τε χύσις οἷα ἐξ αἰῶνος οὐ γέγονεν. ὁ δὲ Λέων ἐν Μεσημβρία διεσώθη φυγῶν.

Leo Grammaticus In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1965, s. 161-162.

v Konstantinopoli. Když car Symeon 27. května 927 umírá, zanechává svému synovi Petrovi I. silnou zemi, se kterou se musí počítat.¹⁷⁷

2.2.1. Byzantská říše a Pečeněhové po roce 927

Vztahy Byzance a Bulharska za cara Petra I. byly v porovnání s dobou jeho otce poměrně poklidné. Tím, že si Petr v rámci výše zmíněné smlouvy vzal vnučku byzantského císaře Romana Lakapena, se Bulharsko stalo spojencem Konstantinopole, byť je třeba říci, že patrně pod vlivem Petrovy manželky se Bulharsko postupně dostávalo do vleku byzantské politiky.¹⁷⁸ Uzavřením míru s jeho konkurentem umožnilo Byzanci čelit jiným nájezdníkům kteří se záhy objevily. První nebezpečí představovali Maďaři, jejichž první vpád se datuje rokem 934, a jejichž vpády také trpělo Bulharsko.

„První vpád Turků [Maďarů] proti Římanům proběhl v měsíci dubnu, sedmého indiktu [duben 934]. Vpadli až k hlavnímu městu a oloupili všechno živé v Thrákii.“¹⁷⁹

Nájezdy Maďarů probíhali i v dalších letech, jako v roce 943, kdy se Maďaři dostali až k Athénám a Korintu.¹⁸⁰ V roce 948 dochází k dalšímu nájezdu. Mezi lety 959–961 dochází k dalším nájezdům, kdy dochází k velkým střetům s byzantskou armádou.¹⁸¹

V roce 965/966 car Petr uzavírá mír s Maďary, v němž byl Maďarům zaručen volný průchod bulharskými zeměmi do Byzance.¹⁸² Byzantská říše čelila přibližně ve stejné době další hrozbě – útoku Rhosů/Rusů. Pro tuto práci je důležitý jejich vpád r. 944, kterého se měli zúčastnit i Pečeněhové. „Igor shromáždil mnohé voje, Varjagy, Rusy, a Poljany, Slověny, a Kriviče, Tiverce a Pečeněhy.“¹⁸³ Podle letopisu se byzantský císař pokoušel vetřelce uplatit, poslal dary zvlášt Rusům, a zvlášt Pečeněhům.¹⁸⁴ Letopis pokračuje: „A nařídil Pečeněhům bojovat v bulharské zemi.“¹⁸⁵ Z Igorova podnětu Pečeněhové vyplenili Bulharsko, aby se patrně zahojili na Bulharech než na Igorovi.

¹⁷⁷ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ, *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 103-104.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 108.

¹⁷⁹ Ἐγένετο δὲ ἐκστρατεία πρώτη τῶν Τούρκων κατὰ Ῥωμαίων ἰνδικτιῶνος ζ' Ἀπριλλίῳ μηνὶ οἱ καὶ καταδραμόντες μέχρι τῆς πόλεως ἐληΐσαντο πᾶσαν Θρακῶαν ψυχὴν.

Theophanis Continuati Chronographia. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1965, s. 153.

¹⁸⁰ ПАВЛОВ, Пламен. *Векът на Цар Самуил*. София: Издателство Изток-Запад, 2014. ISBN 978-619-152, s.24.

¹⁸¹ Тамtéž, s.25.

¹⁸² АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ, *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 108.

¹⁸³ Igor že sovкупivъ voi mnogi, Varjagi, Rusъ, i Poljany, Slověny, a Kriviče, Tiverce a Pečeněhy. *Лаврентьевская летопись* In: Полное собрание русских летописей. Том 1. Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1926, s. 33.

¹⁸⁴ TÉRA, Michal. *Kyjevská Rus: Dějiny, kultura, společnost*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2019. ISBN 978-80-7465-413-8, s. 388.

¹⁸⁵ (...) I povelъ Реценъегомъ vоевати Воьгарску zeml. (...) *Лаврентьевская летопись* cit. d., s. 33.

O této době máme velmi kusé informace o vztazích Bulharů a Pečeněhů. Vraťme se ještě k pasáži z díla *O správě říše*: „*A proto se u Bulharů projevuje stálá snaha a starost o mír a porozumění s Pečeněhy. Tak jak byli [Bulhaři] jimi mnohokrát poraženi a oloupeni, po této zkušenosti [vědí], že je dobré a výhodně nacházet se vždy v míru s Pečeněhy.*“ Z textu jasně vyplývá, že vztahy mezi nimi jistě nebyly mírové, a už vůbec ne přátelské, což potvrzuje i staroruský letopis. Bulhaři se museli velmi snažit, aby udrželi na hranici s Pečeněhy klid, ať už pomocí armády, výpalného nebo obojího.¹⁸⁶ Konstantin Porfyrogennétos (a vůbec Byzantinci) si uvědomovali, že Pečeněhy můžou kdykoliv nasadit proti svým protivníkům, jako jsme to viděli v případě Ioanna Vogy. To neplatí jenom o Bulharech, ale i o Kyjevské Rusi, jejímž vztahem k Pečeněhům se věnujeme v dalších kapitolách:

„(Věz), že Pečeněhové sousedí a hraničí také s Rósy, a často, když mezi nimi není mír, pustoší Rósii, způsobují jí významnou škodu a přinášejí zkázu.

(Věz), že Rósové mají zájem na tom, aby měli mír s Pečeněhy. Vždyť u nich kupují krávy, koně, ovce, a díky tomu žijí lehčeji a sytěji, poněvadž ani jedno z výše zmíněných zvířat se v Rósii nechovalo. Ani proti nepřátelům vzdáleným od jejich hranic nemohou táhnout, pokud není mezi nimi a Pečeněhy mír, protože Pečeněhové mohou – v době, kdy se Rósové vzdálí od svých [rodin] – zaútočit a vše u nich zničit a vyplenit. Proto se Rósové se zvláštní péčí snaží, aby jim neuškodili, neboť tento národ je silný, aby získali jejich spojení a pomoc od nich, aby se zbavili nepřátelství a využili pomoc.“¹⁸⁷

Kyjevská Rus čelila podobnému problému jako První bulharská říše. Obě říše se musely velmi snažit, aby zabezpečily hranice svých říší. Citovaný úryvek nám podává vcelku jasnou představu o tom, že i vládci Kyjevské Rusi museli počítat s „pečeněžskou kartou“, která mohla být v případě potřeby vytáhnutá byzantskou diplomacií. O tom se měl na vlastní kůži přesvědčit i samotný ruský kníže– Svjatoslav.

---

¹⁸⁶ БОЖИЛОВ, *България и печенезите ...*, cit. d., s. 53-54.

¹⁸⁷ Ὅτι καὶ τοῖς Ῥῶς οἱ Πατζινακῖται γείτονες καὶ ὄμοροι καθεστήχασιν, καὶ τὴν Ῥωσίαν, καὶ ἰκανῶς αὐτὴν παραβλάπτουσι καὶ λυμαίνονται. Ὅτι καὶ οἱ Ῥῶς σπουδῆς ἔχουσιν εἰρήνην ἔχειν μετὰ τῶν Πατζινακῖτων. Ἀγοράζουσι γὰρ ἐξ αὐτῶν βόας καὶ ἵππους καὶ πρόβατα, καὶ ἐκ τούτων εὐμαρέστερον διαζῶσι καὶ τρυφερώτερον, ἐπεὶ μηδὲν τῶν προειρημένων ζώων ἐν τῇ Ῥωσίᾳ καθέστηκεν. Ἄλλ' οὐδὲ πρὸς ὑπερορίους πολέμους ἀπέρχεσθαι δύνανται ὅλως οἱ Ῥῶς, εἰ μὴ μετὰ τῶν Πατζινακῖτων εἰρηνεύοντες, διότι δύνανται --- ἐν τῷ ἐκείνους τῶν οἰκείων ὑποχωρεῖν --- αὐτοὶ ἐπερχόμενοι τὰ ἐκείνων ἀφανίζειν τε καὶ λυμαίνεσθαι. Διὸ μᾶλλον ἀεὶ σπουδῆν οἱ Ῥῶς τίθενται --- διὰ τε τὸ μὴ παραβλάπτεσθαι παρ' αὐτῶν καὶ διὰ τὸ ἰσχυρὸν εἶναι τὸ τοιοῦτον ἔθνος --- συμμαχίαν παρ' αὐτῶν λαμβάνειν καὶ ἔχειν αὐτοὺς εἰς βοήθειαν, ὡς ἂν καὶ τῆς ἔχθρας αὐτῶν ἀπαλλάττωνται καὶ τῆς βοήθειας καταπολαύοιεν. Константин Багрянородный, *Об управлении империей...*, cit. d., s. 36-39.

2.2.2. Pečeněhové a rusko-byzantská válka

Uzavření míru s Maďary a povolení jejich průchodu na byzantské území zhoršilo vztahy Bulharska a Byzance. Byzantský historik Lev Diakon píše: „*Dokud byl tím císař zaneprázdněn, přišly k němu poslové Mýzů [Bulharů], a řekli mu, že jejich vládce chce obvyklou daň a kvůli tomu je poslal k němu. [Císař Nikefóros II. Fókas, vládl v letech 963-969] v rozporu se svým zvykem vzplál hněvem (nepoddával se hněvu, protože byl muž pevného charakteru), a rozzlobený nade všechnu míru řekl s vyšším hlasem než obvykle: Nyní je to pro Římany velká ostuda, pokud ti, kteří porazili se zbraní v ruce všechny svoje protivníky, musí platit daň jako otroci jednomu chudému, a navíc opovrhovanému skytskému národu. [Bulhaři]*“¹⁸⁸

Z uvedeného úryvku jasně plyne neochota císaře Nikefóra II. Fóky platit poplatek, který byl dohodnut císařem Romanem I. Lakapenem v jeho dohodě s carem Petrem I. Od té doby se však mnohé změnilo, neboť Byzantská říše znovu zažívala rozmach, vedla úspěšné války s Araby, což přispívalo k růstu sebevědomí byzantské elity.¹⁸⁹ Příchod bulharských vyslanců, jež přišli v souladu s úmluvami pro svou daň, musel rozlítit nejenom císaře, ale určitě i další členy dvora. Císař Nikefóros II. vyslance potupně vyhnal a vzápětí vytáhl proti Bulharsku. To se stalo v roce 967.¹⁹⁰ Přestože podnikl tažení proti Bulharsku, patrně si uvědomil, že zničení „barbarů“ nebude nic snadného, a proto vymyslel jiný plán. V souladu s byzantskou tradicí hledal spojence, který by za něho odvedl těžkou práci, navíc by ušetřil svoje síly, které mohl použít jinde. Volba padla na velmi schopného válečníka, ruského vládce Svjatoslava, syna již zmíněného Igora.¹⁹¹

Svjatoslav porazil mnohé nepřátele, mimo jiné v roce 965 poráží Chazary.¹⁹² Na tomto tažení se patrně účastnili i Pečeněhové, byť nám chybí přímé informace, ale usuzujeme to z informací poskytnutých Konstantinem Porfyrogennétem, jenž přímo uvádí nezbytnost dohody s Pečeněhy, pokud nechtěli být Rusové napadeni.¹⁹³ O jeho vítězstvích byli Byzantinci zajisté informováni, a proto byl zřejmě vybrán, aby skoncoval s Bulhary, případně

---

¹⁸⁸ Ἄρτι δὲ περὶ ταῦτα σχολάζοντι ἄγγελοι τῶν Μυσῶν, πρὸς αὐτὸν ἀφιγμένοι, τοὺς εἰθισμένους ἀπαιτεῖν ἔλεγον φόρους τὸν ἀρχηγὸν ἑαυτῶν, ἐφ' ᾧ καὶ αὐτοὺς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα στείλαι τὰ νῦν. ὁ δὲ θυμῶν παρὰ τὸ εἰωθὸς πληρωθεὶς (ἰσχυρογνώμων γάρ τις ἦν, καὶ μὴ εὐείκτως ὀργῆ ἀλισκόμενος), καὶ ἀνοιδήσας ὑπὲρ τὸ μέτριον, γεγωνοτέρᾳ τε χρησάμενος, ἤπερ εἴθιστο, τῇ φωνῇ, δεινὰ Ῥωμαίοις, ἔφη, περιέστηκε νῦν, εἰ τοῖς ὀπλοῖς τὸ ἀντίξουν ἅπαν καταστραφόμενοι, ἔθνεϊ Σκυθικῷ, πενιχρῷ τε τὴν ἄλλως καὶ μιαρῷ, δίκην ἀνδραπόδων φόρους ἐκτίσουσι. *Лев Диакон, История, перевод Копыленко Моисей, Москва: Издательство Наука, 1988, s. 36.*

¹⁸⁹ АНГЕЛОВ, *Византия: Политическа история*, cit. d., s. 175-176.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 176.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 176.

¹⁹² КОРОЛЕВ, Александр. *Святослав*. Москва: Молодая гвардия, 2017. ISBN 978-5-235-04039-7, s. 101.

¹⁹³ ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 21-22.

je oslabil tak, aby nemohli stát v cestě byzantskému císaři. Císař k němu poslal Kalokira s dary, aby obrátil svůj pohled na dunajské Bulharsko, čemuž Svjatoslav nemohl odolat. Můžeme si ještě položit otázku, proč císař nevyužil proti Bulharům Pečeněhy, jako v minulých případech. Je možné, že to bylo kvůli osobní zkušenosti císaře s ruskými vojáky, kteří byli součástí jeho vojsky coby hlavního velitele vojsk během dobývání Kréty.¹⁹⁴

K porážce Bulharů došlo v roce 968, kdy Svjatoslav obsadil podunajská města a sám se usadil v „Perejeslavci“, o kterém nevíme, kde se nacházel.¹⁹⁵ V zájmu císaře rozhodně nebylo mít silného ruského vládce za souseda, navíc bulharské území bylo považováno za byzantské. V roce 969 dochází k obležení Kyjeva Pečeněhy, což donutilo Svjatoslava k návratu na Rus.¹⁹⁶ Je velmi pravděpodobné, že Pečeněhy ponoukala byzantská diplomacie, která chtěla vypudit Rusy z bulharského území.¹⁹⁷ Koneckonců využití Pečeněhů proti Rusům (a dalším nepřítelům Konstantinopole) zmiňuje i v dalších kapitolách Konstantin Porfyrogennétos: „(Věz), že dokud se císař Římanů nachází v míru s Pečeněhy, ani Rósové, ani Turci [Maďaři], nemohou napadat stát Římanů podle zákona války, a rovněž nemohou vyžadovat od Římanů za mír velké a nesmírné peníze a věci, neboť se obávají, že císař použije sílu tohoto národa proti nim, když budou bojovat proti Římanům. Pečeněhové, spojení přátelstvím s císařem a povzbuzení jeho listy a dary, mohou lehce napadat zemi Rósů a Turků, odvádějí do otroctví jejich ženy a děti a plení jejich zemi.“¹⁹⁸

Uvedená pasáž jasně svědčí o možnosti zapojení Pečeněhů do války v případě konfliktu Rusů s Byzancí. Císař Nikefóros rovněž chtěl uzavřít spojení s Bulhary namířené proti ruskému knížeti, neboť pro Konstantinopol byl přijatelnější oslabený bulharský stát než zmohutnělé panství knížete Svjatoslava. V rámci dohody se Boris, syn cara Petra I. stal rukojmím v Konstantinopoli. V rámci spojení se plánoval sňatek mezi bulharskými princeznami a mladými následníky trůnu Basileem a Kónstantinem.¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ ΚΟΡΟΛΕΒ, Александр. *Святослав*, cit. d., s. 145.

¹⁹⁵ TÉRA, *Kyjevská Rus ...*, cit. d., s. 206.

¹⁹⁶ ΚΑΡΠΙΟΒ, Алексей. *Владимир Святой*. Москва: Молодая гвардия, 2015. ISBN 978-5-235-03804-2, s. 48.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 45.

¹⁹⁸ Ὅτι τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων μετὰ τῶν Πατριτικῶν εἰρηνεύοντος, οὔτε <οι> Ῥῶς πολέμου νόμῳ κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἐπικρατείας, οὔτε οἱ Τοῦρκοι δύνανται ἐπελθεῖν, ἀλλ' οὔτε ἢ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης μεγάλα καὶ ὑπέρογκα χρήματά τε καὶ πράγματα παρὰ τῶν “Ῥωμαίων δύνανται ἀπαιτεῖν, δεδιότες τὴν διὰ τοῦ τοιοῦτου ἔθνους παρὰ τοῦ βασιλέως κατ' αὐτῶν ἰσχὴν ἐν τῷ ἐκείνου κατὰ Ῥωμαίων ἐκστρατεύειν. Οἱ [γὰρ] Πατριτικῆται, καὶ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα φιλίᾳ συνδουμένοι καὶ παρ' ἐκείνου διὰ γραμμάτων καὶ δώρων ἀναπειθόμενοι, δύνανται ῥαδίως κατὰ τῆς χώρας τῶν τε Ῥῶς καὶ τῶν Τοῦρκων ἐπέρχεσθαι καὶ ἐξανδραποδίζεσθαι τὰ τούτων γυναῖκα καὶ παιδάρια καὶ ληΐζεσθαι τὴν χώραν αὐτῶν. Константин Багрянородный, *Об управлении империей...*, cit. d., s. 38-40.

¹⁹⁹ ΑΗΓΕΛΙΟΒ, *Византия: Политическая история*, cit. d., s. 177.

Pečeněhové byli u Kyjeva odrazeni ruským vojskem a byl mezi nimi uzavřen mír.²⁰⁰ Podle *Pověsti vremennych let* kníže Svjatoslav své matce Olze řekl následující: „*Nelíbí se mi pobývat v Kyjevě. Chci žít v Perejeslavi na Dunaji, neboť tam je centrum mé země, neboť tam se setkává všechen blahobyť: od Řeků látky, zlato, tkanina, víno a různé ovoce; od Čechů a od Uhrů – stříbro a koně, z Rusi – kožešiny a vosk, med a otroci.*“²⁰¹

Kníže Svjatoslav, hnán touhou, vpadl na podzim roku 969 opět do Bulharska. Tentokrát patrně s úmyslem se zde usadit.²⁰² Zpočátku byl velmi úspěšný, podrobil si Bulharsko a pokračoval na byzantské území.²⁰³ Na počátku následujícího roku umírá car Petr I. a na trůn se dostal jeho syn Boris II., původně rukojmí v byzantském hlavním městě.²⁰⁴

V Konstantinopoli došlo na konci roku 969 k převratu, při němž byl zabit Nikefóros II. Fókas svým podřízeným Ióannem I. Cimiskem, jenž ho nahradil. Stejně jako jeho předchůdce pocházel z armády a projevil se jako velmi schopný.²⁰⁵ Nový císař se zachoval rozhodně, vytáhl proti ruskému nájezdníkovi a porazil ho a pokračoval v postupu, dokud ho neobklíčil v Silistře, kde po několikaměsíčním obléhání byl Svjatoslav nucen přiznat porážku. Válka s Rusy vyústila v několikaměsíční obléhání Dorostolu (Silistry), které skončilo porážkou Svjatoslava.²⁰⁶

Císař Ióannés I. v rámci tažení dobyl velkou část dnešního Bulharska, včetně hlavního města Preslavi, odkud vyhnal ruskou posádku.

Svjatoslav byl během návratu u Dněperských prahů přepaden Pečeněhy a zabit.

„*V roce 972. Táhl Svjatoslav k prahům. A napadl ho Kurja, kníže pečeněžský, zabil Svjatoslava. A vzali jeho hlavu, okovali jeho lebku, udělali z ní pohár a pili z ní.*“²⁰⁷

Staroruský letopis nám ukazuje zvyk turkických kočovníků, jež máme doložen ve více případech. Jednak podobně skončil byzantský císař Nikefóros I. v roce 811, z jehož lebky si bulharský chán Krum udělal lebku, z níž pil na oslavu velkého vítězství.²⁰⁸ Rovněž Lao-šang, vládce Hunů Siung-nu udělal to samé poraženému vůdci kmene Jue-č (iránské

²⁰⁰ КАРПОВ, Владимир Святой, cit. d., s. 47.

²⁰¹ Не ljubo mi jestь v Kijevě byti, chočju žiti v Perejaslavci v Dunai, jako to jestь serea v zemli mojej, jako ty vsja blaga schodjatsja. oť Grěкъ zlato. pavoloky. vina. ovošči raznoličъnii. I is čechovъ. I izъ Čechovъ. I izъ Ougorъ serebro i komoni. izъ Rusi že skora. i vosкъ. i medь. i čeljadь. *Лаврентьевская летопись* cit. d., s. 48.

²⁰² КАРПОВ, Алексей. *Владимир Святой*, cit. d., s. 47.

²⁰³ Tamtéž, s. 58.

²⁰⁴ АНГЕЛОВ, *Византия: Политическа история*, cit. d., s. 177.

²⁰⁵ КОРОЛЕВ, *Святослав*, cit. d., s. 192.

²⁰⁶ Tamtéž s. 235-236.

²⁰⁷ В лето 972. Поиде Svjatoslavъ v porogi. I napade na nja Kurja knjazь Pečeněžskyi. i oubiša Svjatoslava. i vzjaša glavu jeho. I vo lbě jeho zdělaša čašju. okovaše lobъ jeho. i rьjachu po nemъ [...] *Лаврентьевская летопись* cit. d., s. 53.

²⁰⁸ ТЭРА, *Кыjevská Rus ...*, cit. d., s. 392.

kmeny).²⁰⁹ Smysl byl patrně v tom, že lebka měla přenést schopnosti a sílu svého majitele na jejího uživatele.²¹⁰

Porážku Rusů líčí i Lev Diakon:

„Sfendoslavos [Svjatoslav] opustil Dorostol [Silistru], vrátil zajatce podle dohody a poté odplul s ostatními spolubojovníky směrem ke své vlasti. Po cestě ho přepadli Pečeněhové – mnohohlavé kočovné plemeno, které požívá vši, vozí s sebou své domy a větší část života stráví na vozech. Pobili skoro všechny [Rusy], Sfendoslava zabili spolu s ostatními, takže jen nemnozí z ohromného ruského vojska se vrátili do rodných míst beze škody. Takže z velkého ruského vojska se menšina vrátila do své vlasti. A když císař Ióannés, který bojoval s ruským vojskem po dobu celých čtyř měsíců, jak bylo řečeno výše, vrátil Mýzii Římanům a nazval Dorostol Theodoropolis podle mučedníka Theodora Stratilata. Poté, když tam zanechal dostatečné vojsko, s velkými trofejemi se vrátil do Konstantinopole.“²¹¹

Císařská armáda obsadila během tažení proti Rusům téměř celé území Bulharska, pro císaře se skutečně jednalo o obrovský triumf, jak ostatně uvádí Lev Diakon.

Boris II., který v průběhu tažení Ióanna I. Cimiska byl zadržen spolu s jeho bratrem Romanem. Triumfující císař zbavil Borise carských insignií a ten stal se zajatcem v byzantském hlavním městě. Jeho bratr Roman dopadl podstatně hůře, neboť byl vykastrován.²¹² Ačkoliv se obou bratrům podařilo později uprchnout, Borise II. zabily bulharské strážce, protože ho nepoznaly. Roman se chopil vlády, ale vzhledem k tomu, že nemohl mít děti, byla jeho vláda spíše formální.

2.3. Pád První bulharské říše

Obsazením území dnešního Bulharska ještě nezankla První bulharská říše, pouze se její centrum přesunulo na západ, na území dnešní Republiky Severní Makedonie. Do čela

²⁰⁹ ДАНИЯРОВА, Айнагуль. Очерки по древнейшей, древней и средневековой истории Казахстана. Караганда: Издательство КарГТУ, 2009. ISBN 9965-04-261-6, s. 23.

²¹⁰ TÉRA, *Kyjevská Rus ...*, cit. d., s. 392.

²¹¹ Ὁ δὲ Σφενδοσθλάβος, τὸ Δορύστολον ἀπολιπὼν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους προσεπιδοὺς κατὰ τὰς σπονδὰς, ἀπέπλει μετὰ τῶν περιλειφθέντων ἐταίρων, ἐπὶ τὴν πατρίδα ἰέμενος. Πατρίνακαὶ δὲ παρὰ τὸν ἀπόπλου ἐλλοχήσαντες, ἔθνος νομαδικὸν τοῦτο καὶ πολυάνθρωπον, φθειροφάγον τε καὶ φερέοικον, ἐπ' ἀμαξῶν ὡς τὰ πολλὰ βιωτεῦον, σχεδὸν διέφθειραν ἅπαντας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σφενδοσθλάβον τοῖς λοιποῖς συγκατέσφαζαν, ὡς ἐκ τῆς τσαύτης τῶν Ῥῶς στρατιᾶς εὐαριθμήτους ἀνασωθῆναι ἐς ἦθη τὰ πάτρια. Ἰωάννης δὲ ὁ αὐτοκράτωρ, ἐν τέτταρσιν ὄλοις μηνὶ τὴν Ῥωσικὴν πανοπλίαν καταγωνισάμενος, ὡς φθάσας ὁ λόγος δεδήλωκε, καὶ τὴν Μυσίαν Ῥωμαίοις ἀνασω 158 σάμενος, τό, τε Δορύστολον Θεοδοῦροῦπολιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ στρατηλάτου καὶ μάρτυρος Θεοδώρου μετονομάσας, φυλακὴν τε ἀξιόμαχον ταύτη παραλιπὼν, μετὰ μεγίστων τροπαίων ἐπάνεισιν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον (...) – *Лев Диакон*, *История*, cit. d., s. 82.

²¹² АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 119.

se dostali tzv. komitopulové, tj. synové správce (komitopula) Nikoly David, Áron, Mojsej a Samuil. Právě poslední z nich se nakonec prosadil, navíc po smrti Romana se stal roku 997 carem. Nakrátko se mu podařilo udělat z Bulharska opět mocnou sílu.

V Byzantské říši se po smrti Ióanna I. Cimiska v roce 976 se konečně dostali k moci potomci Romana II., Basileios II. a jeho bratr Kónstantinos, byť ten byl po celou dobu vlády svého bratra v jeho stínu, navíc pokud budeme věřit Michaélovi Psellovi, o němž bude ještě řeč, tak ani o vládu nejevil příliš velký zájem. Romanovi potomci byli po jeho předčasné smrti odsunuti na vedlejší kolej, ale právě Basileem II. toto období skončilo. Počátek jeho vlády je vyplněn potlačováním vzpour jednotlivých ambiciózních velitelů. Jeho vládou otrásla porážka u Trajanových vrat roku 986, uštědřená právě Samuilem, která mohla znamenat císařův pád. Avšak Basileios II. ukázal rozhodnost a politickou prozíravost, když se na základě dohody, uzavřené jeho předchůdcem Ióannem I. Cimiském a Svjatoslavem, obrátil na ruského knížete Vladimíra, syna Svjatoslava.²¹³ Pomoc, kterou mu kyjevský kníže poslal, znamenala obrat v událostech, kdy Basileios II. porazil všechny vzbouřence, a mohl opřít svůj zrak na cara Samuila. Posily, které kníže Vladimír poskytl císaři, si vyžádaly svoji daň: císař musel provdat svoji sestru ruskému kníže, zatímco Vladimír měl přijmout křesťanskou víru, což se také stalo.²¹⁴

Vojáci poskytnutí knížetem Vladimírem se rovněž stali základem proslulé varjažské gardy, patřící k elitním jednotkám císařské armády.²¹⁵ Dlouhé boje vyvrcholily bitvou v pohoří Belasica roku 1014, kde bulharská armáda utrpěla drtivou porážku. Traduje se, že po bitvě nechal císař tisíce zajatců oslepit.

Na bulharský trůn usedl Gabriil Radomir, syn Samuila.²¹⁶ V roce 1015 byl zavražděn svým bratrancem Ivanem Vladislavem, který nastoupil na jeho místo.²¹⁷ Nový car se snažil zachránit situaci, dokonce chtěl roku 1017 využít Pečeněhy, jak se dozvídáme z dopisu jednoho stratéga císaři Basileiovi II.²¹⁸

Ovšem pokus zjevně selhal, a pravděpodobně by stejně situaci nezvrátil, neboť Bulharsko bylo zcela vysíleno a postupně podléhalo postupujícím byzantským vojskům. Smrtí Ivana Vladislava na počátku roku 1018 utichl poslední odpor. Císař Basileios II.

---

²¹³ ZÁSTĚROVÁ et. al. *Dějiny Byzance*. Praha: Nakladatelství Academie, 1996. ISBN 80-200-0454-8, s. 189

²¹⁴ Tamtéž, s. 190.

²¹⁵ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 119.

²¹⁶ КАРПОВ, *Владимир Святой*, cit. d., s. 119.

²¹⁷ Tamtéž., s. 130.

²¹⁸ БОЖИЛОВ, *България и печенезите ...*, cit. d., s. 60-61.

začlenil poražené bulharské země do rámce byzantské říše, bulharský stát na více než sto padesát let zmizel z mapy Evropy.²¹⁹

2.4. Závěr

Tato kapitola názorně ukázala Pečeněhy jako výraznou politickou sílu, se kterou sousedé museli počítat. Každý stát sousedící s Pečeněhy, v tomto případě hlavně Bulharsko a Kyjevská Rus, musel nějak reagovat na svého bojovného kočovného souseda, který mohl být kdykoliv použit nepřáteli či mohl zaútočit z vlastní vůle. Ignorováním této hrozby mohlo mít fatální důsledky, což je zjevné v případě knížete Svjatoslava. Pečeněhové se ukázali jako významný politický faktor, jež mohl ovlivnit i válku, a v důsledku i chod dějin. Byli to právě Pečeněhové, kdo stál u procesu migrace Maďarů do střední Evropy.

Byzantská říše prokázala během sledovaného období, že její diplomacie patří k jedněm z nejpropracovanějších v tehdejší době. Pod správným vedením a kombinací působivé armády a zkušených diplomatů se Konstantinopoli podařilo ve sledovaném období obnovit moc na dunajské hranici. Car Symeon prokázal, kolik se toho během svého pobytu v Konstantinopoli naučil. Svými činy se dokázal vyrovnat Byzanci nejenom ve vojenské síle, ale také v umění polickém.

Pokud chceme charakterizovat bulharsko-pečeněžské vztahy ve sledovaném období, tak rozhodně o nich nemůžeme mluvit jako o přátelských, neboť přátelství v politice neexistuje. Účelová spolupráce byla dílem momentálních zájmů, jako v případě Maďarů, ale jinak okolní bohaté státy byly pro Pečeněhy zdrojem kořisti. Stručně řečeno, nájezdy střídala občasná spolupráce. Byzantská situace se odlišuje v tom, že s Pečeněhy nesousedili, tudíž nedocházelo ke střetům, což jak uvidíme dále, se mělo velmi rychle změnit.

---

²¹⁹ БОЖИЛОВ, *България и печенезите ...*, cit. d., s. 61.

3. NA ŽIVOT A NA SMRT – PEČENĚHOVÉ, UZOVÉ, KUMÁNI A BYZANTSKÁ ŘÍŠE

3.1. Prolog

Císař Basileios II. svým triumfálním vítězstvím nad Bulhary, jenž mu přineslo přívzisko Bulharobijec (řec. Βουλγαροκτόνος) a celkovými vojenskými a politickými úspěchy pozvedl byzantskou říši na jednu z nejmocnějších říší své doby. Hranice říše opět sahala až k Dunaji, jako za císaře Justiniána I.²²⁰ Na východě byzantská moc sahala až k Eufratu, Sýrie byla pod vlivem konstantinopolského císaře, na Kavkaze výrazně zesílil vliv, vládce Anijského království a Vaspurakanu se dobrovolně připojují k říši kvůli útokům turkických kmenů. Císařovy plány zahrnovaly vyrvání Sicílie z rukou muslimů.²²¹ Když císař uprostřed příprav na nové tažení na konci roku 1025 umírá, tak zanechává svému nástupci konsolidovanou zemi s mocným vojskem, s nímž není radno si zahrávat. Všechny ambiciózní plány vezmou rychle za své za jeho nástupců, jež rozhodně nedosahovaly kvalit císaře Basileia II.

Kronikář Michal Psellos nám podává živý obraz o jeho nástupci Konstantinovi VIII.:

„Po smrti Basiliově vstoupil na trůn císařský jeho bratr Konstantin, když mu všichni ostatní ustoupili, neboť i císař Basilios zavolal ho umíraje do císařského paláce a odevzdal mu kormidlo vlády. Konstantin se pak ve věku sedmdesáti let uchopil správy říše. Byl povahy velmi zženštilé a jeho duše měla sklon ke všem požitkům a když našel císařské pokladnice plny peněz, hověl svým choutkám a oddával se radovánkám.“²²²

Michal Psellos dále pokračuje:

„Věci vládní zanedbával do té míry, jak se oddával hře ve vrhcáby a kostky, neboť byl tak ovládnán tou hrou a do té míry jí byl oddán, že se neohlížel ani na čekající vyslance, když byl zaujat hrou, a že nedbal ani věcí nejnужnějších, že hrál celé dny až do noci, a ačkoli byl veliký jedlík, vůbec nejedl, když chtěl hráti v kostky. Když tedy takto svou moc promarňoval hrou, stihla ho smrt a stáří mu přineslo nezbytnou sešlost tělesnou. A když poznal, že se blíží

²²⁰ ВАСИЛЬЕВСКИЙ, Василий. *Византия и печенеги*. Москва: Издательство Ломоносов, 2021. ISBN 978-5-91678-674-3, s. 9.

²²¹ Tamtéž, s. 9.

²²² Τελευτήσαντος Βασιλείου εις την αυτοκράτορα περιωπήν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ἐπάνεισι, πάντων αὐτῷ παρακεχωρηκότων τῆς ἐξουσίας· ἐπεὶ καὶ ὁ βασιλεὺς Βασίλειος τελευτῶν μετακαλεῖται τοῦτον εἰς τὰ βασίλεια, καὶ τῆς ἡγεμονίας ἐγχειρίζει τοὺς οἴακας. Οὗτος ἐβδομηκοστὸν ἔτος ἔχων τῆς ἡλικίας τὴν τῶν ὄλων ἀναλαμβάνει διοίκησιν ἤθους δὲ μαλακωτάτου τυχὼν καὶ ψυχῆς πρὸς πᾶσαν βεούσης ἀπόλαυσιν, εἶτα καὶ τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς ἔμπλεως χρημάτων ἐφευρηκῶς, καταχρῆται τῇ γνώμῃ, καὶ ταῖς ἡδοναῖς ἐκδίδωσιν ἑαυτόν. Michal Psellos. *Chronografie*, přeložil Jaroslav Skalický, Stará říše na Moravě: Marta Floriánová, 1940, s. 26.

*konec jeho života, jal se (bud' na domluvu rádců nebo sám od sebe, uznáv svou povinnost) uvažovati o nástupci, který by po něm převzal vládu a jemuž chtěl zasnoubit prostřední ze svých dcer. Poněvadž se však do té doby na nikom ze senátu v myslí pevněji neustanovil, měl tedy tenkrát nesnadnou volbu podle pouhých úvah.*²²³

Michal Psellos nám líčí nástupce po Basileiovi II. jako muže, jenž se radši věnuje pití a hrám než svým státnickým povinnostem, a to se zákonitě muselo projevit ve stavu, v jakém se říše nacházela v následujících letech.

Ovšem doba si žádala akceschopného muže, jenž dokáže obstát v bouřlivých dobách. Začleněním bulharských zemí do rámce říše s sebou nepřineslo jenom prestiž, že Byzanc se znovu rozprostírá k Dunaji, ale nové výzvy. Dobytím Bulharska Byzantská říše přišla o nárazníkové pásmo, navíc rozšířením území musela byzantská administrativa spravovat větší území, čímž rostly i náklady na její udržování, včetně armády.²²⁴ Budování byzantské vojensko-administrativní organizace trvalo delší dobu, zpočátku císař Basileios II. zachoval bulharskou správu nedotčenou, teprve po definitivní porážce Bulharska roku 1018 docházelo k postupnému zavádění byzantské správní organizace.²²⁵ Bulharský historik Vasil Zlatarski mluvil o nedělitelnosti samotného bulharského teritoria a o zřízení jediné moci nad pokořeným Bulharskem. Viděl jako hlavního správce stratéga se sídlem ve Skopji (dnes v Republice Severní Makedonie). První stratég byl David Arianit.²²⁶ V dalších okresech pak byli jmenováni další podřízení správci. Takový podřízený „archont“ byl podle Zlatarského i správce oblastí u Dunaje. V rámci byzantské správní soustavy existovala thema Bulharsko, ale rozkládalo se převážně na území současné Republiky Severní Makedonie, což bylo zřejmě dáno tím, že se tam nacházelo centrum Samuilova carství.²²⁷

S tím souvisí zřízení thematu Paristrion, které jako hraniční území hrálo velmi důležitou úlohu, neboť oddělovalo říši od „barbarského“ světa. K jeho založení mělo dojít

---

²²³ Τῶν δὲ τῆς βασιλείας πραγμάτων τοσοῦτον ἡμέλει, ὅσον περὶ πεττούς καὶ κύβους ἐσπούδαζεν· οὕτω γὰρ ἤττητο ταύτης τῆς παιδιᾶς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον περὶ ταύτην ἐμεμήνει, ὥστε καὶ πρέσβεων ἐφεστηκότων ἀμελεῖν, εἰ ταύτη ξυνεῖ χετο, καὶ τῶν ἄλλως ἀναγκαιοτέρων καταφρονεῖν, ἡμέρας τε ξυνῆπτε νυξί, καὶ πολυβωρότατος ὢν τροφῆς ἀπέιχετο παντάπασιν, ὅποτε κυβεύειν ἐβούλετο. Οὕτω γοῦν αὐτὸν τὸ κράτος διαπεττεύοντα ὁ θάνατος κατειλήφει, καὶ τὸν ἀναγ καῖον τῆς φύσεως μαρασμὸν τὸ γῆρας αὐτῷ ἐπήνεγκεν· ὅθεν ἐπειδὴ τελευτᾶν ἐγνώκει, εἴτε τοῖς συμβούλοις πεισθεὶς εἴτε ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ δέον ἐγνωκῶς διαπράξασθαι, περὶ τοῦ διαδε ξομένου τὸ κράτος διηρουνᾶτο, ᾧ καὶ τὴν μέσην τῶν θυγατέρων κατεγγυήσασθαι ἔμελλε· μήπω δὲ πρὸ τούτου πρὸς τινα τῶν τῆς συγκλήτου βεβαιοτέρων ἐπερείσας τὸν νοῦν, δυσδιάκριτον τότε τὴν κατὰ λογισμὸν εἶχεν ἐπιλογῆν.

Michal Psellos. *Chronografie*, cit. d., s. 29-30.

²²⁴ ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 11.

²²⁵ ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, Василка. *Долни дунав-гранична зона на византийския запад: Към историята на северните и североизточните български земи края на X – XII в.* София: Издателство на Българската академия на науките, 1976. s. 57.

²²⁶ Тамтѣж. s. 57.

²²⁷ Тамтѣж.

v roce 1059 právě v souvislosti s útokem Pečeněhů, o čemž bude řeč níže.²²⁸ V souvislosti se stále opakujícími se nájezdy bylo území na sever od pohoří Staré planiny ovládáno Byzantinci mnohdy jen nominálně.²²⁹

3.2. První nájezdy Pečeněhů na byzantské území

Expanze měla za důsledek sousedství s Pečeněhy, netrvalo dlouho a došlo k prvnímu nájezdu. První útok přišel už v roce 1026, za vlády Konstantina VIII. Byzantský historik 12. století Ióann Zonaras nás informuje: „*Nechť si teď povíme o tom, co se stalo vně. Pečeněhové, které jsme dříve nazývali Skythy, když přešli Dunaj, dosti zpustošili bulharskou zemi. Ale Konstantin Diogen, správce Sirmiu [dnes Sremska Mitrovica, Srbsko], který byl nazýván i vévodou Bulharska, vytáhl proti nim, porazil je a zklidnil je, když se vrátili na druhou stranu Dunaje.*“²³⁰

Roku 1026 (případně se uvádí rok 1027) tedy započaly nájezdy Pečeněhů na bulharské území.²³¹ Jedná se o první vpád během byzantské nadvlády, ale zdaleka nebyl poslední. Závažnost nové hrozby potvrzuje i další pramen: „*Ve stejném roce i Pečeněhové podnikli vpád do Bulharska a pobili a zajali mimořádné množství národa, a také i stratégů a jiných důstojníků [ταγματάρχας]. Kvůli tomu císař Konstantin [Konstantin VIII.] jmenoval [Konstantina] Diogena, archonta Sirmia, vévodou Bulharska. Mnohokrát se s nimi utkal v boji, když se rozptýlili, poté je obrátil na útěk, přinutil je přejít Istr [Dunaj] a sekat dobrotu.*“²³²

Druhý úryvek vypovídá, jak zničující byl tento nájezd. Ztratili nejenom množství obyvatel, ale také mnoho velitelů a důstojníků zaplatilo v boji s nimi svým životem. Císař musel jmenovat Konstantina Diogena velitelem, aby tuto situaci vyřešil,

---

²²⁸ ΤΥΠΚΟΒΑ-ΖΑΙΜΟΒΑ, *Долни дунав-гранична зона ...*, cit. d., s. 57-58.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Τὰ δ' ἐκτὸς συμπερόντα διεξίτω ὁ λόγος. οἱ Πατζινάκαι, Σκύθαι δ' οὗτοι ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται, διαβάντες τὸν Ἴστρον τῇ χώρᾳ τῆς Βουλγαρίας οὐ μικρῶς ἐλυμήναντο. ἀλλὰ τούτοις ἀντεπελθὼν Κωνσταντῖνος ὁ Διογένης ὁ τοῦ Σιρμίου κρατῶν, ὅς καὶ δοῦξ ὠνομάσθη τῆς Βουλγαρίας, ἐτρέψατό τε αὐτοὺς καὶ ἠρεμεῖν ἠνάγκασε τὸν Ἴστρον διαπεράσαντας. *Joannis Zonarae lexicon*. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XIV. София: Българска академия на науките, 1968, s. 190.

²³¹ ΤΥΠΚΟΒΑ-ΖΑΙΜΟΒΑ, *Долни дунав-гранична зона ...*, cit. d., s. 72.

²³² Τούτῳ τῷ ἔτει καὶ Πατζινάκαι εἰσβολὴν ἐποίησατο κατὰ Βουλγαρίας, καὶ πλεῖστον λαόν καὶ στρατηγὸς καὶ ταγματάρχας ἔσφαξαν καὶ ἐζώγρησαν διὸ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὸν Διογένην ἄρχοντα Σιρμίου ὑπάρχοντα καὶ δοῦκα τῆς Βουλγαρίας ἐποίησεν, ὅς συμπλακεῖς πολλάκις αὐτοῖς διεσπαρμένους ἐτρέψατο καὶ ἠνάγκασε περαιωθέντας τὸν Ἴστρον ἠσυχίαν ἄγειν. *Scylitzes-Cedrenus*. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1968, s. 298.

což se také stalo.²³³ Odražení nepřátel přinesl krátkodobý klid, za pár let přišel další úder. Ovšem to už vládl císař Roman III. (1028-1034), jehož učinil následníkem Konstantin VIII.

Ani Romanova vláda se neměla obejít bez vpádu kočovných Pečeněhů. Už v roce 1032 se uskutečnil další nájezd: „²³⁴

V roce 1034 se opakoval další nájezd, ničivější než před dvěma lety: „*Když přešli Istr [Dunaj], Pačinakitě zpusťošili celou Mýzii až k Soluni [Thessaloniké], a lodě Afritů [Arabů] uštědřili dosti škod Kykladským ostrovům.*“²³⁵

Léta Páně roku 1035 zasáhl bulharské území další nájezd Pečeněhů, jak nám sděluje již citovaný pramen *Scylitzes-Cedrenus*: „*Poněvadž nastal nesnesitelný mráz a Istr [Dunaj] zamrznul, Pačinakitě ho přešli a způsobili nemalé škody v Mýzii a Thrákii, až do Makedonie. Nájezdníci napadali thrácké oblasti a poničili sklizeň.*“²³⁶

Z výše zmíněných nájezdů můžeme soudit, že tento z roku 1035 byl co do rozsahu nejrozsáhlejší. Sledujeme tedy postupně zvyšující intenzitu. Poprvé sledujeme jejich nájezd do Thrákie, zatímco dříve se patrně jednalo o menší vpády lokálního významu. Dále můžeme konstatovat snižující se intervaly mezi jednotlivými nájezdy. Od roku 1034 se opakovaly každý rok, rok 1036 nevyjímaje. Proč nereagovala Konstantinopol na tyto vpády rázně? Částečně to lze vysvětlit tím, že jejich síly byly, jak to bylo ostatně v byzantských dějinách obvyklé, vázány na více frontách, aby mohly bránit území od různých nepřátel. Navíc shromáždění sil trvalo nějakou dobu a než k tomu došlo mohla pohyblivější armáda nájezdníků ustoupit za Dunaj. Tato skutečnost vždy zvýhodňovala kočovníky nad různými říšemi, které je přesahovaly zdroji a počtem vojska, ale mobilita kočovníků tyto výhody značně srážela. Nesmíme zapomínat ani na fakt přístupu jednotlivých císařů. Chronografie Michala Psella poskytuje bohatou studnu informací o jednotlivých císařech od Basileia II. do Michala VII. V souvislosti s výše zmíněným nám podává zajímavou informaci o přístupu

---

²³³ЗЛАТАРСКИ, Васил. История на българската държава през средните векове: България под византийско владичество (1018-1187), Том II, София: Издателство Наука и изкуство, 1972, s. 36.

²³⁴(...) Πατζινάκαι δέ τὸν Ἴστρον διαβάντες καὶ τὴν Μυσίαν κακῶς διαθέμενοι (...). *Scylitzes-Cedrenus*. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1968, s. 299.

²³⁵Περαιωθέντες δέ καὶ τὸν Ἴστρον οἱ Πατζινάκαι πᾶσαν ἐληΐσαντο τὴν Μυσίαν ἄχρι Θεσσαλονίκης, καὶ τὰ τῶν Ἀφρων πλοῖα τὰς Κυκλάδας οὐ μικρῶς ἐλυμήωαντο. *Scylitzes-Cedrenus*. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1968, s. 300.

²³⁶Ἀφορήτου δέ παγετοῦ γενομένου καὶ τοῦ Ἴστρου κρυσταλλωθέντος οἱ Πατζινάκαι περαιωθέντες οὐ μικρῶς τὴν Μυσίαν καὶ Θράκην μέχρι Μακεδονίας ἐκάκωσαν. ἐπῆλθε δέ πάλιν ἄκρις τοῖς Θρακησίοις, καὶ κακῶς διέθετο τοὺς καρπούς.*Scylitzes-Cedrenus*. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1968, s. 300.

císaře Romana III.: „Obrátiv mysl k slávě, které chtěl nabýti jako vítěz, připravoval se k tažení proti barbarům na východě i na západě. Ale tažení proti barbarům na západě nepokládal za nic velikého, třebaže by byl nad nimi zvítězil snadno; kdyby se však obrátil proti barbarům na východě, myslil, že vykoná úctyhodný čin a že užije velkolepě císařské moci. Proto si vymyslel planou záminku k válce proti Saracénům obývajícím Coelesyrii [Historická oblast na jihu Sýrie – pozn. R. B.], jejichž hlavní město je Haleb (tak se nazývá v domácím jazyku), sebral a spořádal celé vojsko proti nim, rozmnožil řady v šiku, vymýšlel nové způsoby šikování, stahoval cizí vojska a najímal nové mužstvo, jako by se chtěl prvním nárazem zmocniti země barbarské. Domníval se totiž, zvýší-li obyčejný stanovený počet vojska, nebo spíše, zesílí-li důkladně římský bitevní šik, že mu pak nikdo nebude moci odolati, když podnikne útok s takovým množstvím vojska vlastního i cizího. Ale ačkoli ho ti, jimž připadla první místa ve vojsku, zrazovali od útoku proti barbarům, a velmi se jich obávali, připravoval si dokonce drahé věnce, jimiž si chtěl ověnciti hlavu, až bude ohlášeno vítězství.“²³⁷

Císař Roman se tedy zachoval jako politický hazardér bez špetky politické a vojenské prozíravosti. Tažení přirozeně skončilo naprostým debaklem, během něhož byzantská armáda ztratila množství mužů, čímž císař namísto slávy dosáhl pouze snížení obranyschopnosti říše. Právě po Romanově smrti roku 1034 dochází k již zmíněným periodicky se opakujícím nájezdům, jejichž intenzita, jak bylo výše konstatováno, se zvyšuje.

„Na jaře roku 1036, Pečeněhové podnikly tři vpády proti Římanům, když ničili všechno po své cestě, pobíjejíce masově všechny polapené lidi a podrobujíce zajatce nevyslovitelnému mučení. Uvrhli do želez i pět stratégu...“²³⁸

V roce 1036 došlo už ke třem vpádům za jediný rok. Zvyšující se tlak Pečeněhů měl zřejmě několik důvodů. Zaprvé, nájezdy představovaly výrazný přísun bohatství,

---

²³⁷ Ἐπὶ δὲ τὴν ἀπὸ τῶν τροπαίων εὐκλειαν τρέψας τὸν νοῦν, κατὰ τε τῶν πρὸς τὴν ἑῴαν βαρβάρων καὶ τῶν πρὸς τὴν ἐσπέραν ἠτοίμαζεν ἑαυτόν· ἀλλὰ καὶ τοὺς μὲν πρὸς τὴν ἐσπέραν οὐδὲν ἐδόκει αὐτῷ μέγα, εἰ καὶ ῥαδίως καταγωνίσαιτο· εἰ δ' ἐπὶ τοὺς πρὸς ἀνίσχοντα τρέψοιτο ἥλιον, σεμνῶς τε ἕξειν ἐντεῦθεν ἐδόκει καὶ ὑπερόγκως τοῖς τῆς βασιλείας χρήσασθαι πράγμασιν. Διὰ ταῦτα καὶ μὴ οὔσαν πλασάμενος πολέμου πρόφασιν κατὰ τῶν πρὸς τῇ Κοίλῃ Συρία κατοικησάντων Σαρακηνῶν, ὧν οἶά τις μητρό πολις Χάλεπ (οὗτω ἐγχωρίῳ γλώττῃ καλούμενον), πᾶσαν ἐπ' ἐκείνους συνήθροϊζε καὶ συνέταττε στρατιάν, ἀριθμῷ τε πλείους τὰς τάξεις ποιῶν καὶ ἐτέρας ἐπινοοῦμενος, ξενικὰς τε συγκροτῶν δυνάμεις καὶ νέαν ἐγκαταλέγων πληθὺν, ὡς αὐτοβοεῖ αἰρήσων τὸ βάρβαρον· ᾗετο γάρ, ὡς εἰ πλείω τοῦ ὠρισμένου τοῦ στρατοπέδου τὸν ἀριθμὸν ποιήσεις, μᾶλλον δὲ εἰ πολλαπλασιάσεις τὸ Ῥωμαϊκὸν σύνταγμα, μηδενὶ ἂν φορητὸς γενέσθαι, τοσοῦτ' ἐπιὼν πλήθει ἰδίῳ τε καὶ συμμα χικῷ. Ἀλλὰ καὶ τῶν τὰ πρῶτα τοῦ στρατοῦ λαχόντων ἀπο τρεπομένων αὐτῷ τὴν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐπέλευσιν καὶ πολλὰ περὶ τούτων καταδειμαινόντων, ὁ δὲ καὶ τοὺς στεφάνους οἷς τὴν κεφαλὴν ταινιώσαιτο ἐπὶ τῇ τῶν τροπαίων ἀναρρήσει πολυτελῶς κατεσκευάζεν. Michal Psellos. *Chronografie*, cit. d., s. 33-34.

²³⁸ Το σφυδ̄ ἐτει, ἰνδικτιῶνος δ'̄, διὰ τοῦ εαρος τρεῖς εἰσβολὰς ποιησάμενοι οἱ Πατζινάκαι κατὰ Ῥωμαίων ἄρδην τὰ παρατυχόντα ἠφάνισαν, ἠβηδὸν τοὺς ἀλίσκομένους ἀναιροῦντες καὶ τιμωρίας τοὺς αιχμαλώτους ὑποβάλλοντας ἀνεκδιγηήτοις. εἶλον δὲ καὶ στρατηγούς πέντε ζωγρίας, (...) *Scylitzes-Cedrenus*. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1968, s. 300.

rovněž pro jednotlivé vládcy jednotlivých hord (podle Konstantin Porfyrogennéta jich bylo v 10. století osm) znamenaly úspěšné nájezdy posilování pozice, a tedy i zvyšování moci.

Neschopnost říše zajistit obranu hranic proti nájezdníkům spolu s nástrahami přírody, hladem, nemocemi velmi decimovalo obyvatelstvo území na sever od Staré planiny.²³⁹ Navíc za císaře Michala IV. Paflagoňana (1034–1041), který pod vlivem eunucha Ioanna Orfanotrofa, provedl finanční reformu, jež podstatně zvýšila daňovou zátěž obyvatelstva.²⁴⁰ Všechno toto neštěstí postihující bulharské obyvatelstvo v kombinaci s církevním a daňovým útlakem představovalo výbušnou směs, která vybuchla povstáním roku 1040 pod vedením Petra II. Deljana.

„Ten, jenž je strhl k takovému šílenému podniku, byl muž, jak se jim zdálo, velmi podivuhodný, pocházel z jejich národa a rod jeho nebyl takový, že by zasluhoval zmínky, ale byl to muž lstivé mysli a velmi obratný v klamání svých soukmenovců, jménem Dolianos; (...).“²⁴¹

Není vůbec jisté, zda byl Petr Deljan opravdu prostého původu, neboť jeden dodatek ke kronice Ióanna Skylitze ho uvádí jako syna Gavрила Radomira, tj. pocházel z rodu cara Samuila. Ať už byl urozeného původu nebo ne, nepochybně byl schopný muž.²⁴² Povstání Petra Deljana přes počáteční úspěchy se podařilo potlačit roku 1041.²⁴³ Utopením povstání v krvi porobeného bulharského obyvatelstva ovšem problémy pro Byzanc zdaleka neskončily.

3.3. Pečeněhové a Kyjevská Rus

Po smrti knížete Svjatoslava se tlak Pečeněhů zesiloval i na Kyjevskou Rus.²⁴⁴ Ruský kníže Vladimír reagoval na hrozbu pečeněžských vpádů výstavbou pevností, jež měly zadržet bojovného nepřítele.²⁴⁵ Střetl se s nimi několikrát, v bitvě u Vasileva r. 996 utrpěl i porážku, ale celkově jeho taktika výstavby pevností se ukázala jako úspěšná.²⁴⁶

²³⁹ЗЛАТАРСКИ, История на българската държава ..., Том 2, cit. d., s. 40-41.

²⁴⁰БОЖИЛОВ – ГЮЗЕЛЕВ, История на средновековна България ..., cit. d., s. 569.

²⁴¹Τὸ δὲ κινήσαν τούτους πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπόνοιαν, τέρας τι, ὡς ἐκεῖνοις ἐδόκει, τοῦ γένους αὐτῶν ἀποφύεται· ἀνὴρ τὸ μὲν γένος οὐδ' ὅσον ἀξιούσθαι μνήμης, ποικίλος δὲ τὴν γνώμην καὶ καταπανουργεύσασθαι τοὺς ὁμοφύλους δεινότητος, Δολιάνος τὸ ὄνομα (...) Michal Psellos. Chronografie, cit. d., s. 33-34.

²⁴²АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. Българските ханове и царе ..., cit. d., s. 136.

²⁴³АНГЕЛОВ, Димитър et. al. История на България: Втора българска държава. том 3, София: Издателство на Българската академия на науките, 1982, s. 33.

²⁴⁴ПЛЕТНЕВА, Кочевники южнорусских степей ..., cit. d., s. 118.

²⁴⁵КАРПОВ, Владимир Святой, cit. d., s. 47.

²⁴⁶Tamtéž, s. 321.

Pečeněhové nebyli jenom hroziví nepřátelé, ale byli také využíváni v rámci vnitřních bojů po smrti Vladimíra jeho synem Svjatoslavem v boji proti jeho bratrům Svjatoslavovi, Borisovi, Glebovi a Jaroslavovi. Svjatoslav, Boris a Gleb byli zlikvidováni, ale s Jaroslavem musel Svjatoslav svést boj a aby zvýšil svoje šance, tak se obrátil na Pečeněhy. Společně se Svjatoslavem byli poraženi u Ljubeče roku 1016, a poté je vidíme ve vojsku polského vládce Boleslava Chrabrého, když zasáhl do vnitřních bojů ve prospěch svého zeť Svjatoslava.²⁴⁷ Všechny úspěchy Svjatoslava byly dočasné, a Jaroslav Vladimírovič usedl na trůn v Kyjevě. Poslední pokus Svjatoslava převzít moc proběhl v roce 1019 opět ve spolupráci s Pečeněhy.

„V roce 1019. Přitáhl Svjatoslav s Pečeněhy, ve velké síle a Jaroslav sebral množství voje a vytáhl proti němu (...).“²⁴⁸

Úryvek pojednává o posledním pokusu Svjatoslava v roce 1019 zvrátit situaci v jeho prospěch. V jeho vojsku opět nechyběli Pečeněhové, což dávalo logický smysl. Jedině u nich mohl najít dostatečné vojenské zdroje ve stále se protahujícím boji se svým bratrem.²⁴⁹ Ovšem i tentokrát byl poražen a už definitivně.²⁵⁰

Největší nájezd Pečeněhů na Rus proběhl v roce 1036, kdy se objevují u Kyjeva, což představovalo vrchol rusko-pečeněžských válek. Pečeněhové skoro vždy vpadávali na Rus v době změn na kyjevském trůnu. V tomto případě Mstislava, bratra Jaroslava, s nímž si rozdělil vládu nad Rusí.²⁵¹ Velkou roli při pohybu Pečeněhů na západ měl v první třetině 11. století počátek migrace dalších hord turkických kočovníků – Oghuzové, v byzantských pramenech jsou nazýváni Uzy a na Rusi je znali pod názvem Torků, tj. Turci.²⁵² Právě jejich tlak nutil jejich příbuzné k migraci západním směrem. Tímto se dá vysvětlit také jejich zvyšující se útoky na Byzanc ve třicátých letech 11. století, což jim usnadňovala ne příliš dobře chráněná hranice.²⁵³ Úmrtí knížete Mstislava zřejmě Pečeněhy ponoukalo k vpádu do staroruského státu, jež patrně z vnějšího pohledu vypadal jako snadná kořist. Ostatně tomu odpovídá zmínka v Historii Ióanna Skylitze, kde můžeme najít zprávu o smrti „*archontů Rósů Nesislava [Mstislava] a Ieroslava [Jaroslava]...*“. Ačkoliv špatně uvádí smrt Jaroslava,

---

²⁴⁷ГОЛУБОВСКИЙ, *Печенеги, Торки и Половцы...*, cit. d., s. 67.

²⁴⁸V létu 1019. Přijde Svjatoslav s Pečeněgi v síle ťažsje i Jaroslavъ sobra množystvo voji. i vzyde protivu jemu (...) *Лаврентьевская летопись* cit. d., s. 101.

²⁴⁹КАРПОВ, Алексей. *Ярослав Мудрый*. Москва: Молодая гвардия, 2005. ISBN 5-235-02831-7, s. 174.

²⁵⁰ТÉРА, *Kyjevská Rus ...*, cit. d., s. 394.

²⁵¹КАРПОВ, *Ярослав Мудрый*. , cit. d., s. 294-295.

²⁵²Tamtéž, 297.

²⁵³Tamtéž.

zbytek je pravda, a navíc tuto informaci podává v souvislosti s vpádem Pečeněhů na jaře 1036.²⁵⁴ Jak nás zpravuje staroruský pramen, tento kalkul jim nevyšel.

„Když byl Jaroslav v Novgorodě, došla k němu zpráva, že Pečeněhové oblehli Kyjev. Jaroslav shromáždil množství bojovníků – Varjagy a Slověny -, přitáhl ke Kyjevu a vešel do svého města. Pečeněhů bylo nepočítaně. Jaroslav vyšel z města, uspořádal družinu, na střed postavil Varjagy, na pravou stranu Kyjevany, na levé křídlo Novgorodské a stál před městem. Pečeněhové na ně začali útočit a stál před městem. Pečeněhové na ně začali útočit (...) A byla zlá bitva a Jaroslav k večeru jen tak tak zvítězil. Pečeněhové se rozutekli různými směry a nevěděli, kam mají běžet.“²⁵⁵

Drtivé vítězství Jaroslava Moudrého u Kyjeva roku 1036 zbavilo Kyjevskou Rus hrozby Pečeněhů a otevřelo novou etapu v její historii. Část Pečeněhů se podřídila kyjevskému vládci, další postupovali pod tlakem Uzů dále na západ na byzantské území, kam se nyní vrátíme.

3.4. Vpády Pečeněhů a Uzů na byzantské území po roce 1041

Porážka Pečeněhů u Kyjeva a tlak Uzů nutil Pečeněhy k postupu na západ. Přibližně ve stejné době dochází na východě stepí nová migrace. Řeč je o Kumánech, na Rusi známí jako Polovci. Právě oni začínají tísnit Uzy, pod jejichž tlakem směřují od břehů Volhy a Donu na západ. Právě Kumáni, zatlačující Uzy, způsobili dominový efekt pohybu kmenů směrem na západ, což velmi brzy pocítila právě Byzantská říše. Na těchto migračních procesech je dobře vidět, jak mohou události dějící se daleko od dění v Konstantinopoli ovlivnit existenci.²⁵⁶ Byzantská říše se zrovna v této době nenacházela v dobré kondici, aby mohla čelit všem těmto hrozbám. Zjevné slabosti nevyužívali jenom turkičtí kočovníci, ale také i podrobení Slované. V roce 1042 se od byzantské nadvlády osvobodili srbské země a vznikl zárodek nového srbského státu zvaného Dukla (později je nazývána Zetou).²⁵⁷ V roce 1043 došlo k dalšímu nájezdu, tentokrát ruskému: *„Když byl skončován tento odboj, nastala válka proti barbarům. Ruské lodi, takřka nesčíslné, buď nepozorovaně uniknouce těm, kteří je měli*

²⁵⁴КАРПОВ, Ярослав Мудрый. , cit. d., s. 297-298.

²⁵⁵Jaroslavu že suštju Nověgorodě. věšť pride jemu. jako Pečenězi obstojatъ Kyjevъ. Jaroslav sobra voja mnogy. Varjagy a Sloveni. Pride Kyjevu. I vьnide vь gradъ svoi. I bě Pečeněgъ. Beščisla. Jaroslavъ vystupi iz grada. i ispolči družinu. i postavi Varjagy posredě a na pravěi straně. Kyjany. A na lěvemъ krilě Novgorodci. I staša před gradomъ. Pečenězi pristupiša i počaša i sstupišas (...) I bě sěča zla. I odva odolěvъ k večeru Jaroslavъ. I roběgoša Pečenězi razno. i ne vědachusja kamo běžati. *Лаврентьевская летопись* cit. d., s. 105-106.

²⁵⁶ГОЛУБОВСКИЙ, Печенеги, Торки и Половцы..., cit. d., s. 70.

²⁵⁷АНГЕЛОВ, История на България ..., s. 63-64.

zdaleka zadržeti, nebo násilím vniknuvše zabraly Propontidu a chmurný mrak se najednou zvedl z moře a naplnil město.“²⁵⁸

Ruská výprava byla odražena, ale dobře ukazuje, v jakém nezáviděníhodném postavení se Byzantinci nacházeli.²⁵⁹ Přibližně ve stejné době docházelo k prvním střetům se Seldžuckými Turky, jenž se ukázali být pro Byzanc stejně nebezpečným protivníkem, jako jejich příbuzní útočící na evropská území.²⁶⁰

I Pečeněhové procházeli krizovým obdobím – ztráta velké části východní území ve prospěch Uzů, porážky v bojích s Kyjevskou Rusí – zdá se, vyvolaly vnitřní nepokoje.²⁶¹

Největší událost, přibližně v polovině 11. století, je masivní vpád Pečeněhů na jih od Dunaje, které započalo v roce 1048, případně o něco dříve. Dejme slovo Ióannu Skylitzovi, jak to všechno začalo:

„Vůdce tohoto národa byl Tyrach, syn Kiltera [či Kildera]), který byl velmi šlechtný, ale jinak byl změkčilý a miloval klid. U Skythů [Pečeněhů] byl i jiný člověk jménem Kegen, syn Balcara, který pocházel z nevýznamného a skoro neznámému rodu, ale byl mimořádně schopný ve vojenském umění. A když Uzové (oni jsou hunským národem) často napadají Pečeněhy, on je obrátil na útěk a odrazil, zatímco Tyrach [též Tyrach] nejen, že jim nevyšel vstříc, ale dokonce se skrýval v bahništích a močálech u Dunaje.“²⁶²

Zbabělost Tyracha vedla k nespokojenosti mezi jeho druhy, kteří se obrátili na Kegen, což vzbudilo velkou nenávisť Tyracha vůči Kegenově osobě. Vzápětí mezi nimi vzplálo nepřátelství, neboť se Tyrach obával ztráty své moci. Kegenovi Tyrach přichystal mnoho léček, ale ten je všechny odhalil.²⁶³ Nakonec se Tyrach rozhodl, že na něj zaútočí

²⁵⁸Περὶ τῆς τῶν Ῥώσων ἐπαναστάσεως [καὶ τῆς τοῦ Τορνικίου ἀνταρσίας]. Ἐνθεν τοι καὶ τὴν τῆς τυραννίδος κατάλυσιν βαρ βαρικὸς διαδέχεται πόλεμος, καὶ σκάφη Ῥωσικὰ καὶ ἀρι θυοῦ, ἴν' οὕτως εἴποιμι, πλείονα, τοὺς πόρρωθεν ἀνείργον τας ἢ λαθόντα ἢ βιασάμενα τὴν Προποντίδα καταλαμβάνουσι, καὶ νέφος ἀθρόον ἀπὸ θαλάσσης ἀρθὲν ἀχλύος τὴν βασιλίδα πληροῖ (...). Michal Psellos. *Chronografie*, cit. d., s. 128.

²⁵⁹ ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, *Долни дунав-гранична зона ...*, cit. d., s. 74.

²⁶⁰ ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 15.

²⁶¹ Тамтѣж, s. 15.

²⁶² Τούτου τοῦ γένους ἀρχὴς ἦν τῷ τότε Τυράχ ὁ τοῦ Κιλτέρ υἱός, εὐγενείας ἦν τῷ ἦκων ἐς τὸ ἀκρότατον, ἀμβλὺς δὲ ἄλλως καὶ τὴν ἡσυχίαν φιλῶν. ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις ἐν τῷ ἔθνει τὴν κλησιν Κεγένης, υἱός τοῦ Βαλτζάρ, τὸ μὲν γένος ἄσημος καὶ σχεδὸν ἀνώνυμος, περὶ δὲ τὰ πολεμικὰ καὶ τὰς στρατηγίας κατὰ τῶν Πατζινάκων τοὺς Ουζοὺς γένος δὲ Οὐζοί, ὑποστὰς ἐτρέψατο καὶ ἀπώσατο, τοῦ Τυράχ οὐχ ὅπως ἀντεπεξελθεῖν μὴ θαρρήσαντος, ἀλλὰ καὶ καταδύντος εἰς τα παρὰ τῷ Ἰστρω ἔλη καὶ τὰς λίμνας^α (...) *Scylitzes-Cedrenus*. In: *Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1968, s. 312-313.*

²⁶³ Τούτου τοῦ γένους ἀρχὴς ἦν τῷ τότε Τυράχ ὁ τοῦ Κιλτέρ υἱός, εὐγενείας ἦν τῷ ἦκων ἐς τὸ ἀκρότατον, ἀμβλὺς δὲ ἄλλως καὶ τὴν ἡσυχίαν φιλῶν. ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις ἐν τῷ ἔθνει τὴν κλησιν Κεγένης, υἱός τοῦ Βαλτζάρ, τὸ μὲν γένος ἄσημος καὶ σχεδὸν ἀνώνυμος, περὶ δὲ τὰ πολεμικὰ καὶ τὰς στρατηγίας κατὰ τῶν Πατζινάκων τοὺς Ουζοὺς γένος δὲ Οὐζοί, ὑποστὰς ἐτρέψατο καὶ ἀπώσατο, τοῦ Τυράχ οὐχ ὅπως ἀντεπεξελθεῖν μὴ θαρρήσαντος, ἀλλὰ καὶ καταδύντος εἰς τα παρὰ τῷ Ἰστρω ἔλη καὶ τὰς λίμνας^α (...)

vojskem. Byzantský historik nám podává zajímavé informace popisující tvrdé boje uvnitř pečeněžského kmenového svazu. Každopádně Kegen byl nucen ustoupit a jediné východisko bylo přejít na byzantské území. Spolu s nimi přibližně dva kmeny, podle Skylitzy čítajících přibližně 20 000 lidí, zřejmě přehnané číslo. Vzápětí začal s rozhovory se správcem oblasti Michalem, synem Anastasie, aby byl počítán k „přátelům a spojencům“ (φίλοι και συμμαχοί) Římanů.²⁶⁴

Kegen je přijat císařem Konstantinem IX. Monomachem a je mu umožněno setrvat na byzantském území, pokud přijme se svým lidem křesťanské náboženství a bude bránit dunajskou hranici proti nepřítelům říše, v tomto případě hlavně proti Pečeněhům.²⁶⁵ Výměnou za to dostal titul patricie a tři pevnosti (neuvádějí se jména) s velkým územím u Dunaje. Cařihradští vládci postupovali podle tradičního přístupu obrany své hranice: použili jedny „barbary“ proti druhým „barbarům“. Tuto starou římskou praxi známe již z pozdní antiky, jako například různí germánští foederati, jež měli také bránit hranice. V každém případě císař Konstantin IX. získal schopné bojovníky znající myšlení a taktiku svých příbuzných. V rámci dohody byl poslán k jeho lidem mnich Evtimij, jehož úkolem bylo pokřtění nově přichozích obyvatel.

Christianizační pokusy se v 11. století se obracely hlavně k nomádským kmenům, protože to byly jedinými pohané na hranicích Byzance. Úspěchy christianizačního úsilí ovšem nebyly nějak převratné. Kegen je jeden z příkladů úspěšné christianice, byť vzhledem k jeho usazení na byzantské půdě, by dříve či později došlo k jeho (a jeho soukmenovců) christianizaci.²⁶⁶ V roce 1048 proběhlo první masové osídlení Pečeněhů v severním Bulharsku.²⁶⁷

Přijetí křesťanské víry a poddanství vůči byzantskému císaři pochopitelně nezměnilo chování a přístup usedlých Pečeněhů.

„Zajištěn tímto způsobem a zabezpečen proti náhlým útokům, Kegen se připravil na obranu proti nepříteli. Přecházel Istr [Dunaj] někdy s tisíci, jindy s dvěma tisíci lidmi, s větším nebo menším počtem, napadal znenadání Pečeněhy Tyracha a ušetřil jim velmi

---

Scylitzes-Cedrenus. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1968, s. 312-313.

²⁶⁴ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, Долни дунав-гранична зона ..., cit. d., s. 75.

²⁶⁵ВАСИЛЬЕВСКИЙ, Византия и печенеги. cit. d., s. 15.

²⁶⁶IVANOV, Sergej. Byzantské misie aneb je možné udělat z „barbara“ křesťana? Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-87378-45-8, s. 216.

²⁶⁷ЗЛАТАРСКИ, История на българската държава ..., Том 2 cit. d., s. 90.

*mnoho škod a porážek: Pobiljel muže na potkání, ženy a děti bral jako otroky a prodával je Římanům.*²⁶⁸

Kegen a jeho bojovníci se ukázali jako významná síla, jenž byla schopna bránit dunajskou hranici. Je ovšem otázka, co hnalo Kegenem k jeho zuřivým útokům, jestli osobní pohnutky nebo zájmy císaře.

Tyrach se ocitl ve velmi složité situaci, protože nebojoval jenom s Kegenem, ale rovněž s Uzy.²⁶⁹ Nepříjemné situaci se pokusil čelit vyjednáváním s Konstantinopolí. Tyrachovi vyslanci obvinili císaře, že poskytuje útočiště odpadlíkovi, který vede konflikt s národem, jež je spojenec Byzance. Tyrach požadoval, aby byl Kegen držen pod kontrolou, tj. neútočil na něho.²⁷⁰ Požadavky byly provázeny hrozbou války proti Byzanci. O smlouvě, o níž se v textu zmiňuje Ioann Skylitzes nevíme téměř nic. Máme o ní pouze zmínku, aniž by kronikáři uváděli znění jednotlivých bodů.²⁷¹ Můžeme se domnívat o existenci smlouvy po roce 1036, když Pečeněhové utrpěli těžké porážky u Kyjeva i od Uzů, a i v zájmu Byzance byl mír.²⁷² Konstantin IX. Monomach odmítl Tyrachovy požadavky jistě s vědomím války. Následně nařídil Kegenovi a Michalovi (správce měst na Dunaji), aby zajistili obranu dunajských hranic a podávali hlášení o situaci.²⁷³ Tyrach počkal až zamrzne Dunaj a poté na přelomu let 1046 a 1047 zahájil pohyb k byzantskému teritoriu. V pohybu mělo být podle byzantských autorů okolo 800 000 lidí, což je zřejmě přehnané číslo. Kronikáři chtěli ukázat na masovost tohoto kočovného stěhování. Odhady hovoří zhruba do 100 000 lidí, tedy 11 kmenů (Ióannes Skylitzes uvádí před odtržením Kegenem 13 kmenů, poté dva kmeny odpadly a následovaly Kegenem na říšské území). Jistou roli v tomto přesunu sehrál fakt úniku před útoky Uzů. Velká síla hrnoucí se směrem donutila obránce hranice obrátit se k císaři o pomoc, což Konstantin IX. učinil. Neprodleně byly vyslány jednotky. Stratégos Adrianopole Konstantinos Arianites a správce Bulharska Basileios Monach (Mnich) dostali příkaz spěchat na pomoc obráncům říšské hranice.²⁷⁴

---

²⁶⁸Γενόμενος δὲ ἐν τῇ ἀσφαλεῖ καὶ τὰς αἰφνιδίους ἐφόδους ἀσφαλίσάμενος, πρὸς ἄμυναν ἐτρέπετο τοῦ ἐχθροῦ, καὶ περαιούμενος τὸν Ἴστρον νῦν μὲν οὖν χιλίοις, εἶτα οὖν δις χιλίοις καὶ αὖ οὖν πλείοσιν ἢ ἐλάττωσι, καὶ ἐξ ἐφόδου προσπίπτων, τὰ μέγιστα ἐκάκου καὶ ἐλυμαίνεται τοὺς περὶ τὸν Τυράχ Πατρίνακας, ἄνδρας μὲν τοὺς προσπίπτοντας ἀναιῶν, γυναῖκα δὲ καὶ παῖδας ἀνδραποδίζόμενος καὶ πωλῶν τοῖς Ῥωμαίοις. *Scylitzes-Cedrenus*. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XI. София: Българска академия на науките, 1968, s. 314.

²⁶⁹Tamtéž, s. 323.

²⁷⁰ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 51.

²⁷¹ТЪПКОВА-ЗАЙМОВА, *Долни дунав-гранична зона ...*, cit. d., s. 76.

²⁷²PAROŃ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 325.

²⁷³ Tamtéž, s. 325.

²⁷⁴ PAROŃ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 325-326.

Pečeněhové během vpádu, jak měli ve zvyku, drancovali, kudy procházeli. Během drancování našli víno, medovinu, kterou neznali a další potraviny. Bez rozmyslu začali všechno toto konzumovat, což jak líčí Ioánnes Skylitzes způsobilo nějakou epidemii, možná úplavici. Kegen se o tom dozvěděl a přesvědčil velení k útoku. V následné řeži byli Tyrachovi věrní poraženi a Byzantinci mohli slavit velké vítězství nad vetřelci. Beze vší pochybnosti měl na vítězství lví podíl sám Kegen. Tyrach s dalšími členy aristokracie byl zajat.²⁷⁵ Kegen navrhl popravu všech zajatých dospělých mužů, což bylo odmítnuto jako barbarský čin, jež není hoden Byzantinců (Římanů). Patrně měl na mysli popravu pečeněžských aristokratů.²⁷⁶

„Správce Bulharska Basileios Monach odvedl a usídlil tisíce Pečeněhů na pláních Serdiky [dnešní Sofie], Niše [dnes v Srbsku] a v Evzapeli [údolí Ovče pole, dnes v Severní Makedonii], a když je všechny rozptýlil a odňal jim všechny zbraně, aby nemohli kout pikle.“²⁷⁷

V roce 1048 proběhlo první masové osídlení Pečeněhů nejenom v severním Bulharsku, ale také na území dnešního jižního Srbska a Severní Makedonie. Byzanc slavila výrazný úspěch nad svými protivníky, navíc rozhodnutí je usídlit na pustých pláních rovněž mělo v delším horizontu prospět hospodářství říše.²⁷⁸ Tyrach skončil s předními muži poražené armády v Konstantinopoli, kde byl přijat s významnými poctami. Zde přijmul křest, obdržel významné počty a žil v přepychu, odříznut od svých soukmenovců.²⁷⁹

Pečeněhové v této době figurují i jako žoldáci v rámci bojů uvnitř říše. Například i přes smluvní vztahy s centrální mocí je nacházíme ve vojsku vzbouřence Tornikia během jeho vzpoury proti Konstantinu IX. Monomachovi.²⁸⁰

V první polovině 11. století Pečeněhové utrpěli významné ztráty. Uzové, tlačící je z východu, je nutili k přesunu dále na západ, do západních končin černomořských stepí. Dále porážka u Kyjeva roku 1036 výrazně přispěla k jejich výraznému oslabení. Opevnění, budované ruským knížetem Vladimírem a jeho synem Jaroslavem Moudrým, se ukázalo být velmi účinnou překážkou k útokům na Kyjevskou Rus. Z toho důvodu nám dává logické zdůvodnění, proč v následujících letech útočili na oslabenou dunajskou hranici.

---

²⁷⁵ ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 20-21.

²⁷⁶ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 90.

²⁷⁷ ὁ τῆς Βουλγαρίας παραλαβὼν ἄρχων Βασίλειος ὁ Μοναχὸς ἐγκαθιδρύει ἀνά τε τὰς πεδιάδας τῆς Σαρδικῆς, τῆς Ναῖσοῦ καὶ Σὺτζαπέλου διασπείρας πάντας καὶ πᾶν ὄπλον ἀγελόμενος διὰ τὸ ἀωεπιβόλευτον.

²⁷⁸ ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава ...*, Том 2 cit. d., s. 90.

²⁷⁹ IVANOV, Sergej. *Byzantské misie ...*, cit. d., s. 216.

²⁸⁰ ТЪПКОВА-ЗАЙМОВА, *Долни дунав-гранична зона ...*, cit. d., s. 77.

Usazení množství Pečeněhů na říšské půdě se brzy obrátilo proti samotné říši. V této době docházelo k útokům Seldžuků pod vedením Togrul-bega, dalšího nepřítele útočícího na východní hranici říše. Nebezpečná situace vyžadovala poslat armádu na východ, a tak se také stalo. Do armády byli začleněni Pečeněhové, s kterými bylo počítáno jako s efektivní vojenskou silou, jež zcela jistě zvrátí situaci.²⁸¹ Následující události měly ukázat, jak se Byzantinci mýlili. Dlouhé tažení, na daleký východ z evropských provincií až k daleké Arménii, postupně nahloďovalo pečeněžské bojovníky a situace by bystřejšího pozorovatele vedla k obavám, ale Byzantinci oplývající sebevědomím a pocitem vlastní nadřazenosti, tolik vlastní velkým kulturám, nepočítali s tím, že by Pečeněhové odmítali „dar“ stát se Byzantinci (Římany) a zahodit svou „divošskou kulturu.“ Hlavním problémem byla nucená změna na usedlé zemědělské obyvatelstvo, což jistě muselo novým pečeněžským poddaným velmi vadit, taková kulturní změna, jež s tím šla ruku v ruce, byla dlouhá záležitost. Snaha zajistit pečeněžskou elitu různými dary a pocty nestačila.²⁸² Navíc byzantské velení udělalo ještě tu chybu, že poslalo jednotky ve velkých masách, a ne smíšené s „řeckými“ oddíly.²⁸³ Dejme ještě slovo Michalovi Psellovi o důvěryhodnosti Pečeněhů píše Michal Psellos následující

„Všechn ten národ je hrozný a myslí úskočné; nezadrží je ani přátelské smlouvy, ani nezachovávají přísahy učiněné při obětech, neboť nectí nic božského, abych neřekl Boha; myslí, že se všecko děje přirozeně samo sebou a smrt pokládají za konec všeho bytí. Proto uzavírají snadno smlouvy a když se jim chce bojovat, hned úmluvy ruší. Jsou-li přemoženi, dovolávají se nového přátelství, zvítězili však v boji, některé z nepřátel zabíjejí, jiných užívají ke skvělému obchodu a za bohaté žádají mnoho; nedostanou-li tolik, zabijí je.“²⁸⁴

Tolik o věrolomnosti Pečeněhů, byť podobně se takto byzantští autoři vyjadřovali o téměř všech „barbarech“. Byzantský historik zamlčuje přístup samotných Byzantinců, u nichž porušování dohod rovněž nebylo nic neobvyklého, pokud to posloužilo jejich zájmům.

Vypuklá vzpoura pečeněžských vojáků díky jejich úspěšnému návratu na evropskou půdu postupně zasáhla osídlené pečeněžské obyvatelstvo na Balkáně, znamenala velkou

---

²⁸¹ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 22.

²⁸²PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 335.

²⁸³ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 20-21.

²⁸⁴Τοῦτο τὸ γένος δεινοὶ ξύμπαντες καὶ τὰς γνώμας ὑποκαθήμενοι· οὔτε δὲ συνθηκαὶ τούτους φιλίας ἐπέχουσιν, οὔτε κατὰ τῶν θυμάτων ὁμόσαντες τοῖς ὄρκοις ἐμμένουσιν, ἐπεὶ μηδὲ τι θεῖον σεβάζονται, ἵνα μὴ λέγω Θεόν, ἀλλ' αὐτόματα τούτοις πάντα συνέστηκε, καὶ τὴν τελευταίην πέρας συμπάσης ὑπάρξεως οἴονται· διὰ ταῦτα ῥᾶστά τε σπένδονται, καὶ πολεμεῖν δεῖσαν, εὐθὺς ἠθετῆ κασι τὰς σπονδὰς· κἂν ἔλθῃ ἐν τῷ πολέμῳ, οἱ δὲ πάλιν δευτέρως ἐπικαλοῦνται φιλίας, εἰ δὲ μαχόμενοι ἔλωσι, τοὺς μὲν ἀναιροῦσι, τῶν δὲ λαμπρὰν πεποιήνται ἀγορὰν, καὶ τιμῶσι πολλοῦ τοὺς εὐδαίμονας, ἦν δὲ μὴ ταῦτα λάβωσιν, ἀποκτείνουσι. Michal Psellos. *Chronografie*, cit. d., s. 216.

výzvu pro byzantskou armádu a jejímu potlačení podřídili téměř vše.²⁸⁵ Z důvodu úspory místa zde nebudu líčit podrobný průběh povstání, postupně se proměňujícího v regulérní válku s kočovnými kmeny mající podobu jako v předchozích případech. Válka skončila třicetiletým mírem uzavřeném roku 1053, kterým Byzantinci v podstatě přestali kontrolovat území na sever od Staré planiny.²⁸⁶ Válka ve svých důsledcích znamenala velké ponížení říše a vedla k vzniku jakéhosi kočovnického státu hned u bran Byzance, což představovalo pro Konstantinopol velký bezpečnostní problém. Na tomto debaklu měl jistý podíl i samotný císař Konstantin IX. Monomach, který svým neuváženým přístupem přispěl k sjednocení rozhádaných Pečeněhů.²⁸⁷ Do roku 1059 nemáme žádnou zprávu, jež by se týkala Pečeněhů, avšak bylo jen otázkou času, kdy propuknou další boje.

3.4.1. Tažení Izáka I. Komnénos proti Pečeněhům

Roku 1057 dosedl na císařský trůn Izák I. Komnénos (1057–1059), první představitel významného rodu Komnénů.

Michal Psellos píše: „[Izák I.] *Komnénos, muž ve všem rázně činný, převzav vládu, ihned se sám všeho chopí a od samého počátku vede státní správu. Neboť když navečer přišel do paláce, dal se ihned do pořádání věcí vojenských a občanských, dříve než ze sebe strásl prach válečný, než se převlékl a než přikázal nazítří připravit lázeň a jako člověk, který ze širokého moře za veliké bouře stěží, ale přitom šťastně doplave do přístavu, dříve než vyplil mořskou vodu a nabral dechu, hned se dá do pořádání věcí vojenských i občanských a stráví zbytek dne a celou noc vladařskými starostmi.*“²⁸⁸

V jeho osobě získala říše schopného vojáka a zodpovědného státníka, jenž by říši provedl chmurnými časy. Roku 1059 říši vyvstal na obzoru nový nepřítel – Uherské království. Král Ondřej I. (1046–1061) porušil mírovou smlouvu s Byzancí a vytáhl se svým vojskem do jihovýchodní Evropy, konkrétně do severozápadních bulharských zemí.²⁸⁹

²⁸⁵ТЪПКОВА-ЗАЙМОВА, *Долни дунав-гранична зона ...*, cit. d., s. 78-79.

²⁸⁶ТЪПКОВА-ЗАЙМОВА, *Долни дунав-гранична зона ...*, cit. d., s.80.

²⁸⁷PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 341.

²⁸⁸Περὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κομνηνοῦ. Παραλαβὼν δὲ τὴν βασιλείαν ὁ Κομνηνός, ἀνὴρ ἐν πᾶσι δραστήριος, τῶν ὅλων εὐθὺς γίνεταί καὶ τῶν τῆς βασιλείας πραγμάτων ἐξ αὐτῆς γραμμῆς ἄρχεται· ἐσπέρας γὰρ εἰσεληλυθὼς εἰς τὰ βασίλεια, πρὶν ἢ τὸν ἐκ τῆς μάχης κονιορτὸν ἀποσεΐσασθαι καὶ στολὴν μεταλλάξαι, καὶ ἐς αὐριον παραγγεῖλαι καθάρσια, καὶ ὡσπερ ἐκ πελάγους καὶ χειμῶνος πολλοῦ ἀγαπητῶς ἄμα καὶ αἰσίως εἰς λιμένας ἀπονηξάμενος, πρὸ τοῦ τὴν θαλαττίαν ἀποπτύσαι ἄλμην καὶ τὸ πνεῦμα συλλέξασθαι, εὐθὺς καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς καὶ τοῖς πολιτικοῖς διαιτᾶ πράγμασι, τὸ τε τῆς ἡμέρας ἔτι ἐλλειποῦς καὶ πᾶσαν νύκτα ἐς φροντίδας καταναλώσας. Michal Psellos. *Chronografie*, cit. d., s. 216.

²⁸⁹ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава ...*, Том 2 cit. d., s. 110-111.

Ióann Skylitza píše: „*Poněvadž Uhrové porušili mír s Římany a Pačinakité vylezli z děr, ve kterých se skrývali, a pustošili okolní země, císař [Izák I. Komnénos] se připravil na tažení a táhnul k Triadici [Serdika, dn. Sofie] s celým svým vojskem.*“²⁹⁰

Císař Izák I. zahájil mohutné tažení proti uherskému králi, s nímž se setkal u Sredecu, tj. u dnešního hlavního města Sofie v západním Bulharsku. K boji nakonec nedošlo a byla obnovena mírová smlouva.²⁹¹

Konflikt s Uherskem byl sice zažehnán, ale klid zbraní nenastal, neboť uherského tažení využili Pečeněhové, jak uvádí učenec Skylitza.

O tažení Izáka I. Komnéna líčí i Michal Psellos: „*Takovým tedy mužem jako nástupcem poctil císař nebožtíka patriarchu, když zarazil podniky barbarů na východě, což mu nečinilo nijakých obtíží, a s celým svým vojskem táhne proti barbarům na západě, kteří se v dávných dobách nazývali Mysové [řeč je o Pečenězích] a potom byli pojmenováni tak, jak se jim říká teď. Bydlí v krajích, které Ister [Dunaj] odděluje od římské říše; vytáhli najednou a nastěhovali se do naší říše. Příčinou, že se vystěhovali, byl národ Getů, který s nimi hraničil, v jejich zemi loupil a plnil, a který je donutil k přeložení svých sídel. Proto, když Ister jednou zamrzl, přešli přes něj jako po pevné zemi a přestěhovali se k nám a celý národ se usadil, nám na obtíž, v našich pohraničních krajích a neudrželi se, aby zachovali klid a sousedy své neznepokojovali.*“²⁹²

Byzantský kronikář nám potvrzuje výše vyřčené teze. Na migraci Pečeněhů na západ měl značný vliv tlak Getů, tj. Uzů, kteří zabrali jejich území v černomořských stepích, čímž Pečeněhové ztratili dominanci v této oblasti.²⁹³ Následně líčí přechod Pečeněhů po zamrzlém Dunaji, což měl jistě na mysli Tyracha a jeho Pečeněhy. Z autorova textu jasně vyplývá, že hranice sousedili přímo s Byzancí, což měl jistě na mysli výše zmíněnou vzpouru, jenž vyústila ve třicetiletý mír.

---

²⁹⁰ Τῶν Ουγγρων τὴν πρὸς Ῥωμαίους εἰρήνην διαλυσάντων, καὶ τῶν Πατζινάκων δὲ ἐξερπυσάντων τῶν φωλεῶν οἷς ἐνεκρύβησαν, καὶ τὴν παρακειμένην χώραν σινόντων, τὰ πρὸς τὴν ἐκστρατεῖαν ἐξαρτύσας ὁ βασιλεὺς ἔξεισι πασίρρωμος εἰς Τριάδιτζαν. *Scylitzes-Cedrenus*. In: Извори за българската история. *Fontes graeci historiae bulgaricae*. Том XI. София: Българска академия на науките, 1968, s. 329.

²⁹¹ ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава ...*, Том 2 *cit. d.*, s. 111.

²⁹² Τοιοῦτω τοιγαροῦν ἀνδρὶ τὸν ἀπεληλυθότα τιμήσας ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ τοὺς ἐφούς βαρβάρους τῶν ἐπιχειρημάτων ἀνεῖρξε, καὶ τοῦτο δὴ ἀπραγμονέστατον αὐτῷ ἐγεγόνει τὸ τμῆμα, πανστρατιᾷ ἐπὶ τοὺς ἐσπερίους χωρεῖ, οὓς Μυσοὺς μὲν ὁ πάλαι χρόνος ἠνόμαζεν, εἶτα δὲ εἰς ὃ λέγονται μετωνομάσθησαν· νεμόμενοι δὲ ὁπόσα ὁ Ἴστρος πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων διορίζει ἡγεμονίαν, ἀθρόον τε ἀπανέστησαν καὶ πρὸς τὴν ἡμεδαπὴν γῆν μετωκίσθησαν· αἰτία δὲ αὐτοῖς τῆς ἀπαναστάσεως τὸ τῶν Γετῶν ἔθνος, ὁμορῶντες μὲν ἐκεῖνοις, ληστεύοντες δὲ τούτους καὶ ληϊζόμενοι, καὶ πρὸς τὴν μετοικεσίαν ἐκβιαζόμενοι· διὰ ταῦτα ἀποκρυσταλλωθέντι ποτὲ τῷ Ἴστροφ ὡσπερ ἡπείρω χρησάμενοι, ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς μετανίστανται, ὅλον ἔθνος τοῖς ἡμετέροις ἐπιφορτισθέντες ὀρίοις, καὶ οὐκ ἔχοντες οὐθ' ὅπως ἂν ἡρεμήσαιεν, οὐθ' ὅπως τοὺς οἷς προσήγγισαν μὴ ὀχλήσαιεν. Michal Psellos. *Chronografie*, *cit. d.*, s. 216.

²⁹³ КАРПОВ, *Ярослав Мудрый*, s. 297.

3.4.2. Vojenství Pečeněhů (a vůbec turkických kočovníků)

Michal Psellos dále pokračuje: „*Válka proti nim je obtížnější než proti jiným národům a vítězství nad nimi je nesnadnější, ačkoli nejsou silného těla a odvážné mysli. Neberou na sebe ani krunýře, nepřipínají si holeně, ani si hlavu nechrání přilbou, v ruce nemají nijakých štítů, ani podlouhlých tak zvaných argolských, ani štítu kulatých, ale neopásávají se ani mečem; jen kopí drží v ruku, neboť mají k ochraně jen tuto jedinou zbraň. Nejsou rozděleni na oddíly a také je nevede do boje nijaké válečné umění; neznají válečného šiku, ani levého ani pravého křídla, nestavějí si kolové hradby, neznají ani příkopu kolem, nýbrž všichni zároveň, bez pořádku mezi sebou smíšení a posílení opovrhováním životem, vrhají se s velikým křikem na nepřátelský šik. A když jej odrazí, vrhají se s velikým křikem na nepřátelský šik. A když jej odrazí, vrhají se na nepřátele jako řítící se hradby a pronásledují je a bez milosti je pobíjejí. Vydrží-li nepřátelský šik útok a neroztrhnou-li se nárazem barbarů pevně semknuté řady, obracejí se ihned zpět a snaží se spasiti se útekem; neutíkají však v pořádku, nýbrž rozptýleně všemi směry, jeden se vrhne do řeky a zachrání se plovaje nebo utone stržen jsa vírem, jiný vnikne do hustého lesa a unikne zraku pronásledovatelů, a jiný se zase skryje jinak. A když se všichni takto rozptýlili, zase se z nenadání všichni sběhnou dohromady, jeden z hory, druhý z úžlabí, třetí z řek a každý odjinud. Mají-li potřebu pítí a přijdou-li k vodě, ať k prameni nebo k řece, vrhnou se na ni a chlemtají ji; nenajdou-li vody, seskočí z koně, pustí mu žilou otevřenou železem a uhasí tak svou žízeň pijíce krev místo vody. Potom rozsekají nejtučnějšího koně, zapálí dříví, které najdou, opečou trochu rozsekané údy koně a hltají je ještě krvavé. Když se tak posilnili, vracejí se do svých dřívějších chýší, skrývají se v hlubokých roklích a užívají příkrých svahů jako hradeb.*“²⁹⁴

²⁹⁴Εἰσὶ δὲ καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἔθνῶν δῦσμαχοὶ τε καὶ δυσπολέμητοι, οὔτε γενναῖοι τοῖς σώμασιν ὄντες, οὔτε τὴν ψυχὴν θαρραλέοι· ἄλλ' οὐδὲ θώρακας ἀμφιέννυται, οὐδὲ κνημίδας περικείμενται, οὐδὲ λόφων τισὶ τὰς κεφαλὰς κατασφαλίζονται· ἀσπίς δὲ αὐτοῖς οὐδ' ἦτισοῦν ἐν χερσίν, οὔτ' ἐπιμήκης ὅποιας δὴ φασὶ τὰς Ἀργολικὰς, οὔτε περιφερῆς, ἄλλ' οὐδὲ ξίφη περιζώννυνται, δόρατα δὲ μόνον ἐναγκαλιζόμενοι, τοῦτο δὴ μόνον τὸ ὄπλον πρόβλημα ἔχουσιν. Οὐ διαίρουσιν δὲ κατὰ λόχους, οὐδέ τις αὐτοὺς ἐπι στήμη στρατηγικὴ προάγει εἰς πόλεμον, οὐδ' ἴσασι μετώπου τάξιν, οὐκ εὐώνυμον κέρας, οὐ δεξιόν, ἄλλ' οὐδὲ χάρακας ἑαυτοῖς πηγνύνται, οὐδὲ τὴν πέριξ διορυχὴν ἴσασι, ἄλλ' ὁμοῦ φύρδην συμπλακέντες ἀλλήλοις καὶ τῇ πρὸς τὸ ζῆν ἀπογνώσει ῥωσθέντες, μέγα τε ὀλολύζουσι καὶ οὕτω τοῖς ἀντιτεταγμένοις ἐμπίπτουσι· κὰν μὲν ἀπόσωσιν, οἷα πύργοι ἐπιρραγέντες αὐτοὺς ἀφειδῶς ἐπόμενοι κατασφάττουσιν, εἰ δὲ ἡ πολεμία φάλαγξ ἀντίσχη τὴν ἔφοδον καὶ οὐ ῥαγῆ ἐν ταῖς τῶν βαρβάρων ἐμπτώσεσιν ὁ συνασπισμὸς, οἱ δὲ αὐτίκα στραφέντες φυγῆ τὴν σωτηρίαν διώκουσι· φεύγουσι δὲ οὐ τεταγμένως, ἀλλ' ἄλλοις ἄλλος ἄλλοθι διασκεδασθέντες· ὁ μὲν τις εἰς ποταμὸν ἑαυτὸν ὥσας ἢ ἀπενή ξατο, ἢ κατέδου ταῖς δίναις περιελιχθεὶς, ὁ δὲ εἰς ὕλην βαθεῖαν ἐμβεβηκῶς τοὺς τῶν διωκόντων ἐκπέφευγεν ὀφθαλμοὺς, καὶ ἄλλος ἄλλως· καὶ σύμπαντες ἅμα διασπαρέντες, εἴτ' αὐθις εἰς ταῦτό, ὁ μὲν ἐξ ὄρους, ὁ δὲ ἐκ φάραγος, ὁ δὲ τις ἐκ ποταμῶν, καὶ ἄλλος ἄλλοθεν ἀπροόπτως συνθέουσι. Δεῖσαν δὲ αὐτοῖς πιεῖν, εἰ μὲν ἐντύχοιεν ὕδασιν ἢ πηγαίους ἢ ποταμίους, λάπθοιεν αὐτίκα ἐπεισπεσόντες, εἰ δ' οὖν, τοῦ ἵππου ἕκαστος ἀποβάς ἐξαιματοῦσι τοῦτους, σιδήρω τὰς φλέβας ἀναστομώσαντες, καὶ τὴν δίψαν οὕτως ἰῶνται, ὥς ὕδατι τῷ αἵματι χρώμενοι· εἶτα δὴ καὶ τὸν πίοτατον τῶν ἵππων ἀνατεμόντες, καὶ τὴν εὐρημένην ἀνακαύσαντες ὕλην, αὐτοῦ που τὰ ἐντετημένα τοῦ

Vzdělaný Psellos nám podává zajímavé informace ohledně vojenství Pečeněhů. Ve stepních kulturách byl každý muž v podstatě bojovníkem. Boj byl součástí etického kodexu. Mladí muži si své jméno vysloužili buď úspěchem v boji, nebo při lovu. Právě to je patrně jeden z důvodů, proč se vydávali na loupeživé nájezdy. Cílem nebylo jenom získat kořist, ale také hrdinstvím v boji prokázat svoji hodnotu ve stepní společnosti.²⁹⁵ Není překvapení, že hlavní roli ve vojenství kočovných etnik hrála jízda. Válečníci stepních národů, včetně Pečeněhů, se prakticky narodili v sedle a byli vychováváni jako efektivní lovci a pastevcí na koních, byli zvyklí na útrapy euroasijských stepí, čelili extrémním povětrnostním podmínkám a postrádali luxus, bohatou stravu a měkké matrace jako v případě usedlého života.²⁹⁶ Drsný životní styl formoval odolné bojovníky, jenž vydrželi daleko větší fyzickou zátěž než jejich „civilizovaní“ protivníci.

V souvislosti s tím je zajímavá informace uváděna M. Psellem, že „*nejdou silného těla a odvážné mysli*“. To je velmi zajímavá informace, protože je v rozporu s jinými autory, tvrdícími pravý opak. Například byzantská princezna Anna Komnena tvrdí toto: „*Vždyť válečné umění a uspořádání šiku mají v krvi*.“²⁹⁷ Z tohoto úryvku se nezdá, že by se jednalo o neorganizované stádo. Statečnost Pečeněhů vyzdvihuje arabský učenec al-Mas'údí: „*(...) třetí se nazývá Badžanak a je ze všech nejstatečnější (...)*“²⁹⁸ Těžko soudit proč je Psellova charakteristika v rozporu s ostatními autory. Mohla v tom být osobní animozita vůči nim? Vždyť máme dokonce slova obdivu k vojenství barbarů, jako například Jan Efeský, který s určitou dávkou obdivu napsal o Slovanech, že se “naučili vést válku lépe než samotní Římané.“ Zcela jistě tento raně byzantský autor shlížel svrchu na tyto slovanské barbary, přesto ale dokázal projevit jistou dávkou obdivu.²⁹⁹ Možná odpověď na tuto otázku vězí v průběhu tažení Izáka I. proti nim.

„Císař Izák ujav se vypuzení toho kmene z území římského, vydá se se silným vojskem proti nim. Nedůvěřuje příliš nepřátelům, rozptýleným a změnivším své úmysly, a táhne s vojskem na nejsilnější část jejich vojska, proti níž je boj těžký a kterou je nsnadno přemoci.

ἵππου μέλη βραχύ τι διαθερμάναντες μετὰ τοῦ λύθρου λαφύσσοισι, καὶ οὕτως ἑαυτοὺς ἀναλαβόντες ἐπὶ τὰς πρώτας ἵενται καλιάς· καὶ ἐμφωλεύουσιν ὥσπερ ὄφεις φάραγξι βαθείαις καὶ κρημοῖς ἀποτόμοις, ὁπόσα τείχῃσι χρώμενοι. Michal Psellos. *Chronografie*, cit. d., s. 215-216.

²⁹⁵ CAREY, Brian – ALLFREE, Joshua – CAIRNS, John. *Road to Manzikert: Byzantine and Islamic warfare 527-1071*. South Yorkshire: Pen and Sword, 2012. ISBN 978-1-84884-215-1, s. 111.

²⁹⁶ CAREY, – ALLFREE, – CAIRNS, *Road to Manzikert ...*, cit. d., s. 111.

²⁹⁷ ἐκ φυσικῆς ἐπιστήμης πολεμεῖν εἰδότες καὶ κατὰ φάλαγγα ἴστασθαι. *Anna Komnena*. Paměti byzantské princezny, cit. d., s. 208.

²⁹⁸ al-Mas'údí, *Rýžoviště zlata a doly drahokamů*, cit. d., s. 171.

²⁹⁹ RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 27.

Když se k nim přiblížil, nahnal jim strach, sám svou osobou i svým vojskem; netroufali si ani na něj pohleděti, jako by vládl blesky, a když spatřili pevně sevřený nerozborný šik vojska, sami se rozptýlili na rozličné strany a pak se odtamtud hnali po částech útokem a s velikým řevem udeřili na nerozborný šik. Když pak nemohli naše vojsko přemoci ani lstí, číhající v záloze, ani se proti němu postaviti v otevřeném boji, ohlásili boj na třetí den a téhož dne tam nechali stany a ty, kteří nemohli utíkat, starce a malé děti, a rozprchli se do neschůdných končin. Když císař, jak bylo smluveno, třetího dne postupoval s pevně seřazeným šikem, z barbarů však nebylo nikoho viděti, neuznal za dobré táhnouti za nimi obávaje se skrytých záloh a také proto, že měli náskok, že měli náskok, když utekli již před třemi dny. Zničiv jejich stany a vzav s sebou kořist, kterou tam našel, vrátil se nesa znamení vítězství. Ale návrat jeho nebyl šťastný, neboť vojsko bylo náhle stiženo hroznou bouří; pozbyl mnoho vojska, ale přece se vrátil do města maje hlavu ovinutou vítězným věncem.³⁰⁰

Líčené tažení bylo sice vítězné, ale obešlo se bez generální bitvy, v níž by se projevila převaha jedněch nebo druhých. Pečeněhové ustoupili, což je možná důvod, proč, M. Psellos napsal, že „nejsou odvážné mysli“. Na druhou stranu nesmíme význam této vojenské výpravy srážet.³⁰¹ Tím, že postoupil za Starou planinu, vytvořil do budoucna možné obnovení svrchovanosti nad celým ztraceným územím. Právě po tomto úspěšném tažení bylo roku 1059 zřízeno thema Paristrion, což znamenalo opětovné uchycení na Dunaji, byť rozhodně neobnovili svrchovanost nad celým územím na sever od pohoří Stará planina.³⁰² Do čela získaných dunajských oblastí dosadil magistra Basileia Apokapa a Nikefora Botaniata, budoucího císaře. Právě po tomto úspěšném tažení bylo roku 1059 zřízeno thema Paristrion. V jehož čele jako první stanul tehdy nejlepší byzantský vojevůdce Roman Diogen, syn dříve

---

³⁰⁰Τοῦτο δὴ τὸ γένος ἀπελάσαι τῶν Ῥωμαϊκῶν ὄρων ἐπιχειρήσας ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος, ἐπ' αὐτοὺς σὺν καρτερᾷ τῇ φάλαγγι ἵεται· καὶ διαιρεθεῖσι μὲν καὶ ἕτερο γνῶμοσι γεγονόσιν οὐ πᾶν πιστεύει, ἐπὶ δὲ τὸ καρτερώτα τὸν αὐτῶν μέρος καὶ δύσμαχον ὁμοῦ καὶ δυσανάλωτον ἄγει τὴν στρατιάν, καὶ δὴ πλησιάσας αὐτοῖς ἑαυτῷ τε καὶ τῷ στρατοπέδῳ κατέπληξε· πρὸς μὲν γὰρ τὸν οἶα δὴ κεραυνο φόρον ἀντωπεῖν οὐκ ἐτόλμων, τοῦ δὲ στρατοπέδου τὸν ἀρραγῆ συνασπισμὸν βλέποντες αὐτοὶ διελύοντο· ὅθεν καὶ κατὰ μέρη προσβάλλοντες καὶ ἐπαυρούμενοι ταῖς φωναῖς ἀρραγεστέροις αὐτοῖς ἐνετύγχανον· ὡς δ' οὖν οὐκ εἶχον, οὔτε λοχήσαντες τούτους ἐλεῖν, οὔτε μὴν εἰς τοῦμφανὲς παρατάξασθαι, πόλεμον ἐς τρίτην αὐτοῖς ἀπαγγείλαντες, αὐθημερὸν τὰς σκηνὰς ἀφέντες καὶ ὁπόσοις οὐκ ἐξήρκει φυγεῖν γέρουσί τε καὶ βρέφειν, ἀνὰ τοὺς δυσβάτους τόπους διεσκεδάσθησαν. Ὡς δὲ κατὰ τὰ ξυγκείμενα ὁ μὲν βασιλεὺς συντεταγμένην ἔχων ἐξῆλθε τὴν φάλαγγα, τῶν δὲ βαρβάρων οὐδεὶς ἐωρᾶτο, ἔπεσθαι μὲν ἐκείνοις κατόπιν οὐκ ἐδοκίμασε, λόχους τε ἀφανεῖς δεδιῶς καὶ ὅτι πρότριτα προὔλαβον τὴν φυγὴν, τὰς δὲ σκηνὰς αὐτοῖς κατασκάψας καὶ τὴν εὐρημέ νην λείαν ἀπαγαγὼν, τροπαιοφόρος ἐπάνεισιν. Οὐ δεξιᾷ δὲ τῇ ἐπαναζεύξει χρησάμενος, χειμῶνος ἀθρόον τῷ στρατοπέδῳ ἐξαφθέντος δεινοῦ, πολλοὺς μὲν ἀποβάλλει τῆς στρατιᾶς, ἐπάνεισι δ' οὖν ὁμῶς τῇ Πόλει, στέμμασιν ἀριστείοις ἀναδεδεμένους τὴν κεφαλῆν. Michal Psellos. *Chronografie*, cit. d., s. 216.

³⁰¹ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 32.

³⁰²ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава ...*, Том 2 cit. d., s. 112-113.

zmíněného Konstantina Diogena, jenž se měl o pár desetiletí později neslavně zapsat nejenom do byzantských dějin.³⁰³

Izák I. Komnénos v prosinci roku 1059 za nejasných okolností abdikuje a uchyluje se do kláštera. Císařem se stal Konstantin X. (1059-1067), pocházející z významného rodu Duků.³⁰⁴ Za jeho vlády došlo k nájezdům dalších turkických kočovníků – Uzů. Konstantiós X. se snažil ozdravit státní finance, a proto osekával výdaje na armádu, čímž rozhodně nepřispíval k ochraně říše. Rovněž za pomoci peněz se snažil odvracet případné útočníky. Byl tedy pravým opakem svého předchůdce.³⁰⁵ Ostatně jeho starostlivost ohledně financí komentoval i Michal Psellos: *Viděl, že říše, kterou přejal, je v úzkých, neboť všecko její bohatství bylo vyčerpáno, a stal se pro říši dobrým hospodářem držícím se střední cesty; nepočíнал si nerozumně ve výdajích, ani neklidil, abych tak řekl, co sám nesil, a nashromažďoval, co sám nerozházel, ale sám napřed opatřiv prostředky k svým podnikům, bral z výtěžku svých vlastních prací, pročež císařské pokladnice nenaplnil vrchovatě ani po okraj, nýbrž jen do polovice. Byl velmi zbožný jako žádný z ostatních císařů a v tom je všecky předčil, války skončil často bez obtíží šťastně a hlavu si ověnil vítěznými věnci.*³⁰⁶

Stručně řečeno, stojí před námi starostlivý hospodář, nikoliv voják.

3.4.3. Vpád Uzů

Neuplynulo mnoho let od tažení proti Pečeněhům a na obzoru se objevili další nájezdníci, tentokrát Uzové.

„Východní země a stejně tak západní země, byly v tak špatné situaci kvůli malému počtu vojáků a kvůli špatnému zacházení s nimi. Když kmen Uzů přešel celou Dunaj (Uzové jsou skytský kmen, kterému Pačinakitě dávají přednost před ostatními skytskými kmeny, i kvůli jejich původu a kvůli jejich počtu). Velitelé dunajských měst (magistr Nikefóros Botaneiatés a Basileios Apokapes) se pokoušeli přehradit jim cestu, avšak neúspěšně. Barbari, kteří s nimi svedli bitvu, porazili jejich vojska i odvedli do zajetí dva výše zmíněné muže, poté přešli Dunaj a vyplenili celou zemi, která je obklopovala. Jak říkají ti, kteří mohli nosit zbraň,

---

³⁰³ВАСИЛЪВЕСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 32.

³⁰⁴ZÁSTĚROVÁ et. al., *Dějiny Byzance*, cit. d., s. 239.

³⁰⁵Tamtéž, s. 239.

³⁰⁶Τὴν δὲ βασιλείαν ἐν στενῷ ἀπειλημένῃν ὁρῶν, πάντων αὐτῆ τῶν χρημάτων ἐξαντληθέντων, χρηματιστῆς ταύτη μέσος ἐγένετο, οὔτε ἀπειροκάλως τοῖς ἀναλώμασι χρώμενος, οὔτε θερίζων, ἴν' οὔτως ἐρῶ, ὅσα μὴ αὐτὸς ἔσπειρεν, ἢ συνάγων ὅσα μὴ διεσκόρπισεν, ἀλλ' αὐτὸς πρό τερον ἀφορμᾶς καταβάλλον οὔτως τῶν οἰκείων πόνων ἀπ ἔλαβεν· ὅθεν οὐ πλήρεις μὲν, οὐδ' ἐπιχειλεῖς, ἡμιδεεῖς δὲ τοὺς βασιλείους θησαυροὺς ἐποιήσατο. Εὐσεβέστατος δὲ εἶπερ τις ἄλλος βασιλέων γενόμενος, κἂν τοῦτω τῷ μέρει πάντας ὑπερβαλλόμενος, πολέμους τε πολλάκις ἀπραγμα τεύτους κατώρθωσε καὶ ἀριστεῖοις στεφάνοις τὴν κεφαλὴν ἀνεδήσατο. Michal Psellos. *Chronografie*, cit. d., s. 216.

šedesát tisíc lidí. Obracejíte se odtamtud, pleníce Makedonii a dostali se až do Hellady [Řecka]. Tohle způsobilo nespokojenost císaře, ačkoliv on otálel a oddaloval shromáždění vojsk, aby neutratil nějaké peníze. Říkal, že kmeny [Uzů] jsou neporazitelné. Poslal posly k jejich vůdcům a pokoušel se uzavřít mír s barbary za pomoci darů. Protože všichni zjevně haněli císaře, že kvůli skrblictví nevytáhne proti barbarům, vylezl z hlavního města a rozbil stan u [pevnosti] Choirovakchu, když s sebou vedl, jak říkají, ne více než sto padesát se záměrem shromáždit vojska. V této době mu bylo oznámeno neštěstí, které zasáhlo toto plémě. Protože bylo napadeno morem, jenž mu přinesl nezměrné utrpení. A Pačinakité a nacházející se okolo Bulhaři napadali vysílené nemocí a úplně je zničili. Jen jejich vůdci s několika dalšími uspěli v přechodu Dunaje. Všechno tohle se stalo pod vedením božské moci. Naprosto zoufalý císař se totiž uchýlil k Bohu, se slzami a duševní pokorou ho prosil a dovolával se jeho podpory.

Tohle se stalo šestého roku vlády tohoto císaře. [Konstantin X. Dukas]. Předtím dvacátého třetího září proběhlo velké zemětřesení, které na mnoha místech zbořilo chrámy a domy.³⁰⁷

Uzové pod tlakem turkických Kumánů vpadli na byzantské území a zanechali po sobě spoušť. Vpád musel být opravdu zdrcující, ovšem jak se ukáže, mělo to být pouze epizodou a hlavním nástupcem po Pečenězích měli být Kumáni. Co se týče data vpádu, tak se badatelé rozcházejí, část se přiklání k roku 1064 a část k roku 1065. Počty nájezdníků jsou zcela jistě

---

³⁰⁷Καὶ τὰ μὲν πρὸς ἀνίσχοντα ἤλιον οὕτως εἶχον κακῶς, τὰ δ' ἐσπέρια καὶ ταῦτα κακῶς ἔπασχε διὰ στρατιωτῶν καὶ σπάνιν ἀχρεϊότητα. τοῦ γὰρ τῶν Οὐζῶν ἔθνος (Σκύθαι δὲ τοῦτό ἐστι τῶν Πατζινάκων καὶ κατὰ γένους ὑπεροχὴν καὶ κατὰ πλήθους ὑπερβολὴν παρὰ τοῖς Σκυθικοῖς προτιμώμενον ἔθνεσι) τὸν Ἰστρον παγγενῆ διαβαίνοντος, ἐπειράθησαν μὲν οἱ τῶν παριστρίων πόλεων ἄρχοντες (ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ μάγιστρος Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης καὶ ὁ μάγιστρος Βασίλειος ὁ Ἀποκάπης) ἀπεῖρξαι αὐτοῖς τὴν διάβασιν, οὐ μὲντοι γε ἠδυνήθησαν. ἀλλὰ συμμίξαν σφίσι τὸ βάρβαρον τὴν τε συνοῦσαν αὐτοῖς κατηγωνίσαστο στρατιὰν καὶ τοὺς εἰρημένους ἄνδρας καὶ ἄμφω δορυαλώτους ἀπήγαγον καὶ διαβάντες τὸν Δάνουβιν τὴν περὶ αὐτὸν χώραν ἐπλήρωσαν ἅπασαν. ἦσαν γάρ, ὡς λόγος, ὑπὲρ ἑξήκοντα χιλιάδας οἱ αἴρειν ὄπλα δυνάμενοι" ὅθεν ὀρμώμενοι τὴν τε Μακεδονίαν ἐληίζοντο καὶ μέχρις Ἑλλάδος προήεσαν. ταῦτα ἀθυμίαν ἐνεποίει τῷ βασιλεῖ, συλλέξει δὲ δυνάμεις ὄκνει καὶ ἀνεβάλλετο, ἵνα μὴ πρόηται ὀβολόν. ἐκεῖνος δ' ἔλεγεν ὅτι ἀκαταγώνιστον τὸ ἔθνος ἐστὶ πρέσβεις δὲ πρὸς τοὺς αὐτῶν ἡγεμονεύοντας ἐσταλκῶς μετὰ δῶρων ἐπειράτο τούτοις πεῖσαι τὸ βάρβαρον σπείσασθαι. πάντων δὲ ἀναφανδὸν λοιδορουμένων τῷ βασιλεῖ ὡς διὰ φειδωλίαν μὴ κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπεξιόντι, τῆς μὲν πόλεως ἐξεδήμησε, περὶ δὲ Χοιροβάκχους ἐσκήνωσεν, οὐ πλείους, ὡς λέγεται, τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα μεθ' ἑαυτοῦ ἐπαγόμενος, φροντίζων δὲ περὶ στρατεύματος συλλογῆς. ἐν τούτοις δ' ἠγγέλη αὐτῷ ἡ τοῦ ἔθρους καταστροφή. ἐνσκήψαντος γὰρ ἐκεῖνῳ λοιμοῦ, καὶ κακῶθέντι σφοδρῶς ἐξ αὐτοῦ οἱ τε Πατζινάκαι καὶ οἱ παρακείμενοι Βούλγαροι ἠσθενηκότι ἐπέθεντο καὶ ἄρδην αὐτὸ διεφθάρκασιν, μόλις τῶν ἡγεμόνων μετ' ὀλίγων δυνηθέντων διαβῆναι τὸν Ἰστρον. ἦν δὲ τὸ σύμπαν τοῦ στρατηγήματος τῆς θείας δυνάμεως" ἀπογνοῦς γὰρ ὁ βασιλεὺς ἀντόθεν πρὸς τὸ θεῖον κατέφυγε, δάκρυσι καὶ συντριβῇ καρδίας τούτου δεόμενος καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐκκαλούμενος ἀρωγὴν. Ταῦτα δ' ἐν τῷ ἔκτῳ ἔτει ἐπράχθη τῆς βασιλείας τούτου τοῦ αὐτοκράτορος, πρὸ δὲ τούτου σεισμὸς ἐγένετο μέγας κατὰ τὴν κγ τοῦ Σεπτιεβρίου μηνός, ὅφ' οὐ καὶ ναοὶ καὶ οἰκίαι πολλαχοῦ ἠρειπώθησαν. Joannis Zonarae. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XIV. София: Българска академия на науките, 1968, s. 200-201.

přehnané, každopádně se jednalo o velký počet nejen bojovníků, ale i žen a dětí.³⁰⁸ Útok Pečeněhů na vysílené Uzy, zdá se, nebyl dílem byzantské diplomacie, ale jejich vlastní iniciativou. Nepochybně pro ně přítomnost Uzů, jejich dlouholetých nepřátel, představovala velké riziko, jenž mohlo být kdykoliv použito byzantskou diplomacií proti nim.³⁰⁹ Zdá se, že tentokrát byla Byzanc opravdu zachráněna shůry.

Přeživší Uzové byli rozšířeni na území Makedonie, odrinské Thrákie (dnešní evropská část Turecka), a dokonce až v dalekém Épiru. Z jejich řad byly zformovány jednotky, jež hrály spolu s pečeněžskými oddíly velkou roli v byzantské armádě.³¹⁰

3.4.4. Uzové a Kyjevská Rus

Spolu s tlakem Kumánů měly na pohyb Uzů zřejmě vliv i porážky od ruských knížat, o nichž mluví staroruské letopisy. První porážka se podle letopisu udála v roce 1055.³¹¹

„V tom roce táhl Vsevolod na Turky v zimě k Voinu a porazil je.“³¹²

Další porážku, ještě větší než předchozí, jim uštědřila spojená vojska Jaroslavových synů v čele s tehdy vládnoucím kyjevským knížetem Izjaslavem v roce 1060.³¹³

„V tom roce se shromáždili Izjaslav, Svjatoslav, Vsevolod a Vseslav nepočítaně bojovníků a táhli na koních i lodích v ohromném množství na Turky. Když to Turci uslyšeli, dostali velký strach, uprchli a utíkají až do dnešního dne. Pomřeli na útěku pronásledování Božím hněvem, jedni zimou, další hladem a jiní od moru a Božího soudu. Tak Bůh vysvobodil křesťany od pohanů.“³¹⁴

Těžká porážka, jenž Uzové utrpěli od ruských knížat, je dále hnala na západ směrem k Byzanci, kde vpadli v roce 1064 na byzantské území, a nakonec byli zdecimováni epidemií, jejíž důsledky byly tak velké, že v podstatě ztratili sílu, aby jako samostatná horda mohli pořádat nájezdy na byzantské území. Zajatí Uzové byli rozšířeni.

Za potomky Uzů se někdy považují Gagauzové, moderní turkický národ vyznávající pravoslaví, který žije převážně na území Moldávie, na Ukrajině a v Rusku. Menšiny tohoto

³⁰⁸ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава ...*, Том 2 cit. d., s. 114-115

³⁰⁹PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 346.

³¹⁰ПАВЛОВ, Пламен. *Бунтари и авантюристи в средновековна България*. Велико Търново Издателство Абагар, 2000. ISBN 954-427-423-5, s. 143.

³¹¹ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 29.

³¹²V toje že lěto. Ide Vsevolodъ na Torki. [zimě къ Voinju]. I pobědi Torki.“ *Лаврентьевская летопись* cit. d., s. 114.

³¹³ПЛЕТНЕВА, *Половцы*, cit. d., s. 29.

³¹⁴Togo že lěta. Izjaslavъ i Svjatoslavъ i Vsevolodъ. i Vseslavъ. Sovokupivše voja beščisleny. I poidoša na konichъ i v lodbjachъ. Beščisleno množstvo na Torky i se slyšavše Torki. Oubojavъšesja. proběgoša. i do sego dъni i pomroša bēgajušče Božym gněvomъ gonimi. Ovii ot zimy. Druzii že gladom inii že mogomъ. Sudomъ Božym. I takъ Vogъ izbavi krištjany ot roganuchъ. *Лаврентьевская летопись* cit. d., s. 115.

národa najdeme rovněž v Bulharsku a Rumunsku. Na jejich etnogenezi se rovněž mohli podílet i další turkičtí kočovníci.³¹⁵

3.5. Kumáni ve víru dění

Velkým hybatelem migračních procesů v polovině 11. století byli právě Kumáni. Právě oni ukončili krátkou dominanci Uzů v černomořské stepi, kterou sami ovládli. O prvním kontaktu Polovců/Kumánů s Kyjevskou Rusí nás zpravuje staroruský letopis:

*V tom roce přišel Boluš s Polovci, Vsevolod s nimi uzavřel mír a vrátili se domů.*³¹⁶

Ačkoliv první kontakt byl mírový, o pár let později začaly dlouhotrvající intenzivní boje. Již v roce 1061 dochází k prvnímu nájezdu na ruskou zemi.³¹⁷

Pojmenování Polovci je překládáno jako „plaví, světložlutí“. Má to být kalk z turkického pojmenování Kumáni, tj. světle žlutí.³¹⁸ Otázka je k čemu se tato světložlutost vztahovala, neboť na rozdíl od Pečeněhů je možné, že se na jejich etnogenezi na východě podíleli mongoloidní kmeny. Tedy by se jednalo o jakýsi smíšený typ. Další etymologický výklad názvu „Polovci“ je v označení stepi, tj. pole.

Každopádně Kumáni v druhé polovině 11. století začínají hrát stále větší úlohu i na Balkáně a sehrají zásadní roli při boji Alexia I. Komnéna s Pečeněhy, kam se nyní přesuneme.

3.5.1. Nástup Alexia I. Komnéna na trůn a vpády Pečeněhů

Jak už bylo řečeno výše, jak Pečeněhové, tak Uzové, jež byli usazeni na byzantském území a sloužili v byzantské armádě. Uzové se hráli také neblahou roli v roce 1071 během tažení císaře Romana IV. Diogena (1068-1071) proti Seldžukským Turkům, kdy Uzové přešli k nepříteli, tedy ke svým příbuzným.³¹⁹ Porážka u Mantzikertu roku 1071 vyvolala takzvané krizové období, jež v podstatě ukončila vláda Alexia I. Komnéna. Během této bouřlivé doby se turkičtí kočovníci účastnili mnoha bojů uvnitř státu. Zmiňme například hojnou účast Pečeněhů ve vzpouře Nestora, či v uzurpací Nikefóra Bryennia, otce manžela Anny Komneny.³²⁰

---

³¹⁵ ПАВЛОВ, Пламен. Тюркофонията в средновековна България и произходът на Гагаузите. In: LiterNet, 2011

³¹⁶ (...) приходи Блушь с Polovci. I stvori Vsevolodъ миръ s nimi. I възвратишаsja въ svojasi. *Лаврентьевская летопись* cit. d., s. 114.

³¹⁷ ПЛЕТНЕВА, Половцы, cit. d., s. 49.

³¹⁸ TÉRA, *Kyjevská Rus ...*, cit. d., s. 401.

³¹⁹ ZÁSTĚROVÁ et. al., *Dějiny Byzance*, cit. d., s. 245.

³²⁰ ПАВЛОВ, Пламен. *Бунтари и авантюристи ...*, cit. d., s. 143.

Na konci těchto událostí nastupuje v roce 1081 císař Alexios I. Komnénos. Již na počátku své vlády je nucen čelit mnoha nepřátelům. Ze západu na něho tlačí Normané, nejdřív Robert Guiscard a poté jeho syn Bohemund. Z východu tlačí na říši Seldžukští Turci. A poslední hrozbu představují právě Pečeněhové, jimž se budeme věnovat na následujících stránkách.

3.5.2. Válka s Pečeněhy

V roce 1083 Pečeněhové a Kumáni vtrhávají na byzantské území, když je Alexios zaneprázdněn v bojích s Robertem Guiscardem, avšak domestikovi (císařský místodržící) Pakurianovi se podařilo je bez problému odrazit.³²¹

Další nájezd se uskutečnil v roce 1084 v souvislosti s povstáním Traula. Traulos byl původně paulikián, příslušník heretické skupiny. Patrně si byl dobře vědom svých omezených možností, neboť vůči jeho nájezdům do Thrákie byzantská armáda nemohla účinně zasáhnout z důvodu angažovanosti téměř všech jednotek v boji s Normany. Ovšem taková situace nebude trvat věčně, a proto se obrátil na Pečeněhy:

„Manichejec Traulos a jeho druzi a přívrženci, kteří obsadili pevnost na vrcholu Beliatoby – psala jsem o nich podrobněji v předchozí části svého líčení –, se dozvěděli o Skytech. Tehdy ukázali v pravém světle své smýšlení, obsadili horské cesty a soutěsky, spojili se se Skyty a odtud najížděli na celou římskou říši. Manichejci jsou svou povahou velmi bojovný kmen, krvelační jako psi.“³²²

Pečeněhové se přidali na jeho stranu a začali s nimi kooperovat, což nutilo Alexia reagovat. V roce 1086 už byly k dispozici jednotky, jež mohly být vrhnuty proti Pečeněhům, neboť v roce 1085 umírá Robert Guiscard, čímž se snížil tlak na Byzantince.³²³

Proti Traulovi a Pečeněhům byl poslán Gregorios Pakuriani (či Bakuriani) a generál Nikolaos Branas. Jádro byzantského vojska se zřejmě skládalo z jezdeckých oddílů z Makedonie a Thrákie, jako i z neznámého počtu oddílů thrácké pěchoty verbované u Adrianopole. Podle různých odhadů mohlo vojsko čítat až 10 tisíc mužů. Účast jiných

³²¹ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 357-358.

³²² ὁ δὲ Τραυλὸς ἐκεῖνος Μανιχαῖος μετὰ τῶν συνεφεπομένων αὐτῷ καὶ οἱ τὸ κατὰ τὴν ἀκρολοφίαν τῆς Βελιατόβης πολίχνην κατασχόντες ὁμόφρονες, περὶ ὧν ὁ λόγος φθάσας πλατύτερον ἐδίδαξε, τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας μεμαθηκότες ὁ πάλαι ᾧδιον εἰς φῶς ἐξήγαγον καὶ κατασχόντες τὰς τραχείας ὁδοὺς καὶ στενωποὺς μετεκαλοῦντο τοὺς Σκύθους, κάντεῦθεν τὴν ἅπασαν Ρωμαίων ἐληίζοντο χώραν: γένος γὰρ οἱ Μονιχαῖοι φύσει μαχιμώτατον καὶ αἵμασιν ἀνθρώπων λαφύσσειν καθαπερεὶ κύνες ἀεὶ ἱμερόμενον. *Anna Komnena*, Paměti ..., cit. d., s.195-196.

³²³ MEŠKO, Marek. V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos a vojensko-politický zápas o Balkán (1081-1095), Brno: habilitační práce, 2018, s. 175.

byzantských jednotek je nepravděpodobná, protože souběžně probíhaly boje se Seldžuky na východě.³²⁴

„Po zprávách o těchto událostech rozkázal císař Alexios domestikovi Západu Pakurianovi, kterého znal jako vynikajícího velitele, schopného seřadit šiky a důmyslně jimi manévrovat, aby shromáždil vojsko a táhl proti manichejcům a Skytům [Pečeněhům]. Šel s ním i Branás, který byl rovněž vynikající bojovník. Skytové prošli soutěskami [možná průsmyk Šipka] a postavili opevněný tábor u Beliatoby [severně od Plovdivu]. Tam je zastihl Pakurianos. Poněvadž viděl, že Skytů je obrovský počet, chtěl raději upustit od srážky s nimi a dal přednost záchraně vojska před bojem se Skyty, v němž by utrpěl ztráty. To se nelíbilo smělému Branovi, který miloval nebezpečí. Domestik v obavě, aby kvůli odkládání boje neupadl do podezření ze zbabělosti, ustoupil Branovu přání. Rozkázal, aby se všichni ozbrojili, přikázal vojsku zaujmout bojové postavení, sám se postavil do středu šiky a vyrazil proti Skytům. Římské vojsko se početně nerovnálo ani zlomku nepřátelských sil a už pouhý pohled na Skyty nahnal vojákům hrůzu. Přece však se s nimi srazili, měli v boji velké ztráty, zasažen smrtelnou ranou padl i Branás. Domestik v zápalu boje uprostřed ustavičných výpadů proti nepříteli narazil do dubu a v mžiku vypustil duši. Zbytek vojska s rozprchl na všechny strany.“³²⁵

Bitva u Beliatoby skončila porážkou byzantské armády, a smrtí obou velitelů. Myslím, že můžeme věřit Anně Komneně o žalu jenž postihl samotného císaře, když se doslechl o smrti tolika mužů a samotného domestika. Po smrti Pakurianého se demoralizované vojsko rozprchlo a vítězové se mohli pustit k drancování okolí.³²⁶

---

³²⁴ Tamtéž, s. 175-176.

³²⁵ ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος μεμαθηκῶς παρακελεύεται τῷ δομestikῷ τῆς ἐσπέρας Πακουριάνῳ γινώσκων αὐτὸν ἰκανώτατον οἰκονομῆσαι στρατεύμα καὶ κατὰ φάλαγγα στήναι καὶ πράγματα διαμηχανήσασθαι ποικιλώτατον σὺν αὐτῷ τῷ Βρανᾷ (ἀνὴρ δὲ καὶ οὗτος μαχιμώτατος) τὰς δυνάμεις ἀναλαβόμενον κατ' αὐτῶν ἀπελθεῖν. καταλαβὼν δὲ τοὺς Σκύθας διελθόντας τοὺς στενωποὺς καὶ τῆς Βελιατόβης ἔνθεν τὸν χάρακα πηξαμένους, πλῆθος ἀναρίθμητον τούτους θεασάμενος, πρὸς τὸν μετ' αὐτῶν εὐθὺς ἀπενάρκησε πόλεμον βέλτιον νομίζων τὰς ἰδίας τὸ παρὸν ἀμαχητὶ διασῶσαι δυνάμεις ἢ τὸν μετὰ τῶν Σκυθῶν ἀναδησάμενον πόλεμον καὶ ἡττηθέντα πολλοὺς ἀπολωλεκένας. ἀλλὰ τῷ Βρανᾷ φιλοκινδυνότητῳ τὲ καὶ θρασεῖ ὄντι ταῦτα οὐκ ἤρεσκεν. ὁ δὲ γε δομestikός, ἵνα μὴ δειλίας | ὑποψία τίς κατ' αὐτοῦ ἀναβαλλομένου τὸν πόλεμον δοθῆ, ἐνεδίδου ταῖς ὀρμαῖς τοῦ Βρανᾷ καὶ θωρήξασθαι τε ἅπασιν κελεύσας καὶ πολέμου σχῆμα διατυτῶσας κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐχώρησε τὸ μεσαίτατον αὐτὸς διέττων τῆς φάλαγγος. ἐπεὶ δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν τοῦ πλῆθους τῶν ἀντιτεταγμένων τὸ ῥωμαϊκὸν ἔσφριε στρατεύμα, ἐκ μόνης ὄψεως περιδεεῖς ἐγεγόνεισαν ἅπαντες. πιροσβαλόντες δ' ὅμως τοῖς Σκύθαις ἀναιροῦνται μὲν πολλοὶ ἐν τῷ μάχεσθαι, πίπτει! δὲ καιρίαν πληγεῖς ὁ Βρανᾷς. ὁ δὲ γε δομestikός ἐκθύμως μαχόμενος καὶ σφοδρὰς τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων ἱπλασίας ποιούμενος φηγῶ προσκεκρουκῶς ἀφήρηται παραχρῆμα τὴν ψυχὴν. τὸ δὲ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ ἄλλος ἄλλαχού διεσπάρησαν. *Anna Komnena*, Ραμῆτι ..., cit. d., s.196.

³²⁶ ШАЛАНДОН, Фердинанд. *Алексей I Комнин: История правления 1081-1118 гг.*, Санкт-Петербург: Издательство Евразия, 2017. ISBN 978-5-8071-0354-3, s. 92.

Důsledek této porážky byl v otevření cesty nomádům k Adrianopoli. Císař reagoval rozhodně, poslal proti nepřátelům vojsko pod vedením zkušeného vojevůdce Tatikia. Vojsko disponovalo méně muži, než měl Pakuriani.³²⁷ Tatikiovi se podařilo odrazit první jednotky Pečeněhů, čímž si otevřel dveře do Plovdivu. K dalšímu boji již nedošlo, neboť se nomádi stáhli k pohoří Stará planina a Byzantinci měli málo jízdy k pronásledování. Každopádně první vítězství byzantských zbraní nelze přeceňovat, protože nijak nezměnil poměr sil.³²⁸

Vzápětí se Pečeněhové vrátili, což donutilo Tatikia vyrazit proti nim. Tatikios se opevnil na dobrém místě, což si patrně nomádi uvědomovali, a proto se neodhodlali k útoku. V nečinnosti uběhlo několik dní až se Pečeněhové rozhodli vrátit zpět.³²⁹

3.5.3. Útok Pečeněhů roku 1087

„Sotva nastalo jaro, přitáhl přes údolí ležící nad Dunajem velitel skytské armády Čelgu v čele vojska, které se skládalo z osmdesáti tisíc Sauromatů a Skytů. Táhl s ním i dosti velký oddíl Dáků pod vedením Solomonovým a spolu se Skyty pustošili města poblíž Chariupole. Později se Čelgu zmocnil i Chariupole, odnesl si odtud velkou kořist a usadil se v místě zvaném Skoteinos. Když Nikolaos Maurokatakalon a Bempetziotes (jmenoval se tak podle svého rodiště) dostali zprávu o těchto událostech, obsadili se svými oddíly Pamfylon. Obyvatelstvo sousedních vsí v panice utíkalo do měst a pevností, proto Maurokatakalon a Bempetziotes odtáhli s celým vojskem z Pamfyly do Kule. Skytové táhli za nimi, a jakmile zjistili, kam římské vojsko „maštruje“ (tak to vojáci říkávají), šli v jeho stopách.“³³⁰

Tento vpád se uskutečnil na jaře roku 1087, v jehož čele stál náčelník Čelgu (Tzelgu), který se ukazuje v popisu poprvé. Pod termínem Sauromaté se patrně skrývají Kumáni, jež právě v druhé polovině 11. století stupňují svoji aktivitu i v jihovýchodní Evropě. Osobně si nemyslím, že se jednalo o Uzy.

³²⁷ ΠΑΛΑΝΔΟΝ, *Алексеѣ I Комнин, cit. d., s. 92.*

³²⁸ MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 179-180.

³²⁹ Tamtéž, s. 179-180.

³³⁰ Ἐαρος δὲ ἐπιφανέντος διελθὼν ὁ Τζελγὸς τὰ ὑπερκείμενα τοῦ Δανούβεως τέμνη (ἡγεμῶν δὲ οὗτος ὑπερέχων τοῦ σκυθικοῦ στρατεύματος) σύμμικτον ἐπαγόμενος στρατεύμα ὡσεὶ χιλιάδας ὀγδοήκοντα ἔκ τε Σαυροματῶν καὶ Σκυθῶν καὶ ἀπὸ τοῦ δακικοῦ στρατεύματος οὐκ ὀλίγους, ὧν ὁ οὕτω καλούμενος Σολομῶν δημαγωγὸς ἦν, τὰς κατὰ τὴν Χαριούπολιν παρακειμένας πόλεις ἐληίζετο. καὶ εἰς αὐτὴν δὲ φθάσας τὴν Χαριούπολιν καὶ λείαν πολλὴν ἀναλαβόμενος κατέλαβε τόπον τινὰ Σκοπεινὸν καλούμενον. μεμαθηκῶς τοῦτο ὁ Μαυροκατακαλὼν Νικόλαος καὶ ὁ Βεμπετζιώτης τὴν ἐπτωνυμίαν ἀπὸ τῆς ἐνεγκαμένης λαχῶν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦς δυνάμεων καταλαμβάνουσι τὸ Πάμφυλον. ὁρῶντες δὲ τοὺς περὶ τὰς κωμοπόλεις τῶν παρακειμένων χωρῶν πρὸς τὰς πόλεις καὶ τὰ φρούρια συνελαυνομένους διὰ πττοίαν πολλήν, ἀπάραντες τοῦ οὕτως καλουμένου, Παμφύλου τόπου καταλαμβάνουσι τὸ τοῦ Κούλη πολίχνιον τὸ ἅπαν συνεπαγόμενοι στρατεύμα. ὅτισθεν δὲ τοῦτων ἐρχόμενοι καὶ τὸν οὕτως καλούμενον κοπὸν τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος (λέξις δὲ αὕτη συνήθης τοῖς στρατιώταις) εὐρόντες οἱ Σκύθαι παρείποντο ἰχνηλατοῦντες οἷον τὸ ῥωμαϊκὸν στρατεύμα. *Anna Komnena, Paměti ..., cit. d., s.196.*

Zajímavostí je účast sesazeného uherského krále Šalamouna (1063-1074), syn Ondřeje I.³³¹ Právě pod jménem Dákové se skrývají uherští přívrženci krále Šalamouna. Máme tedy před sebou vojsko složené z Pečeněhů, Uhrů a patrně i Kumánů. Počet nomádské armády byl zcela jistě zveličený.

Z vyprávění Anny Komneny lze nabýt dojmu, že se jednalo o rychlý vpád, během něhož se rychle dostali do byzantské Thrákie, až k městu Chairupoli (dnes město Hayrabolu v evropské části Turecka). Ovšem existují vážné pochyby o tom, že by k tomu opravdu takhle došlo. Anna Komnena zřejmě z nějakého důvodu vynechala část úvodních bojů, jak uvádí v již několikrát citované práci Marek Meško, což odpovídá i logickému sledu událostí.³³² Můžeme se jenom dohadovat jakého byl Čelgu etnického původu, jestli Kumán nebo Pečeneh, popřípadě zda patřil mezi Uzy, což ale není moc pravděpodobné.³³³

Nomádi vpadli do Thrákie, minuli Adrianopol, kde sídlila hlavní posádka, a došli do města Chairupole. Během postupu všechno zpustošili. Byzantská armáda pod vedením Nikoly Maurokatakálóna a Bempetiotésa vyrazila proti nim a přišla k městu-pevnosti Pamfylu, jehož lokaci přesně neznáme. Nakonec došlo k bitvě, v níž Čelgu padl a nomádi utrpěli porážku, čímž bylo zažehnáno nebezpečí pro Thrákii.³³⁴ V bitvě zřejmě našel smrt i Šalamoun.³³⁵

3.6. Na život a na smrt (1081-1097)

„Tak byli Skytové sice vyhnáni z Makedonie a z okolí Filippupole [Plovdiv] a odtáhli, ale usadili se na břehu Dunaje a podnikali ustavičné loupeživé nájezdy na naše území, jako by jim patřilo. Když se zprávy o tom donesly k císařovu sluchu, odmítl připustit, aby se Skytové usadili uvnitř hranic římské říše. Obával se, že znovu přitáhnou soutěskami a způsobí nám ještě větší škody než dříve. Proto císař znovu připravil a dobře vystrojil vojsko, pak přitáhl do Hadrianopole a odtud do Lardey [východně od dnešního města Sliven], která leží mezi městy Diampolis [dnešní Jambol na jihovýchodě Bulharska] a Goloe [u dnešní vesnice Komarevo]. Tam jmenoval velitelem Georgia Euforbena a poslal jej po moři do Dristry.“³³⁶

³³¹ ЗЛАТАРСКИ, История на българската държава ..., Том 2 cit. d., s. 114-115.

³³² MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 183-184.

³³³ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 361.

³³⁴ ЗЛАТАРСКИ, История на българската държава ..., Том 2 cit. d., s. 189.

³³⁵ MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 190.

³³⁶ οὕτως δὲ τῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Φιλιππουπόλιν μερῶν ἀπελαθέντες περὶ τὸν Ἴστρον αὐθις ἐπαναστρέψαντες ἠελίζοντο καὶ ὥσπερ ἰδίαν τὴν ἡμεδαττὴν ἀνέτως πάντη παροικοῦντες ἐληίζοντο. ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκούων | οὐκ ἠνείχετο τῶν ῥωμαϊκῶν ὀρίων εἶσω τοὺς Σκύθας παροικεῖν, ἅμα δὲ καὶ δεδιώς,

„Císař setrval ještě čtyřicet dnů na místě a shromažďoval další vojsko. Když dostatečně posílil armádu, uvažoval, zda má táhnout soutěskami a pustit se do boje se Skyty. „Skytům nesmíme dát pokoj,“ říkával, a to byl správný názor na barbary. Skythské nájezdy totiž nezačínaly vždy v určitém období a nekončily hned v dalším, netrvaly například vždy od léta do podzimu nebo od podzimu do zimy, a dokonce ani celoroční tažení nepřinesla konec tohoto neštěstí. Útok za útokem zasahoval římskou říši, i když já jsem mohla připomenout jen několik případů z mnoha. Císaři se nepodařilo zasít mezi Skyty sémě nsvornosti, ačkoli se o to všemožně pokoušel. Žádný Skyt nepřeběhl tajně na císařovu stranu, v té době se žádný z nich nedal zvíkat.“³³⁷

Císař se pomocí diplomatických prostředků pokoušel zasít svár mezi nájezdníky, ale nepodařilo se mu to. V tom případě bylo nutno sáhnout k protiofenzivě. Císař Alexios I. si zjevně uvědomoval, že pokud chce zabránit každoročním nájezdům do Thrákie, a tím pádem i do zázemí hlavního města Konstantinopole, bude muset získat kontrolu nad územím na sever od Staré planiny, tj. dnešní severní Bulharsko.³³⁸

„Nikeforos Bryennios a Gregorios Maurokatakalon, kterého císař vykoupil ze skytského zajetí za čtyřicet tisíc zlatých, nesouhlasil s bojem proti Skytům v Podunají. Ale Georgios Palaiologos, Nikolaos Maurokatakalon a další mladí muži překypující silou naléhali na císaře, aby táhl údolímí Haimu a svedl se Skyty boj právě tam. K jejich stanovisku se přikláněli také dva synové císaře Diogena, Nikeforos a Leon (...)“³³⁹

Císař se tedy podle A. Komneny rozhodl k protiofenzivě, i přes nesouhlas části velitelů. Ofenzivě přály i příznivě mezinárodní okolnosti. Smrtí Roberta Guiscarda roku 1085

μη διά τῶν στενωπῶν διελθόντες αὖθις χεῖρονα τῶν προτέρων ἀπεργάζονται. ἐνθὲν τοι καὶ παρασκευασάμενος καὶ καλῶς ἐξοπλίσας τὸ στράτευμα καταλαμβάνει τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸν Λαρδέαν ἄπεισιν ἐν μεταίχμιῳ τῆς Δαμπόλεως καὶ Γολόης διακειμένον. κάκεισε προχειρισάμενος ἡγεμόνα Γεώργιον τὸν Εὐφορβηνὸν κατὰ τῆς Δρίστρας διαπόντιον ἐξέπεμψεν. *Anna Komnena*, Paměti ..., cit. d., s.202.

³³⁷ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέραις αὐτοῦ που ἐγκαρτερῶν τὰς ἀπανταχόθεν δυνάμεις μετεπέμπετο. ἰκανὸν δὲ συνειλοχῶς στράτευμα ἐβουλευέτο εἰ χρὴ τὰς κλεισοῦρας διεληλυθότα τὴν μετὰ τῶν Σκυθῶν ἀναδέξασθαι μάχην νοῦ χρῆ“, λέγων, νέκεχειρίαν ὄλως τοῖς Σκύθαις δίδοσθαι“, εἰκότως τοῦτο περὶ τούτων τῶν βαρβάρων σκοπήσας. ὕδὲ γὰρ ἀπὸ τινος καιροῦ τῶν τετάρων καταρξάμεναι αἱ τῶν Σκυθῶν προνομαὶ εἰς τὸν ἐφεξῆς κατέληγον, θέρους τυχὸν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ὀπώρας ἢ καὶ χειμῶνος ἐν φθινοπώρῳ παυσάμεναι, οὐδὲ κύκλος εἷς ἐνιαύσιος τουτὶ τὸ κακὸν περιέγραψεν, ἀλλ’ ἐφ’ ἰκανοῖς ἔτεσι τὰ “Ρωμαίων ἐκυμαίνεται, κἂν ἐκ πολλῶν ὀλίγων τινῶν αὐτοὶ ἐπεμνήσθημεν. οὐδὲ διπλοῖς ἐμερίσθησαν λογισμοῖς: κἂν ὁ αὐτοκράτωρ πολλὰκις διὰ παντοίων τούτους ἐφείλκετο, ἀλλ’ οὐδέ τις λαθὼν πρὸς τὸν βασιλέα ἀπηυτομόλησεν, ἔτι ἀμετάθετον τέως τὴν γνώμην ἔχοντας. *Anna Komnena*, Paměti ..., cit. d., s.202-203.

³³⁸PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 361.

³³⁹ὁ μὲν οὖν Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος καὶ ὁ Μαυροκατακαλὼν Γρηγόριος, ὃν τιμῆς πεσσαράκοντα χιλιάδων ὁ βασιλεὺς παρὰ τῶν Σκυθῶν ἐαλωκότα ἐπρίατο, οὐδαμῶς τὸν μετὰ τῶν Σκυθῶν κατὰ τὸ Παρίστριον συνεχώρουν πόλεμον ὁ δὲ γε Παλαιολόγος Γεώργιος καὶ Νικόλαος ὁ Μαυροκαπακαλὼν καὶ ὅποσοι ἄλλοι νέοι καὶ ἀκμάζοντες τῷ τοῦ | βασιλέως προσκειμένοι θελήματι ἐπέτρεπον τὰ τέμνη τοῦ Αἴμου διελθεῖν καὶ κατὰ τὸ Παρίστριον τὴν μετὰ τῶν Σκυθῶν ἀναδέξασθαι μάχην, σὺν οἷς καὶ οἱ δύο υἱεῖς Διογένους τοῦ αὐτοκράτορος, Νικηφόρος τὲ καὶ Λέων (...) *Anna Komnena*, Paměti ..., cit. d., s.203.

se Byzanc zbavila velké hrozby, čímž mohl císař uvolnit jednotky pro válku s Pečeněhy. Tak byzantská armáda v čele se samotným císařem vytáhla na sever ke Staré planině.³⁴⁰ Tažení mělo začít koncem jara nebo začátkem června roku 1087. Pod velením Geórgia Euforbéna vyplouvala z Konstantinopole eskadra byzantského námořnictva. Jejím úkolem byla plavba na sever podél černomořského pobřeží, poté vplout do Dunaje a přiblížit se ke strategickému cíli byzantského tažení – městu Dristře (dnešní Silistra). Pečeněhové pochopitelně neměli žádné námořní síly.³⁴¹

Pečeněhové se dozvěděli o tažení císaře proti nim a pokoušeli se ho ukončit diplomaticky. Snažili se vyhnout ozbrojenému konfliktu tím, že se formálně podřídí císaři, což bylo odmítnuto.³⁴²

Vojenská výprava proti Dristře začala kolem 6. srpna 1087. U řeky Bitzina došlo k prvnímu střetu s Pečeněhy, kteří ze zálohy přepadali vojáky, jenž opouštěli tábor při hledání píce pro koně atd.³⁴³ Tyto útoky nemohly zastavit byzantské vojsko v postupu, a tak se dostalo k Dristře, která po krátkém obléhání padla. Avšak obě akropole byzantskému náporu odolávaly. Díky kontrole výšin jižně a jihozápadně od města, mohly pořádat výpady proti nepřátelům. Hrozba příchodu posil donutila Alexia k ústupu od města a rozhodnutí utábořit se na bezpečnějším místě, asi jižně od Dristry. Pečeněhům se podařilo vypátrat byzantský tábor, což vedlo k bitvě.³⁴⁴ V srpnu roku 1087 došlo mezi Pečeněhy a Alexiem k bitvě. Levému křídlu velel Nikeféros Melissénos a pravému zkušený vojevůdce Tatikios³⁴⁵. Jako záloha sloužila jednotka ethnikoi (tj. cizinců, zřejmě Uzů), kterým veleli Karatzas a jeho zástupce Ouzas, což mě vede k závěru, že to byli opravdu Uzové.³⁴⁶ Rovněž Pečeněhové zaujali bojové postavení. V souladu se svými vojenskými tradicemi vytvořil hodně malých oddílů jízdních lukostřelců, které však stáli blízko sebe, že z dálky vypadaly jako jednodílná masa, ačkoliv operovaly samostatně. Na křídlech byly připraveny pohyblivé skupinky jezdců, které měly v příslušnou dobu vylákat část protivníkových jednotek a potom jim vpadnout podle situace do týlu či do boku.³⁴⁷

„Když císař konal tyto přípravy, vynořili se v dálce Skytové, blížili se se svými krytými vozy spolu s ženami i dětmi. Vypukl boj, který trval od rána do večera, za velkého vraždění padlo na obou stranách mnoho mužů. Leon, syn Diogenův, vyrazil prudce na konci proti

³⁴⁰ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава ...*, Том 2 cit. d., s. 191.

³⁴¹MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 191-192.

³⁴²ШАЛАНДОН, *Алексей I Комнин ...*, cit. d., s. 96.

³⁴³MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 195-196.

³⁴⁴Tamtéž., s. 196.

³⁴⁵Tamtéž., s. 197.

³⁴⁶ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 57.

³⁴⁷ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 57.

Skytům, přiblížil se příliš k vozové hradbě a padl zasažen smrtelnou ranou. Císařův bratr Adrianos, pověřený vedením Latinů, poznal, že nemůže odolat útokům Skytů. Pobídl ze všech sil koně, hnal se až k vozům a po statečném boji se vrátil jen se sedmi druhy. Všichni ostatní padli v boji se Skyty nebo upadli do zajetí. Výsledek bitvy byl stále na vážkách, obě vojska vkládala do boje všechny síly, když se v dálce objevili jacísi skytští velitelé v čele třiceti šesti tisíc bojovníků. Takové síle se už Římané nemohli postavit a dali se na ústup.“³⁴⁸

Bitva trvala skoro celý den, na obou stranách byly těžké ztráty. Výsledek bitvy nebyl znám až do večera, kdy dorazily posily Pečeněhů, spěchající na pomoc. To byzantští vojáci neustáli a obrátili se na útěk. Bitva tedy skončila porážkou císaře Alexia I. Komnéna.³⁴⁹ Porážka Byzantinců skončila tedy naprostým debaklem. Zbytky vojska se uchýlily do Beroe (dnes Stará Zagora v jižním Bulharsku).

Do karet Byzantinců hrál fakt zastavení postupu Pečeněhů. Důvodem byl příchod Kumánů, kteří se objevili na Dunaji. Jak už bylo řečeno, nebylo to jejich první objevení na Balkáně (máme je zaznamenány, že v letech 1078, 1080 a 1083 byli na Balkáně).³⁵⁰ Kumáni přišli, protože byli požádáni Pečeněhy o pomoc. Avšak když přišli a požadovali část kořisti, ačkoliv se bitvy nezúčastnili Pečeněhové nemoudře odmítli, což vedlo k bitvě, kterou Kumáni vyhráli. Tato bitva původně zřejmě spojeneckých etnik, která pořádala společné nájezdy například roku 1078, vedla k rozkolu a vzniku nepřátelství.³⁵¹

Císař neměl dostatek sil, aby se postavil Pečeněhům v otevřeném boji, a proto zvolil taktiku „udeř a uteč“. Během roku zdržoval touto taktikou protivníka, aby zabránil obsazení dalších opěrných bodů. V roce 1087 došlo k uzavření dočasného příměří mezi Pečeněhy a Alexiem I.³⁵²

Na konci roku 1087 se vrátili Kumáni a když zjistili, že Pečeněhové se nachází na jih od Staré planiny, což už bylo na území kontrolovaného Byzantinci. V zájmu Kumánů nebylo bojovat proti byzantskému císaři, a proto v souladu s diplomatickým protokolem poslali posly

---

³⁴⁸οὕτω τοίνυν τοῦ αὐτοκράτορος ἐτοιμαζομένου πόρρωθεν ἀνεφάνησαν οἱ Σκύσαι σὺν αὐταῖς ἄρμαμάξαις καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐρχόμενοι. συρραγέν-τος δὲ τοῦ πολέμου ἀπὸ πρωΐας μέχρι δειλῆς ἑσπέρας ἀνδροκτασία γέγονε πολλὴ ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν πιπτόντων συχνῶν, ὀπηνίκα καὶ Λέων ὁ τοῦ Διογένοους υἱὸς σφοδρότερον κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐξιπτασάμενος καὶ Ἰραεὸν τοῦ δέοντος πρὸς τὰς ἀμάξας παρασυρεῖς καιρίαν πληγὴν πέπτωκεν. Ἄδριανὸς δὲ ὁ τοῦ κρατοῦντος ἀδελφός, ὁ καὶ τὴν τῶν Λατίνων ἡγεμονίαν ἐμπεπιστευμένος τότε, τὴν τῶν Σκυθῶν ὀρμὴν ἀνύποιστον θεασάμενος ὄλους ῥυτῆρας ἐνδοῦς καὶ μέχρι τῶν ἀμαξῶν ἑαυτὸν ἐμβάλων ἔπειτα γενναίως ἀγωνισάμενος μετὰ ἑπτὰ καὶ μόνων ἐπανέστρεψε τῶν ἄλλων ἀπάντων παρὰ τῶν Σκυθῶν ἀποσφαγόντων, τῶν δὲ κατασχεθέντων. τῆς δὲ μάχης ἐπὶ τρυτάνης ἰσταμένης ἔτι ἐκθύμως ἄμφω τῶν στρατευμάτων μαχομένων, ἐπεὶ λοχαγοὶ τινὲς τῶν Σκυθῶν μετὰ τριάκοντα πρὸς τοῖς ἑξ χιλιάδων πόρρωθεν ἐρχόμενοι ἀνεφάνησαν, οὐκ ἔτι στέγειν πρὸς τοσοῦτους οἱ Ρωμαῖοι ἔχοντες τὰ νῦτα τηνικαῦτα διδάσασιν. *Anna Komnena*, *Paměti ...*, cit. d., s.208.

³⁴⁹ВАСИЛЬЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 57.

³⁵⁰MEŠKO, *V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ...*, cit. d., s. 208.

³⁵¹PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 363.

³⁵²PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 363-364.

k Alexiovi I. Komnénovi. Ten nakonec jejich vstup na byzantské území nepovolil, neboť nechtěl porušit nedávno uzavřené příměří. Avšak kumánské vůdce se snažil přimět bohatými dary k odchodu, což se později ukázalo jako mistrovský diplomatický tah Alexia I.³⁵³

Příměří uzavřené mezi znesvářenými stranami bylo zanedlouho porušeno. Pečeněhové se zmocnili dnešního Plovdivu. Kvůli nedostatku vojska byla zvolena taktika vyhýbání se přímých střetnutí. Jediná možná taktika v této chvíli spočívala v útocích ze zálohy. Mezitím se v zázemí shromažďovala armáda, včetně žoldáků.³⁵⁴ Když obě armády dosáhly Kypsely, jižně od Adrianopole, císař vyslal vyslance, aby s kočovníky vyjednali příměří. Přesvědčili Pečeněhy, aby podepsali novou smlouvu. Ovšem jako ty předešlé byla rychle porušena obnovenými nájezdy.³⁵⁵

Naštěstí pro Byzantince se blížila zima, období nepřející vojenským operacím. Klid zbraní umožnil vojákům načerpat nové síly a posílit armádu čerstvými silami, hlavně takzvanými Archontupoli, což byli synové padlých v předešlých bojích. Vojenská aktivita tedy byla obnovena přibližně na jaře roku 1089. Tomuto oddílu dal císař možnost projít bojovým křtem. Archontupoli zaútočili na nomádský tábor, avšak Pečeněhové jim vpadli do týlu, což vedlo ke ztrátám asi 300 mužů.³⁵⁶

Pečeněhové přesvědčení o svém vítězství a o tom, že byzantská armáda odtáhla, se rozptýlili, což Alexios I. okamžitě využil ve svůj prospěch a nařídil Normanům v čele s Tatikiem k útoku. Zkušení normanští rytíři měli údajně pobít kolem tří stovek Pečeněhů a dále rovněž zajmout množství zajatců. Přestože to byl jistý úspěch, nelze ho přeceňovat, neboť to byla pouze malá část, avšak zcela jistě to posílilo morálku mužstva.³⁵⁷ Taktika „udeř a uteč“ zřejmě poté pokračovala. Velkou posilu byzantského vojska představoval přechod Roberta Flanderského, který po dohodě s císařem mu poskytl oddíl rytířů pro službu v byzantské armádě. Úkolem Latinů bylo prozatím bránit Malou Asii proti Seldžukům.³⁵⁸

V roce 1090 se Pečeněhové znovu objevili v Thrákii, blízko města Polyboton [přesná poloha není známá], odkud začali rabovat okolí blízkého Rusia [patrně lokalita jihovýchodně od města Keşan v turecké Thrákii]. Alexios I. se rozhodl jednat a neprodleně vyrazil proti nim. Když dorazili našli jednotku, která se zdála být snadnou kořistí, což se ukázalo jako chybný předpoklad. Opět se stali obětí kočovnické taktiky útoku ze zálohy. Poražené byzantské vojsko se uchýlilo do Rusia. Zjmen jednotlivých velitelů vyplývá účast Uzů, Pečeněhů,

³⁵³ЗЛАТАРСКИ, История на българската държава ..., Том 2 cit. d., s. 197.

³⁵⁴MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 206-207.

³⁵⁵PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 364.

³⁵⁶Tamtéž.

³⁵⁷Tamtéž.

³⁵⁸ШАЛАНДОН, *Алексей I Комнин* ..., cit. d., s. 99.

a možná i Kumánů v byzantské armádě, jejichž přednost spočívala v používání lehké jízdy a jízdních lukostřelců.³⁵⁹ Byzantskou situaci komplikoval výše zmíněný tlak na východní hranici říše, způsobený Seldžuky, což znamená, že část jednotek musela být umístěna na východní hranici.

Alexia I. Komnena posílily jednotky zadních vojáků a všechno se schylovalo k bitvě.

„V očekávání skytského útoku císař nezamhouřil oka a ani si nezdržím. Celou noc k sobě volal vojáky, zvláště zkušené lučištníky, vykládal jim o Skytech, povzbuzoval je a dával jim prospěšné rady pro nastávající bitvu, například jak napínat luk a vystřelovat šípy, kdy zadržovat koně a kdy jim popouštět uzdu a třeba v případě nutnosti i z koně seskočit. To byla jeho noční práce. Teprve potom si na chvíli zdřímá. Za ranního svítání překročili přední skytské bojovníci řeku a zdálo se, že chtějí rozpoutat bitvu a že tak splní císařovo očekávání. Císař dovedl předvídat budoucí vývoj – získal totiž velké zkušenosti z četných válek, které se proti němu neustále vedly –, seskočil z koně, nařídil vydat polnicí signál k bitvě, uspořádal bitevní šiky a sám se postavil v jejich čelo. Když viděl, že Skytové útočí s větší prudkostí než dříve, rozkázal lučištníkům seskočit z koní a postupovat za předvojem lučištníků. Sám zaujímal postavení v jeho středu.“³⁶⁰

Císař se tedy připravoval na bitvu, jež měla brzy nastat. V nastalých bojích se válečné štěstí přiklánělo na obě strany, ale nakonec byzantské vojsko zvítězilo. Toto dílčí vítězství rozhodně ještě nezpůsobilo zvrát ve válce, stále měli kočovníci převahu na své straně.³⁶¹ Po odpočinku vyrazil císař do Tzurulu. V následujících střetnutích dosáhli Byzantinci ještě další dílčí úspěchy, ale zima opět utlumila vojenské akce.³⁶²

---

³⁵⁹MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 211-212.

³⁶⁰αὐτὸς δὲ τὴν κατ' αὐτοῦ τῶν Σκυθῶν ἐπέλευσιν προσδόκιμον ἔχων οὐκ ἐδίδου ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδ' ἐπινυστάζων ὅλως ἦν, ἀλλὰ μεταπεμπόμενος δι' ὅλης νυκτὸς τοὺς στρατιώτας καὶ μᾶλλον τοὺς τῆς τοξείας εἰδήμονας πολλὰ περὶ τῶν Σκυθῶν ὠμίλει ἐπαλείφων οἷον αὐτοὺς καὶ τὰ συνοίσοντα πρὸς τὴν ἐλπυζομένην ἐς νέωτα μάχην συμβουλεύων, ὅπως δεῖ τόξον τείνειν καὶ βέλη πέμπειν, ἔστιν οὗ καὶ τοὺς ἵππους ἀνασειράζειν καὶ αὐθις ἐνδιδόναι τὸν χαλινὸν καὶ ἀποβαίνειν τῶν ἵππων, εἰ καὶ τοῦτο χρή. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ τῆς νυκτὸς ἔργα: μικρὸν δὲ ὑπνώσας, ἐπεὶ τῆς ἡμέρας ἤδη ἐπιφωσκούσης οἱ λογάδες ἅπαντες τῶν Σκυθῶν διαπεραιωθέντες τὸν ποταμὸν τὸν πόλεμον ἀναζητεῖν ἐφώκεσαν καὶ ἤδη πέρασ ὁ τοῦ αὐτοκράτορος ἐλάμβανε στοχασμός (δεινὸς γὰρ ἦν προἰδέσθαι τὸ μέλλον ἐμπειρίαν πολλὴν τῇ πυκνότητι τῶν ὁσημέραι. κατ' αὐτοῦ ἐπανισταμένων πολεμίων λαβῶν), ἐπιβὰς παραχρῆμα τοῦ ἵππου τὴν ἐνυάλιον ἠχῆσαι προσέτατε σάλπιγγα καὶ τὰς φάλαγγας καταστησάμενος αὐτὸς ἐπὶ τοῦ μετώπου εἰστήκει. ὄρων δὲ τοὺς Σκύθας ἰταμώτερον ἢ πρότερον ἐπικαταλαμβάνοντας παραχρῆμα τοὺς τῆς τοξείας εἰδήμονας ἀποβῆναι τῶν ἵππων καὶ βάδην κατ' αὐτῶν ἰέναι ἐπέσκηψε καὶ συνεχῆ τὰ τόξα τείνειν' τὸ δὲ γε λοιπὸν τῆς παρατάξεως κατόπιν τούτων ἴετο καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τὸ μέσον διέπων τοῦ στρατεύματος. *Anna Komnena*, Paměti ..., cit. d., s.224-225.

³⁶¹MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 213.

³⁶²Ταμτέζ., s. 213.

3.6.1. Konečné střetnutí a konec Pečeněhů jako samostatného etnika

Pečeněhové neotáleli a už v únoru roku 1091 prosakují do Konstantinopole zprávy o jejich pohybech. V následujícím měsíci situace Alexia Komnéna nebyla rozhodně snadná, neboť Pečeněhové spolupracovali s tureckým emírem Čakou. Situace mohla vyústit v obléhání Konstantinopole, což by bylo velmi podobné jako v roce 626, kdy byla Konstantinopol obklíčena spojeným slovansko-avarským a z východu perským vojskem.³⁶³ Achillovou patou vojska Alexia I. Komnéna byl nedostatek vojáků, tudíž nemohl čelit Pečeněhům (a dalším nepřátelům) a rozhodně nemohl v takovém poměru sil myslet na vítězství. Žádosti o posily, které rozesílal například na latinský Západ, zůstaly bez odezvy.

Avšak v průběhu bojů se znenadání objevili Kumáni.

„Po čtyřech dnech viděl, jak se na druhé straně zdálky blíží kumánské vojsko v počtu asi čtyřicet tisíc mužů. Byl si vědom, že jako spojenci Skytů by vyvolali strašnou válku, v níž by Římanům hrozila úplná zkáza. Proto považoval za nutné získat je na svou stranu, a chystal se k nim s touto výzvou. Kumánské vojsko mělo mnoho náčelníků: nejřední byli Togortak [Tugorkan] a Maniak [Boňak] a několik dalších vynikajících bojovníků. Při pohledu na blížící se množství Kumánů však císař dostal strach; znal už dávno jejich vrtkavé smýšlení a bál se, že ze spojenců by se náhle mohli stát nepřátelé a způsobit mu nesmírnou škodu.“³⁶⁴

„Usoudil, že je bezpečnější nejdříve překročit řeku s celým vojskem a potom pozvat k jednání kumánské velitele. Ti se ihned dostavili k císaři, Maniak zpočátku váhal tak učinit, ale pak přišel též, i když trochu později než ostatní. Císař nařídil kuchařům, aby jim připravili bohatou hostinu. Pak je přátelsky přijal, dal jim všemožné dary a vyžádal si od nich přísahu a rukojmí, protože nedůvěřoval jejich proradnosti. Kumáni ochotně přijali císařovy podmínky, dali záruky a požádali císaře o souhlas, aby směli po tři dny bojovat s Pečeněhy. Dopřeje-li jim Bůh vítězství, slíbili rozdělit kořist na dva díly a jeden z nich ponechat císaři.

³⁶³MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 221.

³⁶⁴μετὰ γοῦν τετάρτην ἡμέραν ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους πόρρωθεν ὄρᾳ κομανικὸν στρατεύμα ὡσεὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας ἐπικαταλαμβάνον ἤδη. σκεψάμενος δὲ μὴ καὶ αὐτοὶ τοῖς Σκύθαις προστεθέντες δεινὸν τὸν κατ' αὐτοῦ ποιήσονται πόλεμον (καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐντεῦθεν τὸ ἐλπιζόμενον ἢ πτανωλεθρία) δεῖν ἐλογίσατο ὑττοποιήσασθαι αὐτούς: καὶ γὰρ προέφθη τούτους μετακαλέσασθαι. τοῦ δὲ κουανικοῦ στρατεύματος πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες κατέστησαν, προαγοὶ δὲ πάντων ὁ Τογορτάκ, ὁ Μανιάκ καὶ ἕτεροι ἄνδρες μαχιμώτατοι. τὴν δὲ πληθὺν τῶν ἐπικαταλαμβανόντων ἤδη Κομάνων ὄρων ἐδεδῆει τὸ εὐάγωγον πάλαι γινώσκων τῆς αὐτῶν γνώμης, μὴ οἱ σύμμαχοι ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι γεγονότες μεγίστην βλάβην αὐτῷ προξενήσειαν. *Anna Komnena*, Paměti ..., cit. d., s.237.

*Císař jim dovolil napadat Skyty nejen po tři dny, ale celých deset dnů, budou-li chtít, a milostivě jim přenechal celou kořist, dá-li jim Bůh vítězství.*³⁶⁵

Přesvědčení kumánských bojovníků přidat se na stranu Byzance byl výrazný diplomatický úspěch, čímž získal na svou stranu početné vojsko navíc přesně znající nepřítelův způsob boje. V případě neúspěchu jednání s Kumány by nepochybně následovala katastrofa, jak zmiňuje Anna Komnena. Hrozbu této koalice si Pečeněhové velmi dobře uvědomovali, a proto také se ho pokusili rozbít jednáním, naneštěstí pro ně bez úspěchu.³⁶⁶

Dne 29. dubna roku 1091 se Pečeněhové utkali v bitvě Leburnia se spojeným byzantsko-kumánským vojskem. Krutá bitva trvala celý jeden den a skončila porážkou Pečeněhů.

*„Skytské šiky se roztrhly, a když se vojska střetla, došlo k zabíjení, jaké lidské oko dosud nespatriilo. Skytové byli pobíjeni, jako by je byla zcela opustila boží moc, útočníci umdlévají ustavičnými prudkými ranami mečů a jejich útok povoloval a slábl. Císař, na konci uprostřed nepřátel, narušoval jejich řady, zasazoval rány každému, kdo mu přišel pod ruku, a svým bojovým křikem děsil vzdálené řady.*³⁶⁷

Krutá bitva trvala celý jeden den a skončila porážkou Pečeněhů. Dejme ještě slovo Anně Komneně:

„Když se slunce sklonilo k západu a všichni Skytové, opakuji všichni: všichni, i jejich matky a děti, se stali obětí meče nebo upadli do zajetí, dal císař zatroubit k ústupu a vrátil se do tábora. Jako div se to muselo jevit všem, kteří mysleli na dobu, kdy Římané kdysi vytáhli z Byzantia proti Skytům s provazy a řemeny, jimiž chtěli Skyty spoutat a přivést do zajetí, sami

³⁶⁵ἀσφαλέστερον δὲ λογισάμενος ἐκεῖθεν ἀπάραντα μετὰ τοῦ ὀπλιτικοῦ παντὸς διαπεράσαι αἰθῆρας τὸν ποταμὸν δεῖν ἐλογίσατο πρότερον τοὺς ἡγεμόνας τῶν Κομάνων μετακαλέσασθαι. οἱ δὲ παραχρῆμα προσέρχονται τῷ βασιλεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Μανιάκ κἄν ὀψιαιτέρον τῶν ἄλλων, πρότερον ἀναβαλλόμενος. δαψιλῆ τοίνυν τράπεζαν αὐτοῖς παρατεθῆναι τοῖς ὀμοποιοῖς ἐπέταξε. καλῶς οὖν εὐωχηθέντας μετὰ ταῦτα φιλοφρονησάμενος αὐτοὺς καὶ παντοίων δωρεῶν ἀξιώσας ὄρκον καὶ ὁμήρους ἐξ αὐτῶν | ἠτέιτο ὑποπτέων τὸ τῆς αὐτῶν γνώμης εὐεξαπάτητον. οἱ δ' ἑτοίμως τὸ προοταχθὲν ἐπλήρουν τὰς πίστεις παρασχόμενοι, αἰτησάμενοι παραχωρηθῆναι τὸν μετὰ τῶν Πατζινάκων πόλεμον συνάψασθαι ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις: καὶ εἰ τὴν νίκην αὐτοῖς δοίη Θεός, διχῆ τὴν ἐπιλαχοῦσαν αὐτοῖς ἅπασαν λείαν διελόντας θάτερον μέρος ἀφορίσαι τῷ βασιλεῖ ὑπισχυοῦντο. ὁ δὲ οὐκ ἐπὶ τρισὶ μόναις ἡμέραις, ἀλλ' ἐπὶ ὅλαις δέκα μετελεύσεσθαι τοὺς Σκύθας κατὰ τὸ αὐτοῖς βουλευτὸν ἄδειαν ἐδεδώκει καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἅπασαν ἀφαιρεθησομένην λείαν, εἴ γε τέως τὴν νίκην αὐτοῖς παρέσχε Θεός, ἀποχαρισάμενος.

Anna Komnena, Paměti ..., cit. d., s.237-238.

³⁶⁶ВАСИЛЬБЕВСКИЙ, *Византия и печенеги*. cit. d., s. 96.

³⁶⁷τῆς σκυθικῆς δὲ ὁμαιχμίας διασττασθείσης ἤδη καὶ προσχωρησάντων ἀλλήλοισιν τοῖν στρατοπέδοισιν ἀνδροκτασίαν ἦν θεᾶσθαι τηνικαῦτα, ὅποιαν οὐδεὶς πτω θεάσατο. τῶν δὲ Σκυθῶν δεινῶς ἀποσφαττομένων ὡς ἐγκαταλειφθέντων ἤδη ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως κεκοπιακότες οἱ σφάττων-τες τῇ σφοδρᾷ καὶ πυκνῇ κινήσει τῶν ξιφῶν λειττοθυμοῦντες ἀνεκόπτοντο τῆς ὀρμῆς. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐν μέσοις τοῖς πολεμίοις ἐξιττιταζόμενος ὅλας συνετάρατε φάλαγγας πλήττων μὲν τοὺς ἀντικαθισταμένους, καταπτήσων δὲ καὶ τοὺς πόρρω τοῖς ἐμβοήμασιν. Anna Komnena, Paměti ..., cit. d., s.241.

však se stali zajatci a vězni Skytů. Stalo se to tehdy, když Římané bojovali se Skyty u Dristry. Tehdy Bůh potrestal římskou pýchu. Později, v době, o níž vyprávím, když Bůh viděl, jak Římané jsou zastrašeni a vzdali se ve své bezmoci vůči takovému množství nepřátel všech nadějí na záchranu, daroval jim proti očekávání vítězství, které jim umožnilo spoutat Skyty, zabíjet je a brát do zajetí. A nejen to (takové věci se dějí často i v jednotlivých bitvách), tehdy Římané v jednom jediném dni vyhubili celý početný národ.“³⁶⁸

Vítězství nad nomády bylo, soudě podle citovaného textu, drtivé. Pečeněhové, kočovníci ohrožující téměř celé 11. století Byzance byli téměř zničeni jako samostatné etniku. Navzdory vyličenému pobíjení téměř všech, není pravda, že byli zničeni všechny. Mnozí kočovníci bitvu přežili a jsou připomínány během křížových výprav. Touto válkou pominula dlouhotrvající hrozba, jež ohrožovala samu existenci říše. S jejich porážkou mohly být oblasti na sever od Staré planiny opět začleněny do rámce Byzance.³⁶⁹

Poslední pád Pečeněhů se uskutečnil v roce 1122 za Ióanna II. Komnéna, syna Alexia I. Komnéna, který skončil porážkou Pečeněhů a tentokrát už natrvalo.³⁷⁰

3.7. Závěr

V této kapitole jsme viděli zásadní zvrát ve vztazích Byzance a Pečeněhů. Z původního nástroje proti nepřátelům Konstantinopole se stali zuřiví nepřátelé, s nimiž bojovali s přestávkami téměř jedno století. Ukázalo se, že pád Bulharska roku 1018 měl spolu s pozitivními důsledky, jako opětovné posunutí byzantské hranice k Dunaji, také svá negativa v sousedství s bojovnými kmeny Pečeněhů. Jejich nájezdy a postupná ztráta kontroly Byzance nad oblastí dnešního severního Bulharska měla zničující důsledky pro Thrákií a další oblasti, které rovněž velmi trpěly nájezdy těchto kočovníků.

Na druhou stranu nelze přehlédnout, že Pečeněhové a nebyli jenom zuřiví nájezdníci, ale také velmi schopní žoldáci.

---

³⁶⁸ ἔπει δὲ ὁ ἥλιος πρὸς δυσμαῖς ἤδη ἦν καὶ ἅπαντες μὲν ξιφῶν ἔργον γεγόνασι, καὶ τὰ πέκνα φημι καὶ αἱ μητέρες, πολλοὶ δὲ καὶ ζωγρία ἐλήφθησαν, τὸ ἀνακλητικὸν ὁ αὐτοκράτωρ κελεύσας ἠχῆσαι πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπάνεισι παρεμβολήν. καὶ ἦν τῷ κατανοοῦντι θαῦμα ἰδέσθαι πῶς οἱ πάλαι κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐξερχόμενοι καλῶδία τοῦ Βυζαντίου ἐξωνούμενοι καὶ ἰμάντας, δι' ὧν δεσμώτας ἄγειεν τοὺς τῶν Σκυθῶν ἐαλωκότας, τούναντίον πεπόνθασιν αὐτοὶ τὲ παρὰ τῶν Σκυθῶν ἐαλωκότες καὶ δεσμῶται γενόμενοι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τότε, ὀπηνίκα κατὰ τὴν Δρίστραν ὁ μετὰ τῶν Σκυθῶν γέγονε πόλεμος: καὶ γὰρ τὸ φρύαγμα τότε τῶν Ρωμαίων καθεῖλε Θεός. ἐν ὑστέροις δέ, καθ' ὃν ὑφηγοῦμαι καιρὸν, ὀπηνίκα περιδεεῖς τούτους ἔγνω καὶ τὰς σφζούσας ἀπολωλεκότας ἐλπίδας πρὸς τοσαῦτα πλήθη μὴ ἐξισχύοντας, τὴν νίκην παραδόξως ἐχαρίσατο τούτοις, ὡς καὶ δεσμεῖν καὶ σφάττειν καὶ ζωγρίαν ἄγειν τοὺς Σκύθας, οὐ τοῦτο δὲ μόνον | (τάχα γὰρ τι τοιοῦτον κἀν τοῖς μερικοῖς τῶν πτολέμων πολλὰκις εἰσθε γίνεσθαι), ἀλλὰ καὶ ὄλον ἔθνος μυριάδων κατὰ μίαν καὶ μόνην ἀφανίσαι ἡμέραν.

Anna Komnena, Paměti ..., cit. d., s.242.

³⁶⁹ MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 229-230.

³⁷⁰ PAROŇ, *The Pechenegs...*, cit. d., s. 367.

Vpád Uzů se ukázal jako zničující, ale v porovnání s periodicky se opakujícími se nájezdy Pečeněhů představoval pouhou epizodu ve vztazích Byzance a „stepního světa“. Na druhou stranu nelze přehlédnout, že Pečeněhové a Uzové nebyli jenom zavilí nepřátelé, ale také vítanou posilou v rámci byzantské armády, byť se ne vždy ukázali jako zcela spolehliví, což platí například v roli Uzů v bitvě u Mantzikertu roku 1071, ve válkách Alexia I. Komnéna patřili k jeho nejlepším jednotkám.

Narůstající role Kumánů, kteří od poloviny 11. století začínají hrát čím dál větší úlohu nejenom v jihovýchodní Evropě, ale také v Kyjevské Rusi. Jejich vstup do balkánských záležitostí a následné spojenectví s císařem Alexiem I. Komnénem sehrálo mimořádnou úlohu v otázce odstranění hrozby ze strany Pečeněhů, kteří byli natrvalo poraženi jeho synem v roce 1122 a přestali hrát úlohu na území jihovýchodní Evropy jako samostatné etnikum. Po tomto roce to měli být právě Kumáni, kdo bude hrát dominantní úlohu, o čemž bude poslední kapitola.

4. BYZANC, DRUHÉ BULHARSKÉ CARSTVÍ A KUMÁNI

4.1. Prolog

V roce 1091 Byzantská říše porážkou Pečeněhů eliminovala veškerou hrozbu, ohrožující hranice evropských provincií. Zdálo se, že veškerá hrozba je eliminována, a žádné nebezpečí nehrozí. Od začátku května trávil svůj čas v Konstantinopoli, kde tedy reálně převzal vládu, kterou měla do této chvíle na starost jeho matka Anna Dalasséna a jeho starší bratr Izák Komnénos. V té době zavádí různé reformy, například týkající se financí.³⁷¹

V roce 1093 a na jaře roku 1094 byl Alexios I. Komnénos znovu nucen zasáhnout proti Srbům v Rašce (jedno z center středověkého srbského státu nacházející se na jihovýchodě dnešního Srbska, druhé centrum byla Duklja na území dnešní Černé Hory), kteří se pod vedením velkého župana Vukana chtěli zbavit byzantské nadvlády. pokoušeli zbavit byzantské nadvlády.³⁷² V průběhu tohoto trestného vojenského tažení byla odhaleno velmi nebezpečné spiknutí proti osobě císaře Alexia I, v jehož čele byl syn císaře Romana IV. Diogena Nikefóros . Spiknutí bylo potlačeno a Nikefóros byl oslepen a poslán do vyhnanství.³⁷³ Následně byl císař informován s novými zprávami o vpádu Kumánů.

4.2. Válka Alexia I. Komnéna s Kumány roku 1095

Jeden muž nízkého původu, podle Anny Komneny začal prohlašovat, že je synem Romana IV. Diogena. Anna Komnena ho nazývá Lvem Diogenem, avšak obviňuje ho z podvodu. Následně byl Alexiem I. Komnénem poslán do vyhnanství do Chersonu na Krym, kde navázal styky s kumánskými obchodníky.³⁷⁴ Pokusil se je získat pro svoje cíle, tj. získání byzantského trůnu v Konstantinopoli, slibující jim, že je bohatě odmění. Zdá se, že byl schopný manipulátor a lhář a všechno mu uvěřili. Taky se mu podařilo zlákat náčelníky Kumánů, konkrétně již zmíněného Tugorkana.³⁷⁵

„Kumáni se ho ujali a vrátili se s ním do své země. Podvodník u nich nějaký čas pobyl a získal takový vliv, že ho oslavovali jako císaře. Kumáni, dychtící po lidské krvi, toužící sytit se lidským masem a nahromadit si kořist z naší země, našli v tomto muži vhodnou zástěrku. Rozhodli se podniknout tažení proti římské říši pod záminkou, že jej chtějí dosadit na císařský

³⁷¹ MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 229-230.

³⁷² ШАЛАНДОН, Алексей I Комнин ..., cit. d., s. 116.

³⁷³ MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 232.

³⁷⁴ Tamtéž., s. 237.

³⁷⁵ Tamtéž., s. 237.

trůn. Tento záměr byl u nich už dlouho ve vzduchu a nezůstal utajen císaři. Proto císař podle svých možnosti zbrojil a připravoval se k boji s barbary. Průsmyky, které se v hovorovém jazyce nazývají „klisury“, opevnil, jak jsem řekla, už dříve. Po nějakém čase dozvěděl, že Kumáni s podvodníkem obsadili Paristrion. Svolal vysoké důstojníky a pokrevné i spřízněné příbuzné, aby se s nimi poradil, zda má proti nim vytáhnout. Všichni jej však od tohoto počínání odrazovali.“³⁷⁶

Příčiny této války jsou poněkud složité. Problém je nedostatek ostatních pramenů, neboť například Ióann Zonara se věnuje tomuto útoku pouze v jednom odstavci, což v porovnání s Alexiadou není moc.³⁷⁷ Když odhlédneme od argumentů Anny Komnény, která podobně jako další byzantští autoři hovořili o „barbarech“ jako o nečestných, podlých lidech, jenž nejsou schopni dodržet jakoukoli úmluvu atd.

Je možné, že za vpádem Kumánů stála diplomatická hra, v níž sehrála svou roli i Kyjevská Rus. Některá knížata, jako například Oleg Svjatoslavič uzavíral s Kumány účelová spojení, jejichž zájmy se někdy křížily i se zájmy Byzance, převážně v oblasti Chersonu a Tmutarakaň (do vlády Basileia II. byla byzantským územím).³⁷⁸ Když se Alexios I. Komnenos patrně zmocnil Tmutarakaňe zkrížil zájmy Olegovi Svjatoslaviči, který mohl ponoukat právě Kumány, v čele s chánem Tugorkanem.³⁷⁹ Oleg Svjatoslavič neměl prostředky k útoku na Byzanc, a tak využil svých osvědčených spojenců, Kumánů. Pro něho to bylo výhodné, ušetřil svoje síly a v případě jejich porážky také nic neztratil.³⁸⁰

Další možností je případná vidina bohaté kořisti, a právě zmíněný претендент trůnu mohl sehrát svou roli jako záminka ke vpádu.³⁸¹

Kumáni tedy zaútočili přes Dunaj na byzantské území, zmocnili se Paristrionu (Podunají). Alexios I. Komnenos podle Anny Komneny si nebyl jistý, jestli má na útočníky

---

³⁷⁶ συμπαραλαβόντες δὲ τοῦτον οἱ Κόμανοι πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπήεσαν χώραν. συναυλιζόμενος δὲ τούτοις ἐφ' ἱκανόν, ἐς τοσοῦτον συνήλασεν ὡς καὶ βασιλέα αὐτὸν κατονομάζειν ἤδη. οἱ δὲ αἵμασιν ἀνθρώπων λαφύξαι ἱμειρόμενοι καὶ κρεῶν ἀνθρωπειῶν ἐμπορηθῆναι καὶ λείαν πολλὴν ἐκ τῆς ἡμεδαπῆς ἐπισυνάξει, Πάτροκλον εὐρηκότες τοῦτον πρόφασιν κατὰ τῆς Ῥωμαίων πανστρατιᾶ χωρῆσαι ἐβουλεύοντο ὡς δῆθεν τῷ πατρίῳ τοῦτον ἐγκαθιδρύσαι δρόνο. | καὶ ἀπαιρουμένην εἶχον τέως ταυτηνὴ τὴν βουλήν: οὐκ ἔλαθε ταῦτα τὸν αὐτοκράτορα. ἐνθὲν τοι καὶ τὰς δυνάμεις ὡς δυνατὸν ἐξώπλιζε τε καὶ πρὸς τὴν τῶν βαρβάρων μάχην ἠτοιμάζετο τὰ γὰρ τέμπη, ἅπερ κλεισούρας ἢ ἰδιώτις οἶδε γλῶττα καλεῖν, ὡς ἔφαμεν, φθάσας ἤδη κατωχυρώσατο. καιροῦ δὲ παρεληλυθότος, ἐπεὶ τὸ Παρίστριον τοὺς Κομάνους μετὰ τοῦ ψευδωνύμου καταλαβεῖν μεμαθήκοι, τοὺς τὰ πρῶτα τοῦ στρατιωτικοῦ συντάγματος φέροντας καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς καθ' αἶμα καὶ ἐξ ἀγχιστείας αὐτῷ προσήκοντας συναγαγόν, εἰ χρὴ κατ' αὐτῶν ἐξίεναι ἐβουλεύετο. πάντων δὲ πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἀπειργόντων. *Anna Komnena*, Paměti ..., cit. d., s.281.

³⁷⁷ MEŠKO, Marek. *Nová pravdepodobná príčina kumánskeho vpádu na byzantský Balkán roku 1095*. In: *Byzantinoslovaca (V)*, Bratislava: Byzantologický seminár Alexandra Avenaria při Katedre všeobecných dejín Fíf, 2014. ISBN 978-80-8127-122-9, s. 192-204.

³⁷⁸ MEŠKO, Marek. *Nová pravdepodobná príčina kumánskeho vpádu ...*, cit. d., s. 197.

³⁷⁹ Tamtéž., s. 201.

³⁸⁰ Tamtéž., s. 201.

³⁸¹ MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnenos ..., cit. d., s. 239.

udeřit a porazit je v otevřeném poli, nebo zdá má vyčkat, dokud hrozba nepomine.³⁸² Byzantská elita byla pro vyčkávací taktiku, ale problém byl v tom, že by mohlo dojít ke stejnému scénáři jako s Pečeněhy, tj. rozšíření svého vlivu do oblasti na sever od Staré planiny. Nakonec přece jenom bylo dohodnuto o ofenzivě.

Z Anchialu začal vysílat jednotlivě oddíly jejímž úkolem bylo zajistit průchody ve Staré planině, aby Kumáni nepronikli na území na jih do Thrákie.³⁸³

Císařovy brilantní plány ovšem nepočítaly s jedním detailem – Vlchy. Jednalo se o románské polokočovné obyvatelstvo žijící rozprostřeně po jihovýchodní Evropě. Právě část Vlachů uzavřela spojenectví s Kumány a díky nim dokázali přejít Starou planinu, čímž vpadli do Thrákie.³⁸⁴

Kumánské vojsko v čele s chánem Tugorkanem a uzurpátorem vytáhlo proti Anchialu, kde se nacházel tábor císaře Alexia I., aby si hlavní střetnutí. Početní převaha byla na straně kumánských nájezdníků, protože hodně byzantských vojáků bylo rozptýleno v horských průsmycích. Armáda Kumánů mohla mít podle Marka Meška kolem 20 tisícům válečníků. Navíc mnoho Kumánů v té době bojovalo s vojsky Svjatopolka II. a Vladimíra Monomacha. Každopádně měli Kumáni početní převahu nad byzantskou armádou.³⁸⁵

K bitvě u Anchiala nakonec nedošlo, protože se Kumáni obrátili směrem k Adrianopoli.³⁸⁶ Kumáni neměli obléhací prostředky, proto se snažili město vyhladovět. Alexios I. byl o obléhání průběžně informován a poté zřejmě došel k názoru o pomoc městu, i kdyby mělo dojít k bitvě ve které by měli nomádi početní převahu. Lstí se podařilo zajmout uzurpátora a poté odsouzen k trestu oslepení.³⁸⁷

„Císař byl zatím v Anchialu, ale když se dozvěděl, že se Kumáni všude v okolí rozjeli za píci, vytáhl odtud do Mále Nikaie. Z další zprávy zjistil, že Kitzes, jeden z velitelů kumánského vojska, obsadil s dvanácti tisíci Kumány, kteří vyplenili okolí a shromáždili bohatou kořist, hřbet pohoří Taurokomos. Proto sestoupil se svým vojskem a zaujal pozici na břehu řeky, která tekla na rovině pod tímto pohořím. To místo je zarostlé makchií a křovinami. Tam rozestavil císař své síly. Vybral dost velký oddíl Turků, kteří byli výbornými lučištníky, a poslal je proti Kumánům, aby podnikli srážku a podnikli proti nim několik výpadů, jimiž by je vylákali na svah pohoří. Kumáni se s nimi srazili a pronásledovali je

---

³⁸²MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 242.

³⁸³ЗЛАТАРСКИ, История на българската държава ..., Том 2 cit. d., s. 212-213.

³⁸⁴MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 251-252.

³⁸⁵Tamtéž., s. 254.

³⁸⁶ЗЛАТАРСКИ, История на българската държава ..., Том 2 cit. d., s. 213.

³⁸⁷MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 258-259.

ze všech sil až k římskému šiku. Potom zadrželi na chvíli koně, sešikovali se a chystali se k útoku na římské vojsko.“³⁸⁸

Zmíněný oddíl Kumánů, jemuž velel Kitzés se oddělil od obléhatelů pod vedením Tugorkana a vydali se drancovat do oblasti asi jihovýchodně od města k hřebenu, jenž se jmenoval Taurokomos. Po skončení drancování se zde načas utábořili. Toto rozdělení sil bylo přesně to, co Alexios I. potřeboval. Vytáhl pro nim a porazil je. Když se Tugorkan dozvěděl o porážce vojska, ukončil obléhání a vyrazil na sever. Alexios poté vstoupil do osvobozené Adrianopole. Chán Tugorkan mu posílal své emisary, kteří měli zdržet císaře, avšak Alexios to prohlédl.³⁸⁹

Následně se Alexis I. vypravil v čele vojska proti ustupujícím Kumánům.

„Jakmile císař zjistil, že jej Kumáni oklamali, poslal rychlé posly k strážcům průsmyku na pohoří Zygon s příkazem, aby neumdlévají v bdělosti, nýbrž aby dávali pozor a snažili se uprchlíky zadržet. Při zprávě, že celá kumánská armáda postupuje vpřed, shromáždil vojáky, kteří byli po ruce, a obsadil městečko Skutarion, vzdálené od Adrianupole osmnáct stádií. Dalšího dne postoupil do Agathoniky. Zde se dozvěděl, že Kumáni táboří u města Abrilebo (toto místo není příliš vzdálené od měst, která jsme teď uvedli.) Táhl za nimi a už z dálky uviděl obrovské množství ohňů, které si zapálili. Císař dal vyhledat a povolal k sobě Nikolaa Maurokatakala a další vybrané velitele vojska a uvažoval s nimi o dalším postupu. Rozhodli se povolal ještě velitele žoldněrských Uzů (byl to Sarmat), Skyta Karatzu a polobarbara Monastru. Ti měli dostat pokyn, aby u každého stanu dali zapálit patnáct i více ohňů. Pohled na tyto ohně měl u Kumánů vzbudit dojem, že římská armáda je obrovská, měli být natolik vyděšeni, aby ztratili odvahu k útoku proti Římanům. Tato událost skutečně nahnala Kumánům velký strach. Ráno rozdal císař vojákům zbraně a hnal se se svým vojskem proti Kumánům. Jakmile došlo k srážce, Kumáni se obrátili na útěk. Císař rozdělil vojsko tak,

---

³⁸⁸ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἔτι εἰς Ἀγχίαλον ἐγκαρτερῶν, μεμαθηκῶς τὸν ἐπὶ τῇ προνομῇ τῶν παρακειμένων χωρῶν σκεδασμὸν τῶν Κομάνων, ἀπάρας ἐκεῖθεν καταλαμβάνει τὴν Μικρὰν Νίκαιαν. ὡς δὲ μεμαθήκοι ὅτι ὁ Κιτζῆς (ἡγεμῶν δὲ οὗτος εἷς τῶν τοῦ κομανικοῦ στρατεύματος) ἀναλαβόμενος Κομάνους ποσομένους εἰς δώδεκα χιλιάδας καὶ εἰς Ἴτρονομὴν τούτους διασπείρας λείαν τὴν πολλὴν συναγαγὼν τὸν αὐχένα τοῦ Ταυροκόμου κατεῖληφε, τὰς ὑπ’ αὐτὸν ἀναλαβόμενος δυνάμεις κατελθὼν παρὰ τῷ χεῖλει εἰστήκει τοῦ ποταμοῦ τοῦ κατὰ τὴν πεδιάδα τὴν κάτωθεν τοῦ τοιοῦτου αὐχένου διακειμένην ῥέοντος (τόπος δὲ οὗτος πλήρης χαμαιδρύων καὶ ἀρτιφυῶν δένδρων): ἐκεῖσε γοῦν τὰς δυνάμεις καταστησάμενος ἀπόμοιραν Τούρκων ἱκανὴν ἀποτεμόμενος τῆς τοξείας ἐκκρίτους εἰδήμονας κατὰ τῶν Κομάνων ἐπαφίησιν, ὥστε τὸν μετ’ αὐτῶν συναραμένους πόλεμον καὶ ἵππασίας τινὰς ποιησαμένους ἐπισπάσασθαι τούτους πρὸς τὸ πτανές. οἱ δὲ Κόμανοι προσβαλόντες τούτους ἐδίωκον ἀκρατῶς μέχρι τῆς ῥωμαϊκῆς φάλαγγος εἶτα μικρὸν τοὺς ἵππους ἀνασειράσαντες καὶ κατὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐξορμήσει φάλαγγος ἠτοιμάζοντο καθιστῶντες τὰς παρατάξεις. *Anna Komnena, Paměti ...*, cit. d., s.281.

³⁸⁹ЗЛАТАРСКИ, *История на българската държава ...*, Том 2 cit. d., s. 217.

že poslal vojáky s lehkou výzbrojí dopředu, aby pronásledovali Kumány, a sám se horlivě hnal za nimi. Dostihl je u Železné brány, mnoho jich zabil a velký počet zajal.“³⁹⁰

„Přední oddíly se zmocnily kumánské kořisti a vrátily se zpět. Císař za silné bouře strávil noc na vrcholku Železné brány a ráno odtáhl do města Goloe. Zdržel se tam po jeden den a noc, aby vyznamenal všechny statečné bojovníky a aby jim rozdal bohaté dary. Pak propustil své bojovníky v dobré náladě domů a během dvou dnů a dvou nocí se vrátil do císařského paláce.“³⁹¹

Kumáni byli pravděpodobně dostiženi z důvodu drancování okolí, což brzdilo jejich postup a umožnilo císaři je dostihnout a svést s nimi bitvu, v níž je byzantská armáda na hlavu porazila. Zbylá část byla dostižena Byzantinci u Staré planiny, kde byli rovněž pobiti. Porážkou Kumánů v roce 1095 se Alexios zbavil všech nepřátel ohrožující Byzantskou říši.³⁹²

4.3. Vpády Kumánů za vlády následníků Alexia I. Komnéna

Za císaře Manuela I. Komnéna (1143-1180), syna Ióanna II. Komnéna a vnuka Alexia I. Komnéna, dochází k dalším nájezdům Kumánů. V roce 1148 dochází k prvnímu nájezdu za jeho vlády.

---

³⁹⁰ αἰσθόμενος δὲ τῆς τῶν Κομάνων ἀπάτης ὁ αὐτοκράτωρ ὑποπτέρους ἀποστείλας δηλοῖ τοῦτο τοῖς πεπιστευμένοις τὴν φυλακὴν τῶν τοῦ Ζυγοῦ ἀτραπῶν ἐφ' ᾧ μὴ ἀναπίπτειν, ἀλλ' ἐγγηγορέναι διαπαντός, εἴ που τούτους κατάσχοιεν. αὐτὸς δὲ τὸ ὄλον στράτευμα τῶν Κομάνων μεμαθηκῶς ἐπὶ τὰ πρόσω τὴν πορείαν ποιούμενον εὐθὺς ἀναλαβόμενος τοὺς παρατυχόντας τῶν στρατιωτῶν καταλαμβάνει τόπον τινὰ Σκουτάριον καλούμενον σταδίους τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπέχοντα ὀκτωκαίδεκα, τὴν δὲ μετ' αὐτὴν εἰς Ἀγαθονίκην. ἐττει δὲ μεμαθήκοι τὸ κομανικὸν φοσσάτον ἔτι κατὰ τὸν Ἀβριλεβὸ διακείμενον (τόπος δὲ οὗτος | οὐ πορρωτέρω τῶν εἰρημένων πόλεων κείμενος), ἐνταῦθα γενόμενος καὶ τὰ ἄπειρα ἄπερ ἀνήψαν πυρὰ πόρρωθεν ἐξιδὼν καὶ κατασκευάμενος ἀποστείλας μετεπέμψατο Νικόλαον τὸν Μαυροκατακαλῶν καὶ ἐτέρους τῶν ἐκκρίτων ἡγεμόνων τοῦ ὀπλιτικοῦ καὶ τί χρῆ ποιεῖν διεσκοπεῖτο. δέον οὖν τῆνικαῦτα ἐκρίθη μεταπέμψασθαι τοὺς τῶν ἐθνικῶν ἀρχηγούς, τὸν τε Οὐζᾶν (ἐκ Σαυροματῶν δὲ οὗτος) καὶ Καρατζᾶν τὸν Σκύθην καὶ τὸν μιζοβάρβαρον Μοναστράν, καὶ παρακελεύσασθαι ἵνα ἀπελθόντες παρασκευάσωσιν ἐφ' ἐκάστη σκηνῇ πεντεκαίδεκα καὶ πλείους ἀνάψαι πυρσοὺς, ὥστε τοὺς Κομάνους τοὺς τοσοῦτους πυρσοὺς θεασαμένους ἀπειροπληθῆς τὸ ῥωμαϊκὸν νομίσαι στράτευμα κἀντεῦθεν ἐκδειματωθέντας τοῦ λοιποῦ μὴ θαρσαλέως τούτοις προσβαλεῖν. τοῦτο δὲ γεγονὸς ταῖς τῶν Κομάνων ψυχαῖς φόβον μέγαν ἐνήψισιν. ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ προΐας ὀπλισάμενος καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις ἀναλαβόμενος ἵεται κατ' αὐτῶν, πολέμου δὲ ἐξ ἐκατέρων συρραγέντος οἱ Κόμανοι τὰ νῶτα διδόασιν. ὁ δὲ βασιλεὺς διελὼν τὸ στράτευμα τοὺς μὲν ψιλοὺς ἔμπροσθεν διώκειν ἐπέπομφεν, αὐτὸς δέ, φευγόντων ἀκρατῶς, ἐλαύνων ἐδίωκε: τούτους δὲ περὶ τὴν Σιδηρᾶν Κλεισοῦραν καταλαβὼν πολλοὺς μὲν ἀναιρεῖ, πλείστους δὲ καὶ ζωγρίαν ἄγει. *Anna Komnena*, *Pamēti ...*, cit. d., s.288-289.

³⁹¹ οἱ δὲ γε προπεμφθέντες τῶν Κομάνων τὴν λείαν πᾶσαν ἀναλαβόμενοι ὑπεχώρησαν. ὁ δὲ βασιλεὺς περὶ τὴν ἀκρολοφίαν τῆς Σιδηρᾶς Κλεισοῦρας παννύχιος διατελέσας, χειμῶνος ὄντος σφοδροῦ, ἀυγαζούσης ἤδη ἡμέρας τὴν Γολόην κατεῖληφεν. ἐκείσε δὲ ἡμερονύκτιον ἐν διακαρτερήσας ἐφ' ᾧ τιμῆσαι πάντας τοὺς ἀνδρικοῦς ἀγωνισαμένους καὶ δωρεῶν μεγίστων ἀξιώσασαι, καὶ τὸ βουλευθῆν εἰς ἔργον ἀγαγὼν καὶ μετ' εὐφροσύνης πάντας ἐκέμψας οἴκαδε ἐν δυσὶ νυχθημέροις κατεῖληφε τὰ βασίλεια. *Anna Komnena*, *Pamēti ...*, cit. d., s.288-289.

³⁹² MEŠKO, V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos ..., cit. d., s. 260-261.

„Nedlouho poté a samotný císař vytáhl na tažení se svým vojskem. Již při prvním útoku rozprášil Skyty [Kumány], kteří přešli Istr a zpustošili země okolo Chemusu [Stará planina], A když opustil Plovdiv, okamžitě se vydal do Sofie.“³⁹³

Můžeme pozorovat, že pojmem „Skytové“ se nyní označují další kočovníci, tentokrát Kumáni. V letech 1155 a 1160 proběhli ještě pustošivější nájezdy, než byl ten první. Za vlády Manuela I. nacházíme rovněž Kumány ve vojsku, které připravoval v roce 1176 v boji proti Seldžukům.³⁹⁴

„Císař proto začal připravovat své dostupné síly a v poslední době k nim přidával další. Shromazďoval i nemálo cizího vojska, a hlavně z řád Latinů a od samotných podunajských Skytů.“³⁹⁵

Jak je známo, toto tažení skončila bitvou u Myriokefala, kde byli Byzantinci na hlavu poraženi a ztratili možnost dobýt zpět území obsazená Seldžuckými Turky.

Poněvadž mezitím i Skytové [Kumáni] přešli Ister [Dunaj] a zpustošili římské pevnosti okolo této řeky, proti nim byl poslán Koloman [syn uherského krále Kolomana I. vládnoucího v letech 1095-1116]. Ale Koloman vedl válku proti nim neohrabaně a byl na hlavu poražen, tak že jeho bojové řady se rozpadli, ztratil statečné muže, a sám umřel na následky smrtelných zranění, které měl na svém těle. Následně Skytové, kteří podle svého zvyku sebrali kořist po cestě a naložili ukradené na své koně a rozhodli se vrátit zpět. Přecházeli Ister lehko, podnikající napadení pro kořist – ještě lehčeji, a jejich návrat není úmorný a složitý. Protože jejich zbraně se skládají z toulce zavěšeného přes bok, a ze zahnutých luků a šípů. A jsou takoví, kteří v bitvě umějí zacházet s kopím. Skyt jede na koni, který ho nese vyčerpávající válkou, tentýž kůň mu poskytuje potravu tím, že mu podřezává žílu, a jak se vypráví, pokud je kůň samice, uspokojuje během tažení i barbarův živočišný pud. Skytové přecházejí řeku s koženými taškami naplněnými slámou mimořádně, které jsou velmi pečlivě sešité, takže dovnitř nepronikne ani ta nejmenší kapka vody. A tak Bulhar nasedne na měch [kožená brašna], přiváže ho ke koňskému ocasu, nasadí si sedlo a jakoukoli vojenskou výstroj

---

³⁹³ μετὰ βραχὺ Ὁ δὲ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς ἔξεισι μετὰ τῆς στρατιᾶς. ἐξ ἐφόδου δὲ τοὺς Σχύθας διαθοοήσας, οἱ τὸν Ιστρὸν διαβάντες τὰ περὶ ὃν Αἴμον ἐσίγοντο, ὥρας ἐκ τῆς Φιλύπιπον τὴν εὐθὺ Κερκύρας ἐβάδιζεν. *Scylitzes-Cedrenus*. In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XXV. София: Българска академия на науките, 1983, s. 11.

³⁹⁴ ПАВЛОВ, *Бунтари и авантюристи ...*, cit. d., s. 143.

³⁹⁵ διὰ ταῦτα τοίγυν τὰς τὲ οὐσας συνεχρότει δυνάμεις ὁ βασιλεὺς, καὶ νεωστὲ ἐπὶ ταύταις ἄλλας συνέταπτεν" ἐστρατολόγεε δὲ καὶ ξενικὸν οὐκ ὀλίγον, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ γένους μάλιστα τῶν λατίνων καὶ ἀπ' αὐτῶν δὴ τῶν παριστρίων Σκυθῶν. *Nicetae Choniatae Historia* In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XXV. София: Българска академия на науките, 1983, s. 21.

a snadno se přeplaví na druhou stranu, přičemž místo člunu použije koně. Tak přechází Ister [Dunaj].³⁹⁶

Byzantský historik z 12. století nám podává zajímavé informace ohledně vojenství. Z textu jasně vyplývá, že hlavní pilíř kumanského vojska sestával z lehké jízdy, vyzbrojené luky a pro kontaktní boj používali kopí. Z dalších zdrojů víme, že používali šavli, což je také typická turkická zbraň, kterou pravděpodobně vynalezly turkické kmeny.

4.3.1. Sporný původ Asenovců

Právě v průběhu 12. století začínají do bulharských zemí pronikat kumánské etnické elementy, kteří se zapojují do místní bulharské společnosti, to znamená, že přijímají křesťanskou víru a postupně se bulharizují a začínají zde hrát podstatnou roli.³⁹⁷ Turkickou antroponomastikou jsou nasyceny převážně osady v okolí Plevenu, Loveče, Vidinu, Vrace, Perniku a Sofie. Větší skupiny Uzů a Kumánů se pravděpodobně usadily v severovýchodním Bulharsku – tam, kde se předtím usídlilo pečeněžské obyvatelstvo, a ještě dříve Prabulhaři.³⁹⁸ Noví turkičtí přistěhovalci se tedy, jak bylo řečeno výše, postupně integrovali do nového prostředí a zachovali si prvky své tradiční kultury. V každém případě již ve 12. století žilo na Balkáně obyvatelstvo smíšeného slovansko-tureckého původu, v byzantských pramenech označované jako "*smíšení barbaři*". Patřili k nim i zakladatelé druhého bulharského království, bratři Petr a Asen.³⁹⁹

Právě otázka původu Asenovců, jak je nazýván rod stojící v čele osvobození Bulharska je diskutována již více než sto let. Spor měl i výrazný politický rozměr mezi bulharskými a rumunskými historiky, protože obě strany zastávali protikladné pozice, které

---

³⁹⁶ "Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Σκυθῶν τὸν ἤϊστρον διαπεραιωσαμένων καὶ τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τοῦτον ληϊζομένων Ῥωμαϊκὰ φρούρια, στέλλεται κατ' αὐτῶν Καλαμάνος τις. ἀλλ' οὗτος μὴ δεξιῶς διαστρατηγήσας τὸν κατὰ Σκυθῶν πόλεμον ἠττήθη τε | ὑπ' αὐτῶν κατὰ κράτος, ὡς αἱ τάξεις ἐρρώγεσαν, καὶ ἄνδρας ἀγαθοὺς ἀπεβάλετο καὶ αὐτὸς δὲ καιρίας ἐς τὸ σῶμα δεξάμενος τὸ ζῆν μετήλλαξεν. οἱ δὲ Σκύθαι κατὰ τὸν αὐτοῖς εἰωθότα τρόπον λείαν τὰ ἐν ποσὶ θέμενοι καὶ ἀναθέμενοι τοῖς ἵπποις τὰ λάφυρα νόστου ἐμνήσαντο. "Ῥάων δὲ αὐτοῖς ἢ τοῦ Ἰοῦρου περαίωσις, εὐχερεστέρα δὲ καὶ ἢ κατὰ προνομὴν ἐπέλευσις, οὐ κοτηρά τε καὶ ἐργώδης ἢ ἀναχώρησις. ὄπλισμός γὰρ αὐτοῖς γωρυτὸς ἐπὶ τῆς ἰξύος ἐξηρητημένος πλάγιος καὶ καμπύλα τόξα καὶ ἄτρακτοι. εἰσὶ δ' οἱ καὶ δοράτια κραδαίνουσι περιελίσσουσί τε κατὰ τὸν πόλεμον. ὁ δ' αὐτὸς ἵππος καὶ τὸν Σκύθην ὀχεῖ, διὰ μαχησμοῦ φέρων τοῦ πολυαῖκος, καὶ τροφήν χορηγεῖ σχαζομένης φλεβός, ὡς δὲ φασί, καὶ ὀχευόμενος τὴν ἄλογον ἀφροδίτην τοῦ βαρβάρου ἀποκενοῖ. σχεδιάζει δὲ τοῖς Σκύθαις τοῦ ποταμοῦ τὴν διάβασιν κάρφης πλήρης διφθέρα, λίαν ἐς τὸ ἀκριβὲς σύσπαστος, ὡς μηδὲ βραχὺ λιβάδιον ἐπεισεῖν ἐνδοθι. οὐκοῦν ταύτην περιβὰς ὁ Σκύθης, ἰτπείας ἐξημμένην οὐρᾶς, καὶ τὴν ἀστράβην ἐπαναθεῖς καὶ ὅσα τοῦ πολέμου ὄργανα διαπλωῖζεται, οἷα σκάφος λαΐτφει τῷ ἵπτῳ χρώμενος, καὶ τὸ τοῦ Ἰοῦρου διανήχεται πέλαγος.

Nicetae Choniatae Historia In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XXV. София: Българска академия на науките, 1983, s. 12.

³⁹⁷ СТОЯНОВ, Валери. *Куманите в българска история (XI–XIV в.)*. In: *Исторически преглед*, № 5-6, София: Институт за исторически изследвания при БАН, 2005, s. 3-25.

³⁹⁸ Tamtéž., s. 3-25.

³⁹⁹ Tamtéž., s.

vyhovovaly národnímu výkladu.⁴⁰⁰ Existují více méně tři teorie o původu Asencovců. Podle první teorie jsou Asenovci vlašského etnického původu, tedy románské etnické skupiny, jazykově příbuzné dnešním Rumunům. Právě tato teorie byla zastávána ve velké míře právě Rumuny. Druhá teorie říká, že Asenovci jsou bulharského etnického původu. A právě podle třetí teorie jsou Asenovci kumánského původu.⁴⁰¹ Diskuse v minulosti měla samozřejmě politický náboj, neboť rumunské země byly ve středověku několikrát součástí Bulharska, a bulharský (slovanský) vliv byl v zemi velmi silný. Právě z toho důvodu se snažili bulharský či slovanský vliv co nejvíce omezit.

Obě strany zakládají svoji argumentaci na papežově korespondenci, kterou vedl car Kalojan na počátku 13. století s římským papežem. Cílem papeže bylo získat jurisdikci nad bulharskou církví, naopak Kalojan potvrzení titulu cara. Právě v této korespondenci se nacházejí protirečící se informace, které mohou mluvit ve prospěch obou stran.⁴⁰² Přesuňme se k poslední, kumánské teorii.

První, kdo přišel s teorií kumánského původu byl ruský historik a byzantolog Fjodor Uspenskij.⁴⁰³ Český bulharista Konstantin Jireček zastával totéž stanovisko, ale více rozpracovávat se tato teorie začala (a další teorie) až po obnovení bulharského státu v roce 1878 a se vznikem bulharské historické vědy, s níž je nerozlučně spjat Vasil Zlatarski, přezdívaný „Patriarchou bulharské historiografie“. Právě on začal rozpracovávat teorii o bulharsko-slovanském původu Asencovců. Jazykovědec Stefan Mladenov dokazuje turkický charakter Asenovy přezdívky Belgun.⁴⁰⁴ Jméno Asen se obvykle ztotožňuje se jménem Äsen, Esen (< turk. esen – zdravý, čilý, radostný; chytrý, rozumný). V byzantských pramenech jméno tohoto se vypisuje jako Asán, a v některých latinských textech se setkáváme s formou Assanius.⁴⁰⁵

Ze všeho výše, co bylo dosud řečené se zdá pravděpodobné, že Asen a jeho rodina byli kumánského původu. Ovšem nelze vyloučit ani smíšený původ.⁴⁰⁶

---

⁴⁰⁰ VÁSÁRY, István. *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*. New York: Cambridge University Press, 2005. 978-0-521-83756-9, s. 33.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 33.

⁴⁰² VÁSÁRY, Cumans and Tatars: Oriental Military ..., cit. d., s. 34.

⁴⁰³ Tamtéž s. 38.

⁴⁰⁴ СТОЯНОВ, В. Куманите в българска история ..., cit. d., s. 3-25.

⁴⁰⁵ Tamtéž., s. 3-25.

⁴⁰⁶ VÁSÁRY, I. Cumans and Tatars: Oriental Military ..., cit. d., s. 41.

4.3.2. Kumáni v boji za osvobození bulharských zemí od byzantské nadvlády

Psát podrobně o bulharsko-kumánských vztazích ve 12.-14. století znamená sledovat politické dějiny Druhého bulharského carství a sousedních zemí, protože Kumáni byli po celé období aktivně přítomni jako spojenci, žoldněři nebo místní účastníci probíhajících událostí. Jednalo se o období sporadického i masivnějšího osídlování Balkánu turkickým živlem (nejen na sever od Dunaje v dnešním Rumunsku, ale také na území dnešního Bulharska, Řecka, Makedonie, Albánie a Srbska, včetně dnešního Kosova).⁴⁰⁷

Když umírá roku 1180 císař Manuel I. Komnénos začíná období krizí. Byzanc již porážkou v bitvě u Myrikefalu ztratila naději na znovuzískání ztracených území v Malé Asii. Uvnitř říše pozemková aristokracie zesilovala svoji pozici, což podrývalo centrální moc a snižovalo akceschopnost státu čelit velkým problémům.⁴⁰⁸ Právě pod jejich vlivem byl od roku 1185 nový císař Izák II. Angelos. Politicky říše stále upadala a v souvislosti s tím upadalo i hospodářství. S tím souvisí růst vlivu italských republik, v tomto období hlavně Benátek, které postupně začínali hrát stále větší úlohu v ekonomice říše, kterou díky svými privilegii udělené předchozími vládci, které spočívaly například v tom, že byli osvobozeni od placení cla, dále prohlubovaly hospodářský propad kdysi hospodářsky silné říše.⁴⁰⁹

Slabosti říše využil jejich sousedé jako Uhersko, Srbsko, kteří vycítili možnost zvětšit svoji moc na úkor slábnoucí Byzantské říše. Odpor rovněž rostl v Bulharsku, kde roku 1185 vypuklo povstání vedené bratry Asenem a Petrem, k nimž se nyní přesuneme.

Při obnově bulharského státu sehráli Kumáni mimořádně důležitou roli. Při vypuknutí povstání ve městě Tárnovo (1185) si starší bratr Theodor nasadil na hlavu zlatou korunu a obul si červené boty (znaky nejvyšší moci), prohlásil se "králem Bulharů" a přijal jméno Petr, načež se pokusil vstoupit do bývalého hlavního města Preslavi, aby se tam pravděpodobně nechal korunovat a demonstroval tak kontinuitu s První bulharskou říší.⁴¹⁰

Současně se zdá, že Asen, skutečný vůdce povstání, byl prohlášen za jeho "spoluvládce". Později, když si Petr ponechal pod vlastní vládou území Dobrudže se zeměmi kolem Provadie a Preslavi, svěřil státní záležitosti zcela do rukou svého bratra Asena.⁴¹¹ Již několikrát citovaný Valeri Stojanov si tento odchod spojuje právě s turkickými kočovnickými tradicemi. Petr jako nejvyšší vládce se ve skutečnosti nacházel na východě –

⁴⁰⁷ СТОЯНОВ, *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

⁴⁰⁸ АНГЕЛОВ et al., *История на България ...*, cit. d., s. 117-118.

⁴⁰⁹ Tamtéž. 118.

⁴¹⁰ СТОЯНОВ, *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

⁴¹¹ Tamtéž., s. 3-25.

v zemích, které měly od dob chána Asparucha pro bulharský národ ústřední posvátný význam. Naproti tomu Asen, který vládl z nového sídla Târnova, by byl původně pánem pravého (západního) křídla obnoveného bulharského státu. A přestože bratři v boji proti Byzanci postupovali společně, osvobození Mýzie [území přibližně zahrnující severní Bulharsko, pochází z latinského Moesie] umožnilo Petrovi staršímu obsadit "střední země", kde pravděpodobně ve Velkém Preslavi přijal v roce 1195/6 jako nejvyšší hlava státu vyslanectví nového císaře Alexia III. anděla (1195-1203), které k němu a k jeho bratru Asenovi vyslal.⁴¹² Vzpomeňme si na podobné rozdělení moci v dalších kočovnických říších, jako byl kaganát Turkitů a další kočovnické státní útvary, o čemž bylo krátce pojednáno v první kapitole.

Na rozdíl od předchozích povstání bylo postavení Byzance natolik odlišné, že mělo šanci na úspěch. Byzanc tísňená svými sousedy rozhodně neměla takové prostředky jako v případě povstání Petra Deljana.⁴¹³

Byzantský císař Izák II. Angelos (1185-1195) se ovšem nehodlal vzdát těchto oblastí dobrovolně, musel se nejdříve vypořádat s dalšími nepřáteli, kteří ohrožovali hranice říše, jako třeba Normané, kteří znovu obnovili nepřátelství vůči Byzanci.⁴¹⁴ Po počátečních úspěších museli Petr a Asen ustoupit před jeho vojsky, která v létě 1186 vtrhla do severního Bulharska. Bratři se obrátili o pomoc na Kumány, kteří se v té době zřejmě nacházeli na svých horských pastvinách na severu, neboť dorazili, až když nastal čas návratu do jejich zimovišť na Dunaji. S jejich podporou se Asenovi a Petrovi podařilo obsadit celou Mýzii a poté zamířili na jih od Balkánu ke zbytku bulharských zemí.⁴¹⁵

Vzpouora Asenovců nakonec skončila úspěšně a v roce 1187 skončilo příměřím, což fakticky znamenalo uznání vzniku bulharského státu. V rámci dohody byl Kalojan, nejmladší z bratrů Asenovců, poslán do Konstantinopole jako rukojmí. Bylo jasné, že obnovení bulharského státu bylo dáno celkovou slabostí Byzance, které nezbývalo než přijmout jeho obnovení jako fakt. Vzniká Druhá bulharská říše či Druhé bulharské carství.

Na závěr této části lze říct, že ve všech následujících válkách byli Kumáni spojenci Bulharska pouze na podzim, v zimě a na jaře, což naznačuje, že i tehdy jejich hlavní síly nadále obývaly země za Dunajem.⁴¹⁶

---

⁴¹² СТОЯНОВ, *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

⁴¹³ БОЖИЛОВ – ГЮЗЕЛЕВ, *История на средновековна България ...*, cit. d., s.623-624.

⁴¹⁴ АНГЕЛОВ et al., *История на България ...*,cit. d., s. 122.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 3-25.

⁴¹⁶ СТОЯНОВ, *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

Na jaře roku 1190 zprávy o příchodu Kumánů zcela postačily k tomu, aby přiměly císaře zrušit obléhání Târnova a stáhnout se přes Chemus [Stará planina]. Na jaře 1191 se opět střetl s Kumány již u Plovdivu a v roce 1198 (nebo 1199), opět na jaře, dorazila ke Konstantinopoli vojska nového bulharského krále Kalojana (1197-1207) spolu s početnými kumánskými oddíly.⁴¹⁷

4.4. Car Kalojan a Kumáni

Roku 1197 se na bulharský trůn dostává výše zmíněný Kalojan. Z jeho vlády sehráli Kumáni mimořádnou úlohu nejen jako vojáci, ale kumánského etnika byla i jeho manželka, což svědčí o vlivu v novém státě.⁴¹⁸

„Císař [Alexios III. Angel], který ještě nezotavil od nemoci a nemohl stát na nohou, vytáhl na tažení a jde do Kypselu, poté, co vše připravil a zařídil pro válku. Dokud byl ve špatném stavu, Skytové s částí Vlachů přecházeli Ister [Dunaj] [a dostali se] do thráckých městeček, které byly kolem Mosinopolu a Čorlu, a na svátek Jiřího mučedníka Kristova napadli a zpusťovali to, co zbylo z jejich okolí (...)“⁴¹⁹

Uvedený úryvek líčí kumánský vpád v roce 1199, v době, kdy znovu propukly boje mezi Druhou bulharskou říší a Byzancí, protože ani jeden z aktérů nebyl spokojen s mírem z roku 1187. Byzanc i přes politickou realitu v rámci své imperiální ideologie považovala bulharské území za své, zatímco Bulhaři nebyli spokojeni s malým rozsahem státu, který zahrnoval území pouze na sever od Staré planiny.⁴²⁰ Během pětileté kampaně Kalojana Kumáni pronikali do Makedonie a s bulharskými vojsky pustošili Thrákii.

Zlom nastal v roce 1204, kdy vojska čtvrté křížové výpravy dobyli Konstantinopol a Byzantská říše na čas zanikla a na jejím územím se zrodili nové státní útvary, které navazovaly na tradici Byzance a na ty založené křižáky. Právě Latinské císařství vzniklé na troskách Byzance s hlavním městem Konstantinopolí mělo být na půl století dalším velkým hráčem na politickém kolbišti jihovýchodní Evropy.⁴²¹ Prvnímu bulharskému carství

⁴¹⁷ СТОЯНОВ, *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

⁴¹⁸ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 160.

⁴¹⁹ Ὁ δὲ δὴ αὐτοκράτωρ μίπω καθαρῶς ἀνασφίλας τῆς νόσου μηδ' ἐπὶ τῶν ποδῶν στήναι δυνάμενος ἔξεισε καὶ ἄπεισι Ὁ πρὸς εἰς Κύψελλα, ἐξαρτύσας ὅσα πρὸς πόλεμον ἄραρεν. αὐτοῦ δ' ὄντος ἐν καχεξία, Σκύθαι μετὰ μοίρωσ Βλάχων τὸν Ἰστρον διαβάντες τοῖς Θρακιχοῖς πολίσιμασιν, ὅποσα. περὶ Μεσῆνην καὶ Τζουρουλόν, καὶ τὰ ἔτε τοῦτων ἐχόμενα ἐξ ἐφόδου ἔχειρον κατ' αὐτὴν τὴν ὀτήσιον μνήμην Γεωργίου τοῦ χριστοῦ ἐμάρευρος. *Nicetae Choniatae Historia* In: Извори за българската история. Fontes graeci historiae bulgaricae. Том XXV. София: Българска академия на науките, 1983, s. 55.

⁴²⁰ БОЖИЛОВ – ГЮЗЕЛЕВ, *История на средновековна България ...*, cit. d., s. 638.

⁴²¹ АНГЕЛОВ et al., *История на България ...*, cit. d., s. 138-139.

na dobytí Konstantinopole křižáky nic nezískala. Latinské císařství přijalo podobnou imperiální ideologii ne nepodobné té byzantské, což znamenalo, že císař Latinů Balduin považoval za svoje území vše, co kdysi patřilo Byzanci, což zpochybňovalo samotnou existenci Bulharska. Kalojan se snažil čelit této nepříjemné situaci uzavřením církevní unie s Římem, což papeži Inocencovi III. přišlo velmi vhod, neboť mohl rozšířit sféru svého vlivu. Výměnou za to byl Kalojan papežským legátem v roce 1204 ve Velikém Tárnovu korunován na krále.⁴²²

4.5. Válka s Latinským císařstvím

I přes církevní unii netrvalo dlouho a jistou snahu dojít k dohodě vypukla mezi oběma státy válka.

„Tehdy přišla zpráva, že na ně vytáhl valašský král Joanica, aby městu přišel na pomoc. Rozdělili si své úkoly tak, že maršál Geoffroy a Manessier z L'Isle budou hlídat tábor, zatímco císař Balduin a všichni ostatní vyrazí ven, pokud půjde Joanica do bitvy. Tak vyčkávali až do velikonoční středy [3.dubna 1205]. A Joania byl už tak blízko, že tábořil s vojskem dobrých pět mil od nich. Poslal své Kumány, aby uháněli k jejich táboru. V táboře to způsobilo povyk, lidé odtud neuspořádaně vyrazili a jako smyslů zbavení hnali Kumány dobrou míli daleko. A když se chtěli vrátit, Kumáni na ně začali bezhlavě střílet a zabili jim dost koní. Tak se vrátili do tábora a baroni byli zavoláni do příbytku císaře Balduina. Během porady si přiznali, že bylo šílenství bezhlavě pronásledovat lehce ozbrojené bojovníky. Nakonec se usnesli, že pokud Joanica přijede znovu, vyjdou ven a sešikují se před táborem, počkají tam na něj a nehnou se odtud. V celém vojsku nechali rozhlásit, aby se nikdo tento příkaz neopovažoval překročit, ať uslyší jakýkoli pokřik či řev. A bylo rozhodnuto, že maršál Geoffroy bude hlídkovat před městem a Manessier z L'Isle s ním.“⁴²³

Zde je velmi dobře vidět taktika kočovníků, tj předstíraný ústup. Díky zahnutému luku (jež západní Evropa doposud neznala) byli Kumáni schopni přesně střílet rovnou ze sedel a poněkud těžkopádná jízda křižáckých rytířů pro ně byla snadným cílem. Podobnou taktiku útěku používali také Mongolové.⁴²⁴

Tažení vyústilo v bitvu u Adrianopole roku 1205. O této bitvě mámě cenný pramen napsaný dvěma účastníky čtvrté křižové výpravy. Geoffroy z Villehardouinu píše:

⁴²² АНДРЕЕВ – ПАХТЕВ. *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 165.

⁴²³ Geoffroy z Villehardouinu – Robert z Clari. *Dobytí Konstantinopole*. Praha: Nakladatelství Argo, 2013. ISBN 978-80-257-1030-2, s. 95-96.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 207.

„Tak strávili tuto noc až do čtvrtého rána po Velikonocích [13. dubna 1205]. Vyslechli mši a poobědvali, zatímco Kumáni uháněli až k jejich stanům. Spustil se poplach, křižáci se rozeběhli ke svým zbraním a vyběhli z tábora, všechny šiky seřazeny tak, jak se předtím dohodli.“⁴²⁵

„Hrabě Ludvík vyjel se svým šikem jako první, začal pronásledovat Kumány a vzkázal císaři Balduinovi, aby ho následoval. Běda! Jak špatně dodrželi to, na čem se večer předtím dohodli! Neboť pronásledovali Kumány nejméně dvě míle daleko, útočili na ně a hnali je velký kus cesty před sebou. Kumáni se na ně obrátili, spustili řev a začali do nich střílet. Naše šiky nebyly sestaveny z rytířů, nýbrž z lidí, kteří neuměli se zbraněmi příliš dobře zacházet. Dostali proto strach a rozutekli se. A hrabě Ludvík, který se pustil do střetu první, utrpěl dvě velmi těžká zranění. Kumáni a Valaši [Vlachové] se na něj vrhli a hrabě spadl s koně a jeden z jeho rytířů, který se jmenoval Jan z Friaize, sesedl a vyzvedl ho na svého koně. Bylo tam mnoho lidí hraběte Ludvíka, kteří mu říkali: „Pane, odjeďte, neboť jste utrpěl dvě velmi těžká zranění.“ A on řekl: „Pán Bůh chraň, aby mi kdy bylo vyčítáno, že jsem utekl z bitevního pole a opustil císaře!“⁴²⁶

„Císař, který měl sám co dělat, zavolal svou družinu. Řekl jim, že neuprchne a vyzval je, aby ho neopouštěli. A ti, kteří tam byli, svědčí o tom, že žádný rytíř se nikdy nebránil lépe než on. Boj tak trval dlouho: byli tam tací, kteří jej vedli statečně, i ti, kteří jej opustili. Nakonec, jelikož Bůh trpí neštěstí, byli poraženi. Na místě zůstal císař Balduin, který za žádnou cenu nechtěl utéct, a hrabě Ludvík: císař Balduin byl zajat živý a hrabě Ludvík byl zabit. Padl tam biskup Petr z Betléma a Štěpán z Le Perche, bratr hraběte Geoffroye, a Renaud z Montmirailu, bratr hraběte z Nevers, a Matouš z Walincourtu a Robert z Ronsoy, Jan z Friaize, Gautier z Neuilly, Ferry z Yerres, jeho bratr Jan, Eustach z Heumontu, Balduin z Neuville a mnoho dalších, o nichž není v této knize ani zmínka. A ostatní, jimiž se podařilo uniknout, utekli zpět do tábora.“⁴²⁷

Robert z Clari dodává:

Poté došlo k tomu, že město, jež císař dobyl, se proti němu vzbouřilo. Toto město se jmenovalo Adrianopolis. Když se to císař dozvěděl, zavolal benátského dóžete, hrabě Ludvíka a ostatní barony:

„Řekl jim, že se chystá oblehnout Adrianopoli, která se proti němu vzbouřila, a aby mu pomohli toto město dobýt. Baroni mu na to odpověděli, že to udělají rádi. A tak se císař i

---

⁴²⁵ Geoffroy z Villehardouinu – Robert z Clari. *Dobytí Konstantinopole ...*, cit. d., s. 94..

⁴²⁶ Tamtéž., s. 94.

⁴²⁷ Tamtéž., s. 94.

baroni připravili, aby k tomuto městu vyrazili. Jakmile k tomu městu přišli, oblehli ho. Mezitím, co ho obléhali, vpadli jednoho dne Valach Joanica a Kumáni s velkým počtem lidí do konstantinopolské země jako už kdysi. Našli císaře s jeho armádou, jak obléhá Adrianopoli. Když vojáci viděli ty Kumány oblečené v kožiších, neměli z nich větší strach, než kdyby to byl houf dětí. Tito Kumáni a tito bojovníci se přihnali velkou rychlostí, udeřili přímo na Francouze, mnoho jich zabili a úplně je v této bitvě porazili. Císař byl ztracen a nikdo nevěděl, co se s ním stalo, a stejně tak i hrabě Ludvík a mnoho dalších vznešených mužů a tolik dalších lidí, že jejich počet neznáme. V každém případě tam ztratili nejméně tři sta rytířů. Komu se podařilo utéct, ten se vrátil do Konstantinopole. Také benátský dóže tam uprchl a s ním mnoho dalších. Jejich porážka byla tak strašná, že zde nechali stany a výstroj tak, jak když to město obléhali, a už se neodvážili tím směrem vrátit. Tak se jim Pán Bůh pomtil za pýchu a za nepoctivost, jíž se provinili vůči prostým lidem z výpravy, a za strašné hříchy, jichž se dopustili ve městě poté, co je dobyli.“⁴²⁸

Z uvedené úryvku je patrné, že se jednalo o velké vítězství bulharského vládce. Nesporná je rovněž účast Kumánů, které významným způsobem přispěli k tomuto drtivému vítězství nad Latinským císařstvím. Samotný císař Balduin byl zajat, což nám potvrzují i další prameny. Pokud chceme stručně nastínit bitvu, tak vypadala takto; Skryté bulharské jednotky vpadli západním křižákům do zad, což bylo pro ně smrtící.⁴²⁹

Léta Páně roku 1205 konstantinopolský [Latinský] císař Balduin byl zajat Ioannem [Kalojanem], přezdívkou Vlach, v proběhlém střetnutí mezi nimi. A poté ho nikdo z lidí neviděl.⁴³⁰

Následující osud císaře Balduina je velmi nejasný. Víme s jistotou, že byl uvržen do vězení ve Velikém Tárnovu. Říká se, že Balduin svedl manželku samotného Kalojana, avšak zprávy o jeho osudu jsou značně nejasné a velmi si protirečí.⁴³¹

Kalojan pokračoval v boji až do konce května, kdy Kumáni již nemohli zůstat na jihu a vrátili se do svých zemí. Na jaře následujícího roku (1206) přitáhli opět jako bulharští spojenci do Thrákie, kde zpustošili řadu měst.

Car Kalojan je o dva roky později zavražděn během obléhání Soluně kumánským náčelníkem Manastarem. Dejme znovu slovo Robertovi z Clari:

---

⁴²⁸ Geoffroy z Villehardouinu – Robert z Clari. *Dobytí Konstantinopole* ..., cit. d., s. 194-195.

⁴²⁹ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе* ..., cit. d., s. 168-169.

⁴³⁰ *Anno Domini 1205. Balduinus imperator Constantinopolitanus a Iohanne cognomento Blake in conflictu inter se commisso captus fuit, nulli postea de suis comparens. Wilhelmi Chronica Andrensis.* In: Извори за българската история. *Fontes latini historiae bulgaricae.* Том XXIV. София: Българска академия на науките, 1983, s. 158.

⁴³¹ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе* ..., cit. d., s. 169-170.

„Zanedlouho poté se Valach Joanica a Kumáni proháněli zemí soluňského markýze. A markýz byl ve své zemi, takže bojoval s těmito Valachy a Kumány a byl v této bitvě zabit a jeho lidé byli poraženi. Valach Joanica táhl s těmito Kumány až k Soluni. Oblehli ji a postavili stroje, aby město napadli. Ve městě zůstala markýzova žena spolu s rytíři a ostatními lidmi, kteří spolu s ní bránili město. Avšak ve městě leželo tělo pana svatého Demetria, který nikdy nedovolil, aby se jeho města zmocnili násilím: z jeho svatého těla vytékal olej takovým proudem, že to byl úplný zázrak. Jednou ráno, zatímco Valach Joanica odpočíval ve svém stanu, se přihodilo, že pan svatý Demetrius přišel, vrazil mu kopí do těla a zabil ho. Když se jeho lidé a Kumáni dozvěděli, že je mrtvý, sbalili se a vrátili se do své země. Krátce nato připadlo valašské království [Bulharsko] jednomu Joanicou synovci, který se jmenoval Boril. Tento Boril se poté stal valašským králem a měl krásnou dceru. Poté se stalo, že císař Jindřich, který byl moc dobrým císařem, se poradil se svými barony o tom, co by měl udělat s těmito Valachy a Kumány, kteří se takto pustili do války s konstantinopolskou říší a kteří mu zabili bratra, císaře Balduina. Baroni mu poradili, aby k tomuto Borilovi, který byl valašským králem, vypravili posly a požádal ho, aby mu dal svou dceru za manželku. Císař odpověděl, že ženu z tak nízkého rodu by si nikdy nevzal. A baroni řekli: „Pane, udělejte to! Dobře vám radíme, abyste se s nimi dohodl, neboť to jsou nejsilnější lidé a z celého císařství a z celé země nejobávanější.“ A baroni mluvili tak dlouho, až tam císař poslal dva urozené rytíře a nechal je nádherně vystrojit. Poslové se do této divoké země vydali s velkými obavami. A když tam přišli, hrozila jim smrt. Avšak rytíři s tím Borilem mluvili tak dlouho, až jim odpověděl, že svou dceru rád císaři pošle.“⁴³²

Je otázka, jaké byly příčiny této vraždy. Bohužel historické prameny o tom mlčí, takže jsme odkázáni pouze na spekulace. S největší pravděpodobností se jednalo o intriky v rámci bulharsko-kumánské aristokracie. Každopádně je náčelník Manastar zajímavý už tím, že se nejednalo jenom o spojeneckého panovníka, ale o bulharizovaného Kumána vyznávajícího křesťanství, což svědčí o asimilaci části Kumánů do rámce bulharské aristokracie.⁴³³ Kalojanovy vazby na Kumány byly o to silnější, jak už bylo řečeno výše, že měl za manželku Kumánku. To svědčí o pevném sepejetí. Je také možné, že to byl nesouhlas s Kalojanovou politikou. Každopádně smrtí Kalojana bulharsko-kumánské kontakty nekončí.⁴³⁴

---

⁴³² Geoffroy z Villehardouinu – Robert z Clari. *Dobytí Konstantinopole ...*, cit. d., s. 196.

⁴³³ ПАВЛЮБ, *Бунтари и авантюристу ...*, cit. d., s. 180.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 91.

4.6. Bulharsko-kumánské vztahy po smrti Kalojana

Po Kalojanově smrti, kdy jeho synovec Boril legitimizoval své právo na trůn sňatkem s královskou vdovou, se Kumáni nadále účastnili politického života země. Ujali se Asenových nezletilých synů, knížat Ivana Asena a Alexandra, které tajně převezli přes Dunaj (tj. do "Kumánie"), než se dostali do "země Rusů". Zpočátku se kumánské spojenecké oddíly nadále účastnily válek nového krále, ale brzy došlo k ochlazení vztahů. Borilovy neúspěchy v bojích s Latinským císařstvím, nespokojenost bojarů s ním a rozpad jeho manželství s kumánskou královnou ke konci roku 1213 nebo na počátku roku 1214, kdy se Boril oženil s neteří nového latinského císaře Jindřicha I. Flanderského, byly pravděpodobně jedním z důvodů. Právě tato svatba vedla k tomu, že Bulharsko bylo ve vleku politiky Latinského císařství.⁴³⁵

V každém případě se Kumáni začali od krále postupně distancovat. V témže roce 1211 nebo nejpozději v roce 1213/14 vypuklo ve Vidinu povstání nejmenovaných "čtyř Borilových příbuzných", podporované vojsky Karacha a dalších dvou kumánských náčelníků. Vzpouza byla nakonec potlačena.⁴³⁶ Mohlo mít určitou souvislost s následnou válkou mezi Borilem a Ivanem Asenem II, která by začala nejméně několik let před nástupem Asenova syna. To znamená, že Kumáni a Borilovi "příbuzní" ve skutečnosti podporovali toho, koho považovali za legitimního potomka Asenovy dynastie.⁴³⁷

4.6.1. Ivan Asen II. (1218-1241) a Kumáni

Uchazeč o bulharský trůn se vracel do své země přes území ovládané Kumány. Zamířil k Dunaji, přičemž mu pomáhali "Skythové" (Kumáni) nebo to mohli být Rusové. Po nástupu na trůn se Ivan Asen II (1218-1241) mohl na tyto "Skythy" vždy spolehnout a "zaútočit s nimi, kdykoli se mu zachtělo", jak poznamenal byzantský historik Georgios Akropolites.⁴³⁸ V roce 1230 měl král kumánské posily ve válce proti soluňskému (epirskému) císaři Theodoru Angelovi Komnenovi, které byly použity v bitvě u Klokotnice, kde Bulhaři na hlavu porazili vojska Theodora Angela Komnena a z Bulharska se stal na nějaký čas hegemon jihovýchodní Evropy.⁴³⁹

Pomoc kočovníků využíval Ivan Asen II. i později. Ivan Asen II. tak svou obratnou politikou kombinující diplomacii a vojenský tlak obnovil velikost bulharského státu z dob

⁴³⁵ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 182-183.

⁴³⁶ СТОЯНОВ., *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

⁴³⁷ Tamtéž., s. 91.

⁴³⁸ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе ...*, cit. d., s. 182-183.

⁴³⁹ СТОЯНОВ., *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

cara Symeona Bulharsko se stalo hegemonem jihovýchodní Evropy. Druhé bulharské carství se rozprostíralo přes tři moře, panovník byl prohlášen "carem Bulharů a Řeků" (1230) a po více než dvou letech byl obnoven bulharský patriarchát (1235). Je třeba mít na paměti, že Kalojan nebyl car, ale král, byť se tak tituloval.⁴⁴⁰

4.6.2. Vpád Mongolů a migrace Kumánů do Uher

Vláda Ivana Asena II. se časově shodovala s převratnými událostmi v Eurasii, způsobeným nástupem Čingischána a vznikem Mongolské říše, což vedlo k posunu různých etnik a velkým změnám nejen v Asii, ale také v Evropě, a rovněž způsobilo masovou migraci kumánského obyvatelstva na západ na Rus a Uherska nebo na jih na Balkán. V roce 1219 zahájil Čingischán tažení proti Chorezmu a v letech 1221-1223 již Mongolové stáli u bran Evropy.⁴⁴¹

Na severním Kavkaze porazila armáda Mongolů spojené síly Alanů a Kypčaků, poté se přehnala přes Polovce a dosáhla Krymu. Poté Danilo Kobjakovič a Jurij Končakovič, kterého Rusové považovali za "největšího ze všech Polovců", zřejmě zahynuli a ti, kteří přežili, se pod vedením Kotjana Sutojeviče, tchána haličského knížete Mstislava, obrátili na Rusy s prosbou o pomoc. Ti jim vyhověli a tažení proti Mongolům vyústilo v roce 1223 ve známou bitvu na řece Kalce, kde byla spojenecká rusko-polovecká vojska zcela poražena.⁴⁴²

Mongolové se prozatím obrátili zpět, jejich opětovný útok na Evropu následoval až v roce 1237, ale porážka na řece Kalce zlomila polovskou moc ve stepi.⁴⁴³ Už tehdy uherský panovník přivítal v Uhrách skupinu kumánských přistěhovalců. V roce 1227 15 000 Kumánů chána Borze, kteří se přistěhovali do Moldávie, přijali křest od granského arcibiskupa Roberta, což dalo podnět k založení samostatného kumánského biskupství s centrem v Milkově (okolo r. 1229), které bylo zničeno v průběhu tatarského vpádu.⁴⁴⁴

Za krále Bély IV (1235-1270), který se rovněž prohlásil za "Rex Cumaniae", hledaly v Uhrách útočiště další kočovné skupiny. Usadil je na různých místech země, pouze jejich vůdčí klan ponechal blíže svému královskému dvoru v pešťském komitátu. Jejich výskyt souvisí s konečnou porážkou Kumánů na Krymu při novém mongolském vpádu, a proto se chán Kotan přestěhoval se zbytkem svého lidu (asi 40 000) do Uher kolem roku 1238. Tam

⁴⁴⁰ АНГЕЛОВ et al., *История на България ...*, cit. d., s. 162-163.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 91.

⁴⁴² VÁSÁRY, *Cumans and Tatars: Oriental Military ...*, cit. d., s. 63.

⁴⁴³ ПАВЛОВ, Пламен – ВЛАДИМИРОВИЧ, Георги. *Златната орда и българите*. София: Военно издателство ЕООД, 2021. ISBN 978-954-509-418-7, s. 38.

⁴⁴⁴ СТОЯНОВ, *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

nově příchozí konvertovali ke katolicismu a dcera chána Kotana byla provdána za následníka trůnu Štěpána V. Z jejich svazku se narodil budoucí král Ladislav IV. Kumán, který udržoval čilé styky s pohanskými Kumány a kvůli tomu mu dokonce hrozila exkomunikace.⁴⁴⁵

Větší masy Kumánů se však mohly usadit v severozápadních oblastech země na jaře roku 1241, kdy po zavraždění chána Kotana (Kuthena) našli jeho příznivci a příbuzní (příslušníci rodu Terter-oba) útočiště v Bulharsku. Předpokládá se, že v pozadí spiknutí proti Kuthenovi stály zájmy místní (včetně německé) šlechty, ale je možné, že jeho iniciátoři doufali, že odstraněním chána odvrátí hrozící mongolské nebezpečí, neboť chán Batu výslovně požadoval, aby mu uherský král vydal Kumány s tím, že jsou jeho otroky. Jinak je těžké vysvětlit takový čin, když počátkem března 1241 již stáli Mongolové na uherské hranici. Kumáni pomstili smrt svého chána tím, že zpusťovali jižní Uhry a poté se přesunuli na Balkán – těsně před Batuovým vpádem. Již po jeho ústupu je Béla IV. povolal zpět a v roce 1246 se zúčastnil jeho války s rakouským vévodou Fridrichem II. O rok později oženil svého syna, budoucího uherského krále Štěpána V. (1270-1272), s dcerou kumánského chána a v souvislosti s tím mu kočovníci přísahali věrnost. Béla IV. toho využil v boji v letech 1264-1265 se svým dalším synem a mladším rexem Štěpánem, který se oženil s dcerou Kutena.⁴⁴⁶

Zdá se však, že ne všichni Kumáni se do Uher vrátili. Někteří z nich raději zůstali na Balkáně. V pozdějších uherských pramenech jsou přední rody Kumánů označovány jako Chertan, Ulašoba (Ulaševiči), Burčoba (Burčeviči) a Koloba (Kolobiči). Mezi nimi chybí Terteroba, k níž patřil Kuten. Z toho lze usuzovat, že se do Bulharska stěhovali (a zůstávali tam) pravděpodobně především Kutenovi přímo podřízení soukmenovci.⁴⁴⁷ Mezi nimi by byl i otec Jiřího I. Terter - snad bratr, syn či synovec zavražděného kumánského vládce, nebo alespoň osoba z nadvlády téhož dynastického rodu. Zřejmě volba po úpadku asénské dynastie despoty Jiřího I. Tertera za krále byla motivována nejen jeho osobními kvalitami, ale také tím, že stál v čele všech Kumánů v Bulharsku, byl ženatý s Kirou Marií, sestrou cara Ivana Asena III (1279-1280), a jako potomek Terteroba byl také v příbuzenském vztahu s nejvýznamnějšími sousedními panovníky: jak s vnukem chána Kuten, tak s uherským králem Ladislavem IV. (László) "Kumanina" (1272-1290), tak i se srbským králem Stefanem Dragutinem (1276-1282) a s byzantským následníkem trůnu Andronikem II. Paleologem (1282-1328), kteří byli manželé sester krále László Kuna. Toto masové usazování kočovníků v severozápadním Bulharsku vysvětluje také významnou přítomnost kumánské šlechty

---

⁴⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁴⁷ СТОЯНОВ., *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

v regionu na konci století, o níž svědčí nejen jména jednotlivých bojarů, ale také řada toponym a antroponym, která se aktivně používala i v prvních stoletích osmanské nadvlády.⁴⁴⁸

4.6.3. Kumáni ve středověkém Srbsku

Jako žoldnéři sloužící srbským vládcům, se s Kumány setkáváme v druhé polovině 13. století, v kontextu srbsko-uherských vztahů. Podle informací arcibiskupa Danila II., mladý srbský princ Štěpán Dragutin, jehož manželka byla uherská princezna, Katalina, dcera krále Štěpána V. (1270-1272), který má v mateřské linii po matce Alžbětě kumánský původ. Když mu jeho otec Štěpán Uroš I. (1243-1276) nesvěřil vládu, chopil se zbraní. Z Uherska dostane podporu uherských a kumánských jednotek.⁴⁴⁹ Díky této pomoci dosáhl Štěpán Dragutin vítězství, když v Hercegovině poráží Štěpána Uroše I., který je následně nucen abdikovat.⁴⁵⁰

Rovněž Štěpán Uroš II. Milutin s jistotou používal Kumány jako žoldnéře, což nám potvrzuje bývalý císař Byzance, a poté co se stáhnul do ústraní i historik Ióann Kantakuzen. Koncem 20. let 13. století, kdy se v Byzanci vyostřoval konflikt mezi Andronikem II (1282-1328) a jeho vnukem Andronikem III (1328-1341), který později přerostl v občanskou válku, dorazilo do Konstantinopole srbské poselstvo. Účelem této mise bylo požadovat návrat asi dvou tisíc Kumánů, které Andronik II. najal od srbského vládce, ale nevrátil je.⁴⁵¹ Právě za srbského krále Štěpána Uroše II. Milutina začíná se Srbsko přetvářet v mocnou sílu na Balkáně.⁴⁵²

Je docela dobře známo, že v roce 1312 Štěpán Milutin poskytuje vojenskou pomoc Byzanci, která byla otřesena akcí tureckého oddílu, který se opevnil u Gallipoli a odtud narušoval okolní oblasti. Současník Kantakuzena, historik Nikefóros Gregoras, o těchto událostech hovoří, a poukazuje na to, že ve své neschopnosti Římané (Byzantinci) museli přivolat cizí žoldnéře a Andronikos II. za tímto účelem vyslal žádost o pomoc svému švagrovi Milutinovi. Pomoc skutečně dorazila v podobě „dvou tisíc vybraných jezdců“, kteří společně spolu s Byzantinci oblehli Turky a drželi je v obležení, což nakonec vedlo k jejich konečné porážce. Stejný počet, odkazující na Kumány, které Kantakuzin zmiňuje, a srbskou vojenskou výpravu, o níž mluví Nikefóros Gregoras, vedou moderní historiky k tomu, že ve spojenecké

---

⁴⁴⁸ УЗЕЛАЦ, Александър. *Куманите в средновековна Сърбия*. In: *Анамнеза*, год. III, Белград 2008, кн. 1, ISSN 1312-9295, s. 163-179.

⁴⁴⁹ СТОЯНОВ, . *Куманите в българска история ...*, cit. d., s. 3-25.

⁴⁵⁰ PELIKÁN, Jan et al. *Dějiny Srbska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-217-7, s. 62.

⁴⁵¹ УЗЕЛАЦ, Александър. *Куманите в средновековна Сърбия ...*, cit. d., s. 163-179.

⁴⁵² PELIKÁN, Jan et al. *Dějiny Srbska*, cit. d., s. 63.

pomoci vidí příchod kumánských žoldněřů. Dojem historiků zvyšuje už fakt příchodu jezdecké armády.⁴⁵³

Trvalost kumánské přítomnosti v Srbsku (což nesouvisí s jejich rolí žoldněřů) dokládá jedna zpráva, zasvěcená životě prvních františkánů, napsan na počátku druhé poloviny 13. století. V tomto rukopise je Srbsko zmiňováno společně s Bulharskem a Řeckem mezi zeměmi, kam Kumáni na útěku z Uher přišli během mongolského vpádu do Uher v letech 1241-1242.⁴⁵⁴

Ve stejné době se v Braničevu usadila větší skupina Kumánů, kteří se na konci 13. století, když se tato oblast dostala pod srbskou nadvládu, začlenili do srbské středověké společnosti. Tento proces nebyl ani obtížný, ani dlouhotrvající, jak ukazují příklady z okolí. Dosavadní studie ukazují úspěšnou integraci Kumánů do byzantského systému prónií (lze to trochu přirovnat k období západních lén, byť srovnání není úplně přesné) a jejich postupnou asimilaci.⁴⁵⁵ Podobný proces je vidět i v Bulharsku, kdy velká část Kumánů postupem času přijme křesťanství, což je jeden z prvních kroků k jejich asimilaci. Zmíněný náčelník Manastar je toho dobrým příkladem.⁴⁵⁶

V souvislosti s Kumány nacházíme na Balkáně mnoho toponym připomínající jejich dávnou přítomnost. Například Kumanovo v Severní Makedonii, Komana v Dobrudži, Komanešti (Comănești, Moldavsko) a další. V srbských středověkých listinách si můžeme všimnout mnoho míst, která nesla kumánská jména, která později zanikla.⁴⁵⁷

4.6.4. Terterovci

Smrt Ivana Asena II. se časově zhruba shodovala s přesídlením rodu Terterů do Bulharska a s návratem Mongolů z Uher a Polska, kdy jejich křídlo přešlo na jih od Dunaje. Je nepravděpodobné, že by tyto události měly přímý vliv na zánik velkého panovníka, ale po něm se Druhé bulharské carství propadá do hluboké krize. Nástupci Ivana Asena II, Kaliman I. (1241-1236) a Michal Asen (1246-1257), ztratili rozsáhlá území ve prospěch svých sousedů a také se stali – byť formálně – vazaly Zlaté hordy.⁴⁵⁸ Za cara Konstantina Asena Mlčenlivého (1257-1277) se Tataři pohybovali po zemi tak neomezeně, že to vedlo k hospodářskému

---

⁴⁵³ УЗЕЛАЦ, Александър. *Куманите в средновековна Сърбия ...*, cit. d., s. 171.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 168.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 168.

⁴⁵⁶ ПАВЛОВ, *Бунтари и авантюристи ...*, cit. d., s. 180.

⁴⁵⁷ УЗЕЛАЦ, Александър. *Куманите в средновековна Сърбия ...*, cit. d., s. 171.

⁴⁵⁸ ПАВЛОВ, – ВЛАДИМИРОВИЧ, *Златната орда и българите...*, cit. d., s. 85.

úpadku, lidovému povstání a tvrdému boji mezi vyhlášeným "vůdcem lidu" Ivajlem a byzantským chráněncem Ivanem Asenem III. ⁴⁵⁹

Není vyloučeno, že od těchto neklidných let se v severovýchodních oblastech země začaly usazovat další Kumáni, část tatarských bojovníků z Nogaj, neboť ve Zlaté hordě zůstala velká masa kumánsko-kipčackého obyvatelstva, které s konverzí k islámu a pod vlivem řady dalších transformačních faktorů vytvořilo po 15. století základ nových turkických národů východní Evropy. ⁴⁶⁰

Po nástupu Jiřího I. Tertera (1280-1292) začali Kumáni hrát ještě větší roli v bulharských státních záležitostech. Nejednalo se pouze o vojenské jednotky (v carské gardě a jako žoldnéři – vedle Tatarů, Alanů a Rusů), ale také o představitele aristokracie. ⁴⁶¹

Do významných funkcí byli vyzdvihováni příbuzní a blízcí panovníka, ve většině případů rovněž kumánského původu. Takovými byli Terterův bratr a guvernér kraje Krona, despota Aldimir (Eltimir), vidinský bojar Šišman a jeho bratr Belaur, otec dobrudžského vládce Balíka, braničevská knížata (bratři Durman a Kudelin) a mnozí další, kteří zase měli kumánské žoldnéřské oddíly ze země chána Nogaje. Postupem došlo k jejich bulharizaci – stejně jako se do místního prostředí integrovali potomci Kumánů v Uhrách, Byzanci, na Rusi, Moldavsku, Zlaté hordě, Egyptě atd. ⁴⁶²

Co se týče procesu asimilace v Bulharsku, tak se zdá, že probíhal rychleji u aristokracie, zatímco u nižších společenských vrstev byla asimilace pomalejší a trvala déle. Proto po osmanském dobytí Balkánu zůstaly stále výrazné masy potomků bývalých Pečeněhů, Uzů a Kumánů, kteří – již v turkickojazyčném muslimském prostředí – pravděpodobně splynuli s nově příchozími tureckými kolonisty z Anatólie. ⁴⁶³

4.6.5. Šišmanovci

Poslední dynastií Druhého bulharského carství byli Šišmanovci, kteří v osobě Michala Šišmana v roce 1323 dosedají na trůn, čímž začíná další etapa středověkých bulharských dějin na jejichž konci je pohlcení bulharského státu (a dalších) novou velmocí – Osmanskou říší. ⁴⁶⁴

---

⁴⁵⁹ АНГЕЛОВ et al., История на България ..., cit. d., s. 294-298.

⁴⁶⁰ Тамтѣж, s. 294-298.

⁴⁶¹ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе* ..., cit. d., s. 235.

⁴⁶² СТОЯНОВ., *Куманите в българска история* ..., cit. d., s. 3-25.

⁴⁶³ Тамтѣж s. 3-25.

⁴⁶⁴ АНДРЕЕВ – ПАНТЕВ. *Българските ханове и царе* ..., cit. d., s. 235.

4.7. Závěrečná rekapitulace

V této poslední kapitole jsme zkoumali, jakým způsobem vstupovali Kumáni do dění v jihovýchodní Evropě od konce 11. století do 14. století. Zde vidíme patrný rozdíl oproti Uzům a Pečeněhům, který spočívá v tom, že Kumáni se naplno zapojili do vnitropolitických záležitostí balkánských zemí, což platí hlavně o Bulharsku.

Všechny tři bulharské dynastie vládoucí v Druhém bulharském carství byly kumánského původu, byť u Asenovců nemáme tolik jasných důkazů jako v případě předchozích. Rovněž kumánská aristokracie hrála mimořádně důležitou roli, jak vidíme například u bulharizovaného náčelníka Manastara.

Oproti Uzům a Pečeněhům byli Kumáni jediní, kteří hráli takovou aktivní státotvorní roli. Druhá bulharská říše je navždy spjata právě s Kumány, jejichž podíl na vzniku nelze nijak snižovat. Spolu s tím souvisí jejich role v armádě bulharského carství, kde tvořila lehkou jízdu, která rozhodla množství bitev a tím i chod dějin.

ZÁVĚR

Podle mého názoru tyto čtyři kapitoly velmi dobře ukázali, že turkičtí kočovníci sehráli v dějinách jihovýchodní Evropy mimořádnou úlohu. Vyličené války velmi dobře ukázaly, jak stepní bojovníci disponující daleko omezenějšími zdroji v porovnání s Byzancí a Bulharskem dokázaly vést takřka rovnocennou hru a došlo i na případy, kdy na jistou dobu měli kočovníci převahu, jak ukázali v polovině 11. století Pečeněhové.

Další věc, co konflikty s turkickými kočovníky ukázaly byla schopnost Byzance obstát v situaci, kdy byla takřka sevřena ze všech stran a hrozilo jí zničení. Nelze nezmínit zásluhu Alexia I. Komnena, jenž díky svému brilantnímu strategickému uvažování a schopností poučit se ze svých chyb, dokázal vyvést říši z toho nejhoršího marasmu. Válka císaře Alexia I. názorně ukázala, že největší problém Byzance byla skutečnost boje na několika frontách, přičemž finanční a lidské zdroje vystačily většinou jenom na jednoho nepřítele. Tento nedostatek vždy vyvažovala skvělou úrovní své diplomacie. Jejím úkolem bylo vnést rozkol mezi své nepřátele, přesně v duchu hesla „rozděl a panuj“

Je ovšem otázka, zda by Pečeněhové měli schopnost smést Byzantskou říši z povrchu světa. Podle mého názoru ne, protože neměli dostatečné kapacity k obléhání velkých měst. Taktika kočovníků při obléhání pevností spočívala ve vyhladovění nepřátel, jak bylo vidět ve válce Alexia I. Komnena s Pečeněhy. Ovšem v kombinaci s ostatními nepřáteli pád nelze vyloučit, byť je to čistě spekulativní.

Vpád Uzů měl sice epizodický charakter, ale i přesto Uzové patřili mezi hlavní hybatele, který tlačil Pečeněhy na západ, a tím i do konfliktu s Byzancí.

V případě Kumánů vidíme patrný rozdíl oproti Uzům a Pečeněhům, který spočívá v tom, že Kumáni se naplno zapojili do vnitropolitických záležitostí balkánských zemí, což platí hlavně o Bulharsku. Státnost Druhé bulharské říše je pevně spjata s bulharizovanými kumánskými dynastiemi. Na jejich příkladu je vidět, že se ne vždy jednalo o pouhé nájezdníky

Resumé

This work showed us the Pechenegs as a significant political force that the neighbours had to reckon with. Each state neighbouring the Pechenegs, in this case mainly Bulgaria and Kievan Rus, had to respond in some way to its belligerent nomadic neighbour, which could be used by its enemies or attacked at will. Ignoring this threat could have had fatal consequences, as is evident in the case of Prince Sviatoslav. The Pechenegs proved to be an important political factor that could have influenced the war and ultimately the course of history. It was the Pechenegs who were behind the migration of Hungarians to Central Europe.

If we want to characterize Bulgarian-Pecheneg relations before 1018, we certainly cannot speak of them as friendly, because friendship does not exist in politics. Purposeful cooperation was a work of momentary interests, as in the case of the Hungarians, but otherwise the surrounding rich states were a source of booty for the Pechenegs. In short, raids alternated with occasional cooperation.

The Byzantine Empire proved during the period under review that its diplomacy was one of the most sophisticated of its time. Under the right leadership and a combination of an impressive army and skilled diplomats, Constantinople managed to restore power on the Danube frontier during the period under review. Tsar Symeon demonstrated how much he had learned during his stay in Constantinople. By his actions he was able to match Byzantium not only in military strength but also in political skill.

The original instrument against the enemies of Constantinople became a fierce foe, fought on and off for nearly a century. It turned out that the fall of Bulgaria in 1018, along with its positive consequences, such as the Byzantine frontier being pushed back to the Danube, also had its negatives in the neighborhood of the warlike tribes of the Pechenegs. Their raids and the gradual loss of Byzantine control over the area of present-day northern Bulgaria had devastating consequences for Thrace and other areas that also suffered greatly from the raids of these nomads.

The invasion of the Uzis proved devastating, but compared to the periodically recurring raids of the Pechenegs, it represented a mere episode in the relations between Byzantium and the "steppe world". On the other hand, it cannot be overlooked that the Pechenegs and the Uzis were not only inveterate enemies, but also welcome reinforcements within the Byzantine army.

The growing role of the Cumans, who from the mid-11th century onwards began to play an increasing role not only in south-eastern Europe but also in Kievan Rus. Their entry

into Balkan affairs and subsequent alliance with the Emperor Alexius I Komnenos played an extraordinary role in removing the threat from the Pechenegs, who were permanently defeated by his son in 1122 and ceased to play a role in Southeastern Europe as a separate ethnic group. After that year it was to be the Cumans who became the leading force on the Black Sea steppe.

The big difference from the Ouzoi and Pechenegs was that the Cumans were fully involved in the internal political affairs of the Balkan countries, especially in Bulgaria.

The big difference from the Uzis and Pechenegs was that the Cumans were fully involved in the internal political affairs of the Balkan countries, which was especially true of Bulgaria. The Cumans were the only ones who played such an active state-building role. The Second Bulgarian Empire is forever linked to the Kumans, whose contribution to its creation cannot be minimized. Along with this is their role in the army of the Bulgarian Tsardom, where they formed the light cavalry that decided many battles and thus the course of history.

In conclusion, the Turkic nomads played an extraordinary role in the history of Southeastern Europe.

Prameny a literatura

Prameny

Извори за българската история. *Fontes graeci historiae bulgaricae*. Том VII. София: Българска академия на науките, 1960.

Извори за българската история. *Fontes graeci historiae bulgaricae*. Том VIII. София: Българска академия на науките, 1961.

Извори за българската история. *Fontes graeci historiae bulgaricae*. Том IX. София: Българска академия на науките, 1968.

Извори за българската история. *Fontes graeci historiae bulgaricae*. Том XI. София: Българска академия на науките, 1965.

Извори за българската история. *Fontes latini historiae bulgaricae*. Том XII. София: Българска академия на науките, 1965.

Извори за българската история. *Fontes graeci historiae bulgaricae*. Том XIV. София: Българска академия на науките, 1968.

Извори за българската история. *Fontes graeci historiae bulgaricae*. Том XV. София: Българска академия на науките, 1983.

Извори за българската история. *Fontes graeci historiae bulgaricae*. Том XXII. София: Българска академия на науките, 1980.

Извори за българската история. *Fontes graeci historiae bulgaricae*. Том XXV. София: Българска академия на науките, 1983.

КОВАЛЕВСКИЙ, Андрей (ed.). *Книга Ахмеда ибн-Фадлана о его путешествии на Волгу в 921–922 гг. Статьи, переводы и комментарии*. Харьков: Издательство Государственного университета имени А. М. Горького, 1956.

КАРАЕВ, Омуркул. *Арабо-персидские источники о тюрских народах*. Фрунзе (Бишкек): Издательство Илим, 1973.

Abú al-Hasan Alí ibn al-Husajn ibn Alí al-Mas'údí, *Rýžoviště zlata a doly drahokamů*, přeložil Ivan Hrbek, Praha: Odeon, 1983.

KOMNENA, Anna. *Paměti byzantské princezny*, přeložila Růžena Dostálová, Praha: Odeon 1996.

ДИАКОН, Лев. История, перевод Копыленко Моисей, Москва: Издательство Наука, 1988.

PSELLOS, Michal. *Chronografie*, přeložil Jaroslav Skalický, Stará říše na Moravě: Marta Floriánová, 1940.

Geoffroy z Villehardouinu – Robert z Clari. *Dobytí Konstantinopole*. Praha: Nakladatelství Argo, 2013.

Literatura

CAREY, Brian – ALLFREE, Joshua – CAIRNS, John. *Road to Manzikert: Byzantine and Islamic warfare 527-1071*. South Yorkshire: Pen and Sword, 2012.

IVANOV, Sergej. *Byzantské misie aneb je možné udělat z „barbara“ křesťana?* Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2012.

KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha 2008.

KREISER, Klaus – NEUMANN, K. Christoph. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.

MEŠKO, Marek. *Nová pravdepodobná príčina kumánskeho vpádu na byzantský Balkán roku 1095*. In: *Byzantinoslovaca (V)*, Bratislava: Byzantologický seminár Alexandra Avenaria při Katedre všeobecných dejín Fif, 2014.

MEŠKO, Marek. *V tieni Mantzikertu: Alexios I. Komnénos a vojensko-politický zápas o Balkán (1081-1095)*, Brno: habilitační práce, 2018.

PAROŇ, Alexander. *The Pechenegs: Nomads in the Political and Cultural Landscape of Medieval Europe*. Leiden, Boston: Brill, 2021.

TAUER, Felix. *Svět islámu: Jeho dějiny a kultura*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1984.

TÉRA, Michal. *Kyjevská Rus: Dějiny, kultura, společnost*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2019.

ZÁSTĚROVÁ et. al. *Dějiny Byzance*. Praha: Nakladatelství Akademie, 1996.

ZIMONYI, István. *Muslim Sources on the Magyars in the Second Half of the 9th Century: The Magyar Chapter of the Jayhani Tradition*. Leiden, Boston: Brill, 2016.

АГАДЖАНОВ, Сергей. *Очерки истории Огузов и Туркмен Средней Азии IX – XIII вв.* Ашхабад: Издательство ЫЛЫМ, 1969

АГАДЖАНОВ, Сергей. Огузская проблема и задачи ее изучения. In: *Тюркологический сборник*, Москва: Издательство НАУКА, 1975.

АГАДЖАНОВ, Сергей. Огузские племена Средней Азии IX – XIII вв. (Историко-этнографический очерк) In: *Страны и народы востока*, выпуск X, 1971.

АНГЕЛОВ, Димитър. *Византия: Политическа история*. Стара Загора: Издателство Идея, 1994.

- АНГЕЛОВ, Димитър et. al. *История на България: Втора българска държава*. том 3, София: Издателство на Българската академия на науките, 1982.
- БАРТОЛД, Василий. *Тюрки: Двенадцать лекций по истории турецких народов Средней Азии*. Москва, Берлин: Директ-Медиа, 2020.
- БОЖИЛОВ, Иван – ГЮЗЕЛЕВ, Васил. *История на средновековна България VII–XIV век*, София: Издателство Анубис, 1999.
- БОЖИЛОВ, Иван. *Цар Симеон Велики (893–927) Златният век на Средновековна България*, София: Издателство на Отечествения Фронт, 1983.
- БОЖИЛОВ, Иван. България и печенезите (896-1018). In: *Исторически преглед*, 1973, № 2.
- БЕЗЕРТИНОВ, Рафаель. *Тенгрианство – религия тюрков и монголов*. Казань: Слово, 2004².
- ВАСИЛЬЕВСКИЙ, Василий. *Византия и печенеги*. Москва: Издательство Ломоносов, 2021.
- ГОЛУБОВСКИЙ, Петр. *Печенеги, Торки и Половцы: Русь и Степь до нашествия Татар*. Москва: Вече, 2018².
- ДАНИЯРОВА, Айнагуль. *Очерки по древнейшей, древней и средневековой истории Казахстана*. Караганда: Издателство КарГТУ, 2009.
- ДИМИТРОВ, Христо. *Българо-унгарски отношения през средновековието*, София: Академично издателство Проф. Марин Дринов, 1998.
- ЗЛАТАРСКИ, Васил. *История на българската държава през средните векове: От славянизацията на държавата до падането на първото царство*. Том 2, част 2, София: Издателство Наука и изкуство, 1971.
- ЗЛАТАРСКИ, Васил. *История на българската държава през средните векове: България под византийско владичество (1018-1187)*, Том II, София: Издателство Наука и изкуство, 1972,
- КУМЕКОВ, Булат. *Государство Кимаков IX – XI. вв. по арабским источникам*. Алмата: Издательство НАУКА Казахской ССР, 1972
- ПАВЛОВ, Пламен. *Бунтари и авантюристи в средновековна България*. Велико Търново Издателство Абагар, 2000.
- ЙОРДАНОВ, Стефан. За социално-политическата организация на Кубратова Велика България: I. Племенната общност на уногундурите, PATRIA ONOGURIA И ВЕЛИКА БЪЛГАРИЯ In: *Българите в Северното Причерноморие: изследвания и материали*, том пети. Велико Търново: Университетско издателство Св. Св. Кирил и Методий, 1996.

- КАРПОВ, Алексей. *Ярослав Мудрый*. Москва: Молодая гвардия, 2005.
- КАРПОВ, Алексей. *Владимир Святой*. Москва: Молодая гвардия, 2015.
- КЛЯШТОРНЫЙ, Сергей. Кангюйская этно-топонимика в орхонских текстах. In: ТОЛСТОВ, Сергей (ed). *Советская этнография*, Москва: Издательство Академии наук СССР 1951.
- КОРОЛЕВ, Александр. *Святослав*. Москва: Молодая гвардия, 2017.
- КРАДИН, Николай. *История киданьской империи Ляо*. Москва: Восточная литература, 2014.
- ПАВЛОВ, Пламен – ВЛАДИМИРОВИЧ, Георги. *Златната орда и българите*. София: Военно издателство ЕООД, 2021.
- ПЕТРУШЕВСКИЙ, Илья. Поход монгольских войск в Среднюю Азию в 1219–1224 гг. и его последствия. In: ТИХВИНСКИЙ, Сергей (ed.). *Татаро-монголы в Азии и Европе*, Москва: Наука 1977.
- ПЛЕТНЕВА, Светлана. *Хазары*. Москва: Издательство Наука, 1976.
- ПЛЕТНЕВА, Светлана. *Кочевники южнорусских степей в эпоху средневековья (IV – XIII века): Учеб. пособие*. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 2003.
- ПЛЕТНЕВА, Светлана. *Половцы*. Москва: Ломоносов, 2010.
- ТОЛСТОВ, Сергей. Огузы, печенеги, море Даукара заметки по исторической этнонимике восточного Приаралья. In: ТОЛСТОВ, Сергей (ed). *Советская этнография*, Москва: Издательство Академии наук СССР 1950.
- ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, Василка. *Долни дунав-гранична зона на византийския запад: Към историята на северните и североизточните български земи края на X – XII в.* София: Издателство на Българската академия на науките, 1976
- ТУРГАРАЕВА, Гульфара. *История Казахстана (учебник: курс лекций)*. Алматы: Издательство Эверо, 2016.
- УЗЕЛАЦ, Александър. *Куманите в средновековна Сърбия*. In: *Анамнеза*, год. III, София, 2008, кн. 1, ISSN 1312-9295, s. 163-179.
- ШАЛАНДОН, Фердинанд. *Алексей I Комнин: История правления 1081-1118 гг.*, Санкт-Петербург: Издательство Евразия, 2017.